

Lie ook Marvos
Nov 1919
Juni 1920.

Een en ander over het Vaandel,

DOOR

C. C. DE GELDER,

Kapitein der Infanterie.

A. GESCHIEDKUNDIG OVERZICHT.

Voor zoover is na te gaan, hebben de strijders reeds in de oudste tijden de neiging gehad om veldteekens met zich te voeren, hetzij als vereenigingspunt voor de troepen, dan wel om teekens te geven, wanneer de stem van den aanvoerder het geheel niet kon beheerschen.

Deze veldteekens waren aanvankelijk van zeer eenvoudigen aard, bijv. hooibundels, olijftakken e.d. Eerst later werden zij uit metaal vervaardigd en namen zij bepaalde vormen aan (goden, menschen, dieren, sterren).

Zoo vinden wij bij de Egyptenaren den stier (Apis) en den krokodil, bij de Assyriërs een duif op een zwaard; bij de Joden heeft elke stam een eigen veldteeken (leeuwenwelp, hert, adelaar) met een spreuk versierd, de Perzen bezigen de zon (later den arend, Xenophon), de Thebanen de sfynx, de Atheners kiezen den uil of Minerva, soms ook letters, de Korinthiërs den pegasus enz.

Bij de Romeinen vindt men ná de hooibundels den wolf, het everzwijn, een opgestoken hand en onder Marius ook den adelaar.

Terwijl de onderdeelen van het legioen, de manipels, hunne eigen signa behouden, verschijnt in die dagen voor het legioen het vexillum, zijnde een lans met eenige knopversiering, waaronder een doek met het nummer van het legioen.

Hieruit ontwikkelen zich langzamerhand meer sierlijke vaandels, bekroond door adelaars, die steeds met uitgespreide vleugels, staande, gezeten, met bliksemschicht of kroon, de legioenen onderscheiden. De letters 1) S. P. Q. R. op het voetstuk geven aan, dat regeering en volk het vaandel, d.i. hun eer en hun toekomst, aan het leger toevertrouwen.

Er valt reeds nu een bepaalde vaandelcultus op te merken. 2)

De vaandels worden op plechtige wijze uitgereikt, in het bijzijn der auguren wordt de eed daarop afgelegd en het verlies of de ontheiliging van een vaandel zien zich streng gestraft. Herhaaldelijk is het

1) Senatus populus que romanum, d. i. de raad en het volk van Rome.

2) Tacitus spreekt van: propria numina legionum, dat zijn: bijzondere godheden der legioenen.

vaandel zelfs opzettelijk in het heetst van den strijd geworpen om de soldaten tot verhoogde krachtsinspanning aan te sporen. 1) Na een overwinning werd het met bloemen of lauwertakken omkransd.

Zelfs redt zich bij oproer een chef door zijn vaandel te omarmen.

Tijdens de keizers treffen wij hunne beeltenissen in metalen schijven (discus) op de vaandelstokken aan en prijken ook afbeeldingen, o.a. draken, op het doek.

Keizer Constantijn ontplooit het labarum 2), de vaan met het kruis en het opschrift: „In dit teeken zult gij overwinnen” en behaalt onder deze banier in 312 aan den Tiber de overwinning op Maxentius. Het labarum wordt daarna hoog vereerd en door een eerewacht bewaakt.

De Germanen namen de veldteekens van de Romeinen over, doch kozen beer en everzwijn als beeld. In vredestijd werden deze teekens door de priesters op de heilige plaatsen bewaard, het verschijnen en verheffen daarvan kondigde den krijg aan. In den strijd droeg de vorst of diens vertrouwde het veldteeken.

Bij de Galliërs vinden wij afbeeldingen van stieren, draken en slangen op doeken. De Ripuarische Franken kiezen daartoe den degen, de Salsische den stierenkop.

Naarmate het Christendom voortschreed werden de dierbeelden geleidelijk door beeltenissen der heiligen vervangen.

Chlodwig kiest in 498 de kap van den heiligen Martinus (gonfalon) tot koningsbanier 3), als gevolg van zijn overgang tot het Christendom.

In de middeleeuwen voeren de banierheeren 4), de steden, de abdijen strijd onder hun eigen banier, waarop dan het wapenschild der edelen, dan wel het kruis of de schutspatroon der parochie is afgebeeld. De lagere adel toont een lansvaantje (pennon), doch groepeerd zich onder de meer aanzienlijken.

De rijksban formeert zich in Frankrijk, vanaf Karel den Kale, zelfs in banieren als tactische eenheden.

Zeer bekend was de banier der abdij van St. Denis (oriflamme) 5). In 1124 meent Lodewijk de Dikke zijn zaak tegenover Hendrik V, den Duitschen keizer, het best te dienen door de oriflamme voor zijn leger uit te doen dragen, daar deze banier het leger onoverwinnelijk heette te maken. 6) Dit gebruik bleef lang bewaard en bij den aanvang van elken oorlog ontving de vorst knielend dit embleem uit de handen van den abt. Nog onder Karel VI vinden wij de oriflamme bij Rosbec (1362) terug; het laatst verschijnt zij bij Azincourt (1415).

1) Zoo o.a. in den slag bij Regillus (494 v. Chr.) door Aulus Posthumius.

2) De hieraan verbonden sage is zeer belangwekkend.

3) Blauwe vaan, waarop de beeltenis van dien heilige.

4) Om banierheer te zijn (jus vexilli) moest men door ten minste 50 mannen van wapenen (met hunne vazallen en knechten) worden gevolgd. Dit aantal werd echter niet streng gehandhaafd.

5) Aurea flamma of gouden vlam.

6) Vermoedelijk is de oorspronkelijke banier bij Damiette (1250) verloren gegaan.

Behalve het genoemde veldteken bezat de Fransche koning, als banierheer, nog een ander, de cornette royale 1) (van corona). Deze had somtijds geweldige afmetingen. Zoo lezen wij, dat zij bestond uit een mast, waaraan de vlag, op een wagen, getrokken door zes rijkversierde ossen; op dezen wagen was tevens een altaar, waarbij godsdienstoefeningen werden gehouden, terwijl het geheel werd opgeluisterd door tien trompetters en bewaakt door tien ridders.

Bekend is ook de banderole van Jeanne d'Arc, waarop een beeltenis van den Heiland en de woorden: „Jezus, Maria”.

Het was in de Middeleeuwen gebruikelijk, dat de bisschoppen de vaandels inzegenden en deze gewoonte is lang bewaard gebleven.

Onder Lodewijk XIII beginnen de regimenten eigen vaandels te voeren, ontleend aan de eigen provincie 2) of versierd met het wapen en den naam van den commandant. Deze draagt bij feestelijke gelegenheden zelf het rijksvaandel daarnevens. De vaandelspreuken zijn veelal zeer karakteristiek. Zoo het „Res nec verba” 3) van het Regiment Dauphin. Het regiment Gardes-françaises kreeg, na de inneming der Bastille, de spreuk: „Ex servitute libertas”.

Eerst tijdens de revolutie verschijnen de gelijkvormige vaandels (tricolore), versierd met pijlenbundel en vrijheidsmuts, welke aan de halve-brigades werden uitgereikt en het opschrift: „Liberté, égalité ou la mort”, later: „Discipline, obéissance à la loi” droegen.

Napoleon versierde de driekleurige vaandels met den adelaar en gelastte, dat de plaatsen, waar het regiment zich had onderscheiden, op het doek zouden worden vermeld. 4) Tegenover korpsen, die hun adelaar door eigen schuld verloren, was hij steeds zeer ongenadig en het kostte dezen heel wat opofferingen om er opnieuw een te ontvangen. *Massena* wilde in 1800 (Genua) een regiment, dat zich minder dapper gedragen had, straffen door het een rouwfloers aan het vaandel te geven. Door een zeer heldhaftig gedrag redde het zich voor dezen smaad.

Aan de overvloedige stof uit dit tijdperk willen wij slechts ontleenen de redding van den adelaar van het 6e Regt. Inf. bij Garcia (23 Juli 1812) door *Rousseau* 5), die van het 30e bij Eylau door *Morin*, 6)

1) Blauw met wit kruis, later wit met gouden leliën; onder Lodewijk XIV de zon.

2) Bekend zijn de regimenten Auvergne, Picardie, Champagne, Navarre, Piémont e. a. Op de meeste vaandels stond tevens het witte kruis.

3) Geen woorden, maar daden.

4) Daarbij ook zijne uitlatingen. De 84e halve-brigade schreef: „dix contre un”, de 18e „brave 18e, je vous connais”, de 25e „la 25e s'est couverte de gloire” op haar vaan. Steeds stond op het doek, aan de eene zijde „L'empereur des Français au . . . régiment de Ligne” op de andere „Valeur et discipline”. Te velde was het doek veelal niet aan den stok, doch bij den korpskas. Zoodoende zijn wel doeken verloren gegaan, zonder dat de adelaar in 's vijands handen viel.

5) Tijdschrift het Vaandel 1851.

6) Bleibtreu, die Grosze Armee Band I.

Bij Austerlitz ging de adelaar van het 4e Regiment verloren. Ofschoon de kolonel

en het terugbrengen van het vaandel van het vernietigde 14e (bij Eylau), door *Marbot*, als laatste groet aan den Keizer. Het 51e verloor daar zijn adelaar, doch gedroeg zich zoo heldhaftig, dat het een nieuwen met inscriptie „Eylau” ontving.

Met opzet hebben wij hierboven den ontwikkelingsgang in Frankrijk eenigszins uitvoeriger geschetst, omdat deze in alle landen ongeveer gelijk is geweest. Slechts willen wij nog een oogenblik onze aandacht schenken aan het vaandel der Duitsche landsknechten.

Bij die wapenmacht was het *vendel* de tactische eenheid; het vaandel verpersoonlijkte de trouw, de eer en de dapperheid der afdeeling. Werd het vaandel uitgestoken, zoo beteekende dit de oprichting en aanwerving; bij het oplossen of ontslaan werd het vernietigd, bij opstand omgedraaid.

Werd een landsknecht ter dood veroordeeld, zoo plaatste de vaandrig de vaan omgekeerd in den grond, tot de straf ondergaan en dus het korps niet meer oonteerd was.

Het verlies van het vaandel was zeer oneervol en in verband hiermede is het duidelijk waarom de vaandrig 1) een officier en een geducht krijgsman diende te zijn, die op de navolgende toespraak den eed moest afleggen:

„Ihr Fähnrich, da befehl ich Euch das Fähnlein, mit der Bedingung, dass Ihr werdet schwören und geloben euer Leib und Leben bei dem Fähnlein zu lassen. Also wenn ihr werdet in eine Hand geschossen, darin ihr das Fähnlein tragt, dass ihr es werdet in die Andere nehmen, werdet ihr an derselben Hand auch geschädigt, so werdet ihr das Fähnlein ins Maul nehmen und fliegen lassen. Sofern ihr aber vor solchen allen von den Feinden überrungen und nimmer erhalten werdet, so sollt ihr euch darinnen wickeln, euer Leib und Leben dabei und darinnen lassen, ehe ihr euer Fähnlein übergebt oder mit Gewalt verliert.” 2)

Ook in onze eigen geschiedenis vindt men van oudsher de banieren, de gemeenschappelijke kleuren en zinspreuken. De Kabeljauwschen ontleenden hun naam aan de lichtblauwe schubben op het Beiersche wapen; de Kennemers staan in 1491 op en voeren een vaandel met een groene kaas en een gerstebrood (Kaas- en broodvolk) met zich. En de gilden en schutterijen deden in hunne banieren voor de edelen niet onder.

6 veroverde vaandels kon toonen, was de Keizer eerst te bewegen het regiment een nieuwen adelaar te schenken, toen kon worden aangetoond, dat het verloren gaan niet aan plichtverzuim was te wijten.

1) Telde men de infanterie in die dagen bij vendels of compagnieën, de cavalerie werd bij vanen of cornetten gerekend. Uit den porte-cornette is de kornet, als persoon, ontstaan. In 1820 waren onze vaandrigen nog officieren.

2) In dit verband is het teeknend te lezen, dat op 12 Dec. 1572 Lumey door de Spanjaards wordt geslagen, bij welke gelegenheid verscheidene vaandrigen (waaronder Jacob Martens) in hunne vaandels sneuvelen. Zie ook het verhaal van Otto Clant (1586). Een en ander wordt vermeld door Bosscha, Neerlands Heldendaden, Deel I.

Bij het leger, waarmee de Prins van Oranje in September 1568 Brabant binnenviel, waren vaandels met vaderlandsche opschriften en leuzen. Op eenige was het vermaarde „Pro lege, rege, grege” 1) gestikt. Een pelikaan, die zich de borst openrijt om hare jongen met haar bloed te voeden, was het aandoenlijk zinnebeeld van andere.

Op de vaandels van Lodewijk van Nassau bij diens inval in Groningen leest men: „Nu of nooit”, en „herwinnen of sterven”; ook schijnen oranje, wit, blauwe vaandels bij deze troepen te zijn ingedeeld geweest (oranje, blanje, bleu, oranje boven). 2)

Deze kleuren zijn, als prinsenvlag in ons land, gedurende den 80-jarigen oorlog in zwang gebleven; zij verdwenen bij den dood van stadhouder Willem II. De eerste stadhouderlooze regeering bracht het rood, wit en blauw in haar plaats en deze kleuren zijn, tot den ondergang der republiek, bewaard gebleven, om bij het herstel der onafhankelijkheid als nationale vlag te herleven. 3)

Onze vaderlandsche geschiedenis vermeldt verschillende malen, hoe een bevelhebber, door middel van het vaandel, zijne troepen wist te inspireeren. 4)

Als eerste voorbeeld kiezen wij den slag bij Malplaquet, waar Johan Willem Friso op het critieke oogenblik een vaandrig het vaandel uit de hand neemt; hij snelt daarmede onverzeld naar 's vijands schansen, plant het op de borstwering, roepende met luide stem: „Volgt mij, mijne vrienden, volgt mij, hier is uw post”. Beziel door dit voorgaan, rukt alles weder op; de vijandelijke borstwering wordt veroverd.

Een tweede soortgelijk feit vinden wij in den slag bij Bergen (1799), waar de Lt. Kolonel Anthing bij herhaling tracht Schoorldam te hernemen en zelf met het vaandel in de hand voorgaat. Als de stok wordt stuk geschoten, neemt de Adjutant Visscher, die te paard is, het over. Deze sneuvelt, en zijn paard sleurt met de teugels het vaandel mede naar den vijand. Dit ziet de sergeant Westerheide en deze haalt het onder een hagebui van kogels terug, waarop het vaandel den cadet van Wartum wordt toevertrouwd. Ook deze sneuvelt, doch Schoorldam wordt heroverd. Het bataljon kreeg welverdiend eene eervolle vermelding.

1) Voor wet, vorst en volk. Zie overigens Bor IV, Hooft V 164—65, Brandt I.

2) Zie over het ontstaan van de Nederlandsche vlag: Mr. J. E. de Jonge, de Oorsprong der Nederlandsche vlag. Voorts: Ter Gouw, Fruin en Dr. P. J. Vermeulen (Nederlands vlag).

3) De compagniesvaandels waren vrijwel ad libitum. (Vergelijk „ten Raa en de Bas, Het Staatsche Leger”, Deel II, blz. 137); regimentsvaandels waren onbekend.

4) Wij kunnen ook wijzen op Schwerin bij Praag, Napoleon en Augereau bij Arcole, Aartshertog Karel bij Asperen, Lecourbe bij Kehl. Echter kiezen wij bij voorkeur nationale feiten.

En ook de trouw aan het vaandel wordt menigmaal op ontroerende wijze getoond. 1)

Wij willen hier wijzen op Otto Clant (1586). Deze Groninger vaandrig was in de kerk van het dorp Boxum in Friesland door de Spanjaarden ingesloten, die hem lijfsгенade geven wilden. Hij versmaadt het aanbod, geeft den strijd niet op en houdt zoolang vol, totdat hij, voor de overmacht zwichtende, op het punt staat den vijand in handen te vallen. Maar van zijn vaandel scheiden kan hij niet; hij wikkelde zich daarin en ontvangt zoo den doodsteek.

In den slag bij Talavera (1809) was het vaandelpeloton der Hollandsche brigade van de eigen troepen afgeraakt en sneuvelt de sergeant-majoor-vaandeldrager Vos bij zijne pogingen het vaandel te beschermen. Gelukkig ontdekken de troepen de afwezigheid van het vaandelpeloton, rukken met den stormpas op, verdrijven den vijand en redden de vaandels.

En zoo kan men ook bij andere gevechten in Spanje, in Rusland, en ook later met gerechtigden trots vaststellen, dat de Hollandsche soldaat de beteekenis van zijn vaandel te allen tijde heeft beseft. 2)

En zelfs tijdens de inlijving bij Frankrijk hebben onze korpsen zich de hun toevertrouwde adelaars, ongeacht sneeuw en vuur en staal, waardig gemaakt. „Polotzk” (123e Regiment), „la Bérézina” (123e, 124e, 125e en 126e Regiment) zijn als vaandelopschrift wel verdiend en „Krasnoi”, op het vaandel van het 33e Lichte Infanterie, hadde niet misstaan, om van andere Nederlandsche korpsen niet te spreken. 3)

Resumeerende kunnen wij dan ook als zeker aannemen, dat het vaandel steeds eene groote moreele beteekenis heeft gehad, zelfs met een godsdienstigen tint, en dat het bij voortdurend een gunstigen invloed op de houding en den samenhang der troepen heeft uitgeoefend.

Is het voorts niet kenschetsend voor de beteekenis van dit embleem, dat na den val van Haarlem de vaan van Ripperda door den Spaanschen beul met den zwaarde wordt geëxecuteerd?

1) Men leze ook eens de redding van de vlag bij Saparoea (1817) door den adelborst 't Hooft.

2) Men neme vooral kennis van Bosscha's Neerlands Heldendaden en leze daar (Deel I) het sterven van den vaandrig van Zuylen van Nyevelt, of de houding der Hollandsche troepen aan de Berezina (Deel III) en de redding van den adelaar van het 124e Regiment. Alleen de adelaar van het 126e Regt. en het doek van het 14e Kurassiers zijn verloren gegaan.

In 1815 hadden onze troepen de vaandels nog niet ontvangen, zoodat zij de slagen bij Quatre-Bras en Waterloo zonder deze hebben medegemaakt.

Bij den Belgischen opstand zijn geen Nederlandsche vaandels verloren gegaan; evenmin in den 10 daagschen veldtocht.

Het vaandel der 10e Afdeeling is bij de overgave der citadel van Antwerpen in Fransche handen gekomen, (Zie ook Knoop, Deel VI, zoomede Memorie Vaandels en standaarden, blz. 55) en ten onrechte gebleven.

3) Het 3e Grenadiers, het 2e Lanciers, het 11e Hussaren, het 14e Kurassiers, de Pontonniers, de Artillerie te voet en de Rijdende-artillerie.

B. HET HEDEN.

In 't verleden ligt het heden. Wanneer men in het licht van het voorafgaande de Nederlandsche vaandels beziet, zoo valt allereerst aan den stok de knopversiering op. De krans, de rustende leeuw, met het zwaard, op een voetstuk, het opschrift „Koningin en Vaderland”, dit alles herinnert ons sterk aan de Romeinsche vaandels.

Het oranjedoek vertoont het Nederlandsche wapen, de zinspreuk „Je maintiendrai”, den naam van het korps, zoomede de doorgemaakte veldtochten en slagen, waarin het zich boven andere heeft onderscheiden.

Bovendien kan het vaandel eere teekenen dragen. Zoo bezit het 8e Regiment Infanterie het zilveren kruis (1815), het Regiment Grenadiers het metalen kruis (1831), eenmaal gedragen door Koning Willem II, het 7de Regiment Infanterie de citadelmedaille van Chassé. De vaandels van enkele bataljons van het Nederlandsch-Indisch leger prijken zelfs met de Militaire Willemsorde, als bewijs, dat het geheele bataljon zich op schitterende wijze gedragen heeft. 1)

Terwijl in ons land de *regimenten* infanterie en cavalerie het vaandel 2) voeren, evenals in Frankrijk, hebben in Duitschland de *bataljons* infanterie ieder een vaandel, zoomede de meeste regimenten der cavalerie en der artillerie te voet. De Deutsche infanterievaandels van de korpsen, die 1813—15 of 1870—71 hebben meegemaakt, vertoonen op het doek het ijzeren kruis. Hebben de troepen beide perioden doorgemaakt, zoo worden hunne vaandels onderscheiden door een vaandelstrik met het ijzeren kruis. Overigens heerscht daar groote verscheidenheid in de vaandels, als gevolg van de eigenaardige samenstelling van het Deutsche Rijk.

Het Fransche leger versiert zijne vaandels met de namen der overwinningen en het opschrift: „Honneur et patrie”; de tricolore is, na tijdelijke onderbreking, behouden gebleven.

Welke is de beteekenis van het vaandel in onze dagen?

1°. Het vaandel wordt door het Hoofd van den Staat, dus namens de natie, aan de legerafdeeling toevertrouwd. Het symboliseert 3) derhalve het vaderland, zijn eer en zijne heiligste belangen. Het vertegenwoordigt de ziel van het volk; het geeft door zijn kleur de eenheidsge-

1) Zie voorts de „Memorie betreffende de Vaandels en Standaarden bij het Nederl. leger sedert 1813”; in dit werk komen ook de vaandels voor der later ontbonden Zwitsersche regimenten.

2) Standaard, étendard van étendre (wijst aan dat de vlag door een dwarsarm wordt uitgehouden).

3) Men geeft zich niet altijd rekenschap van de symboliek in eigen omgeving. De ring aan den vinger, het witte bruidskleed, de oranjebloesem, de rouwkleeding en het skriten der gordijnen, de doop, het avondmaal, het sluiten der oogen bij het gebed, de groet enz. enz. het is immers alles symboliek.

dachte weer, welke juist in een moeilijk tijdsgewricht alle verschillen moet overheerschen en het dwingt tot samenwerking en trouw.

Zooewel het opschrift „Koningin en vaderland” als de spreuk „Ik zal handhaven” met het te denken vervolg: „onze rechten, onze vrijheid en onafhankelijkheid” geven de leuzen aan, waaronder ieder rechtgeaard Nederlander ten strijde kan trekken.

2°. Het vaandel is nog steeds het vereenigingspunt voor het korps 1); zijn voorwaartsgaan, het planten op 's vijands versterkingen beteekenen de overwinning, het teruggaan, het verlies, de nederlaag.

Het veroveren van een vijandelijk vaandel is een kloeke daad en een tastbaar blijk van behaalde resultaten.

3°. Het vaandel is het geschiedboek van het korps; het herinnert ons door zijne opschriften aan hetgeen onze voorouders al strijdend hebben gewrocht en het legt ons derhalve de moreele verplichting op niet minder te zijn dan zij. De officier doet dan ook den eed op het vaandel. 2)

4°. Het vaandel is een reliquie, immers het eenig blijvende van het regiment; tallozen hebben daaronder gediend, geleefd en gestreden. Wij vereeren in dat teeken dus allen, die hetzij in oorlog of vrede hun plicht vervulden en alvorens te scheiden, het toevertrouwd en aan een jonger geslacht.

Het moge, vooral in onzen tijd van materialisme, begrijpelijk zijn, dat niet ieder de beteekenis van het vaandel aldus voelt en dat er, bij de velerlei pogingen om de weerkracht te ontzielen, ook aanvallen op dit symbool zijn gericht. Het heet dan „een lap aan een stok” en men poogt den eerbied, den groet daarvoor belachelijk te maken. Echter is de natuur steeds sterker dan de leer. Elke liedertafel of harmonie wenscht toch een banier te bezitten en hecht hieraan de bewijzen harer vreedzame overwinningen.

Ja, onze volkspartij vereert eveneens hare roode banieren en versiert deze met de eigen leuzen.

Het is dan ook niet van humor ontbloot om te lezen, hoe een der afgevaardigden dier partij bij de behandeling van het Wetboek van Militair Strafrecht in de 2e Kamer zich vastpraat en door minister Bergansius wordt terecht gewezen 3), waarbij de namen van Jan Ha

1) Men leze o. a. het verzamelen der Duitsche troepen bij Albrechtshausenhof in den Jlag bij Wörth (Kunz).

2) Bij onze Oostelijke bureu leggen ook de militairen beneden dien rang den eed af.

3) Handelingen 2e Kamer 21 Mei 1902 (blz. 1383). Spreker noemt het vaandel „een lap” en reciteert een parodie op het soldatenlied, luidende:

Wat farden noemt men heilig, onnoozel bijgeloof,
Of is men daarmee veilig, voor smaad en hoon en roof?
De vaan van recht voor allen, als burgers van den staat,
Daar willen wij voor vallen als Nederlandsch soldaat!

Voorts verklaart hij het „roode vaandel” te eeren! Dus... toch! — Zie voorts Art. 131 Wetboek van Militair Strafrecht.

ring (Bossu) en Robert (Citadel van Antwerpen) ons in het geheugen worden teruggeroepen.

Sterker staan schijnbaar zij, die op tactische gronden het afschaffen of althans thuislaten der vaandels bepleiten, immers zij wijzen op de wenschelijkheid om zoo weinig mogelijk de aanwezigheid der troepen op het slagveld te verraden; een vaandel trekt allicht vuur. Voorts achten zij in het moderne gevecht den invloed van een bezielend voorwerp op verspreide afdeelingen gering. — In dit alles schuilt eenige waarheid.

In den regel zal dan ook het vaandel te velde, noch in de tirailleurlinie, noch in de loopgraven thuis behooren, doch beware men het voor die oogenblikken, waarin men den troep een impuls wil geven.

Wij mogen echter niet verzuimen er op te wijzen, dat èn Russen èn Japanners, èn Bulgaren èn Turken in de jongste oorlogen de vaandels hebben meegevoerd en gebezigd. 1)

En ook in den huidigen strijd zijn de vaandels aanwezig en aan weerszijden veroverd of te loor gegaan. Dit behoeft ons allermint te verbazen. Men bedenke toch, dat nog altijd de *moreele* factoren den doorslag geven; de verschijnselen op het slagveld zijn allermint resultaten van trefferprocenten of formules, aan de schrijftafel bedacht. Traditie en „panache” worden daarentegen niet ongestraft vernietigd.

Men leze bijvoorbeeld eens, hoe de Russen, in gesloten colonne, met de bajonet zich bij Hamatan door de Japanners baan breken, met den geestelijke, het vaandel en de spelende muziek 2) in den troep. Onwaarschijnlijk.... doch waar.

Wenscht men echter, dat het vaandel zijn invloed behoudt, zoo moet men zelf iets voor decorum en plechtigheid voelen. En wij missen de overtuiging, dat ten deze bij ons alles wordt gedaan wat mogelijk is.

De moderne vaandeldrager, zelfs aannemende, dat hij het mooie van zijn taak beseft, is niet de snorrebaard van weleer, die zijne rangen op het slagveld had verdiend, doch plukt zijne lauweren op een bureau; de zwarte foudraal (*pecunia causa*) omhult maar al te veel het sieraad 3) en een toevallige patrouille 4) maakt niet bepaald den indruk van eene eerewacht.

De Fransche „garde du drapeau”, die den vaandeldrager steeds verzelt, een sergeant en vier soldaten, door den regiments-commandant daartoe *uitverkoren*, lijkt ons fraaier. 5)

1) Voor zoover wij weten, laten alleen de Engelschen de vaandels thuis en schuilt dit wellicht daarin, dat het regiment, als zoodanig, te velde nooit bijeen is. (De brigades worden gevormd uit bataljons van verschillende regimenten.) Elk regiment heeft twee vaandels: „the King's Colour” en „the Regimental Colour”.

2) Von Tettau, *Achtzehn Monate*, blz. 95.

3) Het is treffend, hoeveel militairen te kennen geven, dat zij het vaandel nooit hebben gezien.

4) I. II pt. 214. Zie voorts pt. 203 en 208. Ook hulpvaandeldragers zijn gewenscht. In I. II pt. 259 mag het vaandel wel met name worden genoemd.

5) Zie: *Règlement de l'Infanterie*.

En hoe staat het met begrijpelijke toespraken over het vaandel tot den troep? Weet onze soldaat iets van de geschiedenis van zijn leger, van zijn regiment? Of meent men, dat een verzuim op dit gebied zichzelf niet zal straffen? 1)

In Duitschland wijst de regimentscommandant een der oudste onderofficieren als vaandeldrager aan; deze draagt onderscheidingsteekenen op den mouw en om den hals en een officierssabel.

Op den vaandelstok worden op zilveren ringen de vaandeldragers vermeld, die gesneuveld of aan hunne wonden overleden zijn. De regimentsgeschiedenissen worden aan den troep onderwezen.

Het vaandel blijft daar bij de compagnie, waarbij het is ingedeeld en gaat, met de laatste gesloten sectie dezer compagnie, in de vuurlinie. Een groep moet steeds bij het vaandel blijven. 2)

Het is wellicht niet ondienstig er hier ook op te wijzen, dat *al te* groote voorzichtigheid met het vaandel zeer verkeerd kan werken.

In den slag bij Wörth zit een groep van F-46 ergens opgeborgen met zes vanden; bij Colombey-Nouilly stuurt de Bat. Ct. van I-73 R. I. zijn vaandel tijdens het boschgevecht terug, wat voor een deel van den troep het teeken tot wijken is. 3) Herhaaldelijk worden voorts compagnieën tot dekking van vanden achtergelaten en dus aan het gevecht onttrokken. Indien men zoo handelt, wordt het vaandel verneerd tot een paradestuk en tot een lastige bagage in het gevecht.

De krijgsgeschiedenis is een leerzaam vak!

Tot zoover met onze studie gekomen, willen wij de aandacht vestigen op een belangrijk hoofdstuk, „L'affaire des drapeaux” in Palat's werk „Bazaine et nos désastres” en op een aardige schetsje „Le porte-drapeau” van Daudet (Contes du Lundi). 4)

Eindelijk besluiten wij met het volgende, vrij gevolgd naar „Soldat” van Ambert.

Wat is toch het vaandel?

Indien uw hart ongevoelig is, uw ziel zwijgt, indien uw geest alle geloof verwerpt, zult ge dat nimmer begrijpen.

1) Voor zoover ons bekend, bestaan regimentsgeschiedenissen van het 1e, 2e, 3e, 5e, 6e en 7e Regiment Infanterie, zoomede van het regiment Grenadiers en Jagers. Die van de later opgerichte regimenten zijn daaruit gemakkelijk af te leiden. Zijn deze geschiedenissen aan onze beroeps- en reserveofficieren bekend?

2) Zie Exerzierreglement pt. 236.

3) Zie Kunz, Kr. Beispiele Heft 12, blz. 120, Heft 13, blz. 13, 91, 101 en 152, Heft 14, blz. 104, 136, 150, 180. Een vaandel mag evengoed roemrijk verloren gaan als een kanon; hierin steekt geen schande.

4) Ook Bleibtren's Schlachtenschilderungen geven aardige momenten.

Wij willen er hier voorts op wijzen, dat, bij eene legerafdeeling, die capituleert, het vaandel zijne beteekenis heeft verloren en dus behoort vernietigd te worden vóór de overgave. (Zie ook „Oorlogsinstructie Stellingcommandanten” 1909, Art. 44.) In geen geval mag het op deze wijze in 's vijands handen vallen.

Het vaandel is als het torentje van het dorp; het beschut het regiment en in zijn schaduw leeft en sterft men. In zijn roemvolle plooiën omvangt het de eer, zoo van het korps als van het vaderland. Het is de lichtende ster, die aller blikken tot zich trekt; ver van het gezin en van den geboortegrond, doet het ons toch aan beide denken. Het is het heiligdom van het regiment.

Het vaandel te verlaten, het te verraden is erger dan schande en lafheid, het is heiligschennis. Geheele geslachten van soldaten zijn immers onder dat doek voorbijgegaan en zij hebben het ons als een kostbaar erfstuk nagelaten.

„Alles vooroordeel”, zegt de wijsgeer, „ik zie slechts een stok met verguldsel en franje”.

Wacht u wel zulke lasteringen te uiten tot den eenvoudigen matroos, die te midden van een kogelregen zich vastklemt aan den mast van het zinkende schip en nog eenmaal de heilige vlag van zijn land omhelst, van welks kusten hij duizenden mijlen verwijderd is. Hoedt u zulke meeningen op te dringen aan den verminkten soldaat, die bloedend zich in zijn vaandel wikkelt en liever sterft, dan het in 's vijands handen te zien!

Het gelooven in iets is heilig, het doet de groote naties geboren worden, het ontwikkelt de menschelijke natuur; alleen daardoor kunnen, trots hyperbeschaving en twijfelzucht, trots verwarring der geesten en inwendigen strijd, de staten behouden blijven.

De opkomende burgerijen hebben de feodale banieren en de vaandels der kerkvorsten weggevaagd, de koningsvlag is nog slechts een herinnering uit den riddertijd; doch door alle tijden heen blijft de vaderlandsche vlag wapperen.

Wat kan men met het vaandel vergelijken?

Met muziek, met eerbewijzen ontvangen wij het bij plechtigheden in ons midden. Het vereenigt nog in het heden ons, geleerden en onwetenden, armen en rijken, hoe ook allen tot denken aan het eigen ik geneigd, zooals het voorheen de velen tezamen hield, die zoo verscheiden in landaard, godsdienst, taal en beroep, soms zonder haardstede of gezin, zonder bezittingen of geld, zonder wieg, ja veeltijds zonder graf, juist daardoor behoefte gevoelden aan een bijna hemelschen band.

Hoe menigmaal heeft niet de jonge soldaat in verre gewesten, denkend aan zijn geboortegrond, zich getroost gevoeld door een blik naar zijn vlag, als een kind, waaraan men de beeltenis zijner moeder toont. Hoe dikwijls meende niet de stervende veteraan bij het ruischen van zijn vaandel, bij het aanraken daarvan, de stem zijner verwanten te hooren, de hand zijner geliefden te voelen. En hoe herhaaldelijk spande niet de vermoeide, de uitgeputte soldaat zijne laatste krachten in, om het vaandel, dat hem voorging, te volgen.

Wanneer wij in vreemde landen koude, onbekende gezichten zien, onbegrepen klanken hooren, wanneer ons hart er naar een vriend ver-

langt en hem te vergeefs zoekt, hoe wel doet ons dan eene herinnering aan eigen bodem. Antwoordt mij, gij zwervende pelgrims, reizigers, bannelingen, gevangen krijgers, werden uwe oogen niet vochtig en klopte uw hart niet sneller bij het weder aanschouwen van de vaderlandsche vlag?

Herinnerde die vlag u niet de blonde duinen, het ouderlijk huis; hoordet ge niet de liederen uit uw jeugd; ademet ge niet de geuren in van bosch en veld, waar ge als kind had gespeeld, dacht ge niet aan alles tegelijk, aan de plek uwer kindsheid, aan het graf uwer ouders?

Het vaandel, het symbool van ons volk en ons land, zegt ons dit alles en nog veel meer, want voor den krijgsman bezit het een stralenkrans, onzichtbaar voor anderen, het bergt in zijne vouwen een heldendicht over onze voorvaderen, het vertoont de gewonnen brieven van adeldom en het roept ons toe „Noblesse oblige”. 1)

„Stel je niet aan”, zeide Droogstoppel, toen hij dit gelezen had, „ik noem dat allemaal...”

Ja, lezer, hoe te handelen met hen, die trappen schuren verkiezen boven muziek?

---

1) Behalve de reeds vermelde werken, willen wij hier nog noemen:
 Hollander, *Les aigles des régiments Hollandais 1811—1814* (14e Jaarverslag Nasporingen).
 Historique du 123e régiment d'infanterie.
 Sabron, *Het 124e regiment infanterie en Het 33e regiment lichte infanterie*.
 Roulin, *Le 125e régiment d'infanterie* (Mil. Spectator 1898, blz. 549).
 Schneider, *Het 126e regiment Hollandsche infanterie in Rusland*.

BIJLAGE.

Tijdens de Bataafsche Republiek (1795—1806) worden de Nederlandsche troepen in halve-brigades vereenigd.

Elk bataljon ontvangt een vaandel, bestaande uit een wit veld, met het bovenschrijf „...Bataillon” en het onderschrift „...Halve Brigade”, in het midden een groene eiken- en een dito lauwerkrans, samen gebogen in den vorm van een cirkel, waar binnen een uit de wolken te voorschijn komende gewapende rechterarm, houdende een opgeheven zwaard.

Na 1802 werden deze vaandels vervangen. Op het witte veld een ovaal, met het wapen van den staat (gekroonde gouden leeuw op rood veld, met zwaard en pijlen en onderschrift: „Concordia res parvae crescunt”).

De bataljons worden weer zelfstandig, zoodat op de vaandels alleen „...Bataillon Bataafsche Infanterie” prijkt.

Bij de oprichting van het Koninkrijk Holland (1806—1810) ontvangen de korpsen nieuwe vaandels, rood-wit-blauw. Op de breede witte baan het Koninklijk wapen met het devies „Eendragt maakt magt”.

Op de keerzijde de woorden „Moed en krijgstucht. De Koning aan het... bataillon van het .. Regt. Inf. van Ligne”.

In 1811 ontvingen de regimenten de adelaars. 1)

Van de doeken (model 1804 en 1812) komen afbeeldingen voor in het 14e Jaarverslag der Nasporingen en studiën Nederl. Krijgsgeschiedenis.

1) Vorenstaande gegevens zijn ontleend aan „De Uniformen van de Nederlandsche Zee- en Landmacht” 1900, Tekst van F. J. G. ten Raa.

De stal en de besmettelijke ziekten,

DOOR

Dr. C. THOMASSEN,

Kapitein-Paardenarts.

Mieux vaut prévenir que guérir!

De stal is de ruimte, waarin het paard per dag ruim 20 van de 24 uren verblijft. Hierdoor is de stal van zeer grooten invloed op het geheele zijn van het dier.

Van vele ziekten, gebreken en ondeugden is dan ook de oorzaak of het voorbereidend moment in den stal te vinden.

Dit is o.a. het geval bij de besmettelijke ziekten, welke in dezen tijd herhaaldelijk de marschvaardigheid en de strijdvaardigheid van verschillende bereden onderdeelen ernstig bedreigen.

Toch wordt de oorzaak dezer ziekten meestal buiten den stal gezocht, terwijl in den stal zelfs de eenvoudigste begrippen der hygiëne veronachtzaamd blijven.

Zoo is het bij de bereden wapens een verbreid gebruik de bevuilde paljas onder de voorbenen en het versche stroo onder de achterbenen te brengen, ten einde te voorkomen, dat het paard eenige halmen van het frissche stroo opeet. Men doet dus vrijwel hetzelfde wat eene moeder zou doen, indien zij de bevuilde doeken van haar kind als hoofdkussentje voor de kleine gebruikte. Natuurlijk vindt de leek, die zich er mede vergenoegt achter de dieren voorbij te wandelen, dat de paarden op een prachtig stroobed staan; hij vermoeidt natuurlijk niet, dat in werkelijkheid de meeste onzer militaire paarden met den neus boven hun mest en urine staan of er in liggen.

Onderzoekt men de dieren, dan vindt men dikwijls de oogleden gezwollen en de slijmvliezen der oogen en van den neus verkleurd. De ammoniakgassen, welke uit de vuile broeiende paljas opstijgen, hebben de vochtige slijmvliezen der oogen, van den neus en zelfs der, voor ons onzichtbare, diepere luchtwegen aangetast en aldus voorbereid om door smetstoffen te worden geïnfecteerd.

Dit is bij besmettelijke ziekten de eerste stap. Nu volgt weldra koorts en worden de dieren soms bij tientallen ernstig ziek.

Wij mogen aannemen, dat de smetstoffen der meeste besmettelijke paardenziekten steeds aanwezig zijn, doch dat de verweermiddelen, waarover de normale slijmvliezen beschikken, aan deze stoffen beletten binnen te dringen. Deze wachten daarom het oogenblik af,

waarop de verweermiddelen falen. Dit is het geval, wanneer de slijmvliezen, zooals hierboven werd medegedeeld, door de gassen der stallen zijn gebijst.

Buiten het lichaam leidt de smetstof een slepend bestaan, doch eenmaal binnen het lichaam gedrongen, komt zij in goeden doen en neemt zij in kracht toe. Zij wordt zoogenaamd geactiveerd.

In dezen toestand overwint zij gemakkelijk de verweermiddelen ook dier paarden, die in het geheel niet of in geringere mate dan bovenbedoelde dieren voor de besmetting zijn voorbereid. Vandaar het vrij snel verbreiden der besmettelijke ziekten, nadat enkele paarden de meest waarneembare verschijnselen der ziekte hebben vertoond. De leek staat dan ook verbaasd, dat een ziekte zoo snel komen en zich verbreiden kan.

In werkelijkheid behoeft hem dit niet te verwonderen, want de ziekte was reeds voorbereid, toen de paarden voor hem nog schijnbaar gezond waren. De eerste verschijnselen, niet eten en loomheid, worden licht opgenomen, of zonder meer als gevolg van luiheid beschouwd.

De ziekte heeft zich den tijd ten nutte gemaakt, gedurende welken hare verschijnselen aan de aandacht ontsnapten of werden geminacht. Zij heeft, geholpen door den toestand der stallen, haar smetstof versterkt en vermeenderd en heeft met kracht het lichaam aangevallen. Het lichaam verweert zich daarbij dapper, roept alle hulptroepen in het geweer, doch het is alsof de mensch met de smetstof samenspant. Hij onthoudt het dier lucht, dwingt het tot een verblijf in een vochtige atmosfeer, en noodzaakt het door oefeningen en marschen tot verbruik van krachten, welke het in dezen kamp tegen de smetstof absoluut noodig heeft. Vandaar dat, wanneer bij het dreigen eener algemeene of besmettelijke ziekte onder de paarden, den dieren geen rust wordt gegeven, de anders vaak goedaardig verloopende ziekten zulke ernstige gevolgen hebben, dat zij met de meeste zorgen en den besten wil niet meer te achterhalen zijn.

Elke dag, dat de smetstof voor ons ongemerkt mobiliseert, verergeren de gevolgen der ziekte. Vandaar de noodzakelijkheid om geen enkel afwijkend verschijnsel bij onze paarden te veronachtzamen of te verzwijgen voor den deskundige, wiens taak het is onze legerpaarden voor ziekten te hoeden.

Na deze uitweiding over besmettelijke ziekten, welke geschiedde om den lezer eenig inzicht te geven in het wezen dezer kwalen, zal het duidelijk zijn, dat de hoofdoorzaak onzer paardenziekten in het verblijf in den stal schuilt. De bestrijding der besmettelijke ziekten moet daarom hier beginnen.

Bij influenza, of hoe men deze besmettelijke ziekten onzer paarden noemen wil, is de mortaliteit der paarden, die in de weide worden gebracht, kleiner dan bij de paarden, die op stal blijven. Ook is het algemeen bekend, dat bij deze epizoötiën het aantal sterfgevallen bij de officierspaarden grooter is dan bij de troepenpaarden. De reden hier-

van is niet ver te zoeken. Zij is gelegen in het gebrek aan lucht, dat in de meeste stallen heerscht en zich in de hoeken, waar meestal de officierspaarden tusschen schotten en stroogordijnen zijn geplaatst, het ernstigst doet gevoelen.

Er moet dus lucht, veel lucht, een overmaat en onbepaalde toevoer van lucht in onze stallen zijn. Laten wij toch bedenken, dat de dieren in en op hun stofwisselingsproducten leven en dat in alle militaire stallen aan vrije ruimten een geweldig te kort bestaat.

Voor iemand, die nooit 's nachts in een stal is geweest, is het moeilijk zich een denkbeeld te vormen van de atmosfeer, die daar hangt. In vele stallen is gedurende den nacht de lucht zoo benauwd, vochtig en stinkend, dat men zich moet afvragen hoe onder die omstandigheden het leven voor mensch en dier nog mogelijk is.

Met het vermeerderen der luchtversanding gaat noodzakelijk een verlagen der temperatuur in den stal gepaard.

Dit is voor menig bereden officier het ergste wat hem overkomen kan, want weldra zijn zijn paarden ruw in het haar. Helaas, het „dogme du beau poil” is ongekend hardnekkig. Nog steeds wordt te veel gelet op gladde haren, terwijl wollige winterharen als een teeken van minder goede verzorging wordt beschouwd. Zelfs nu nog, terwijl men dagelijks in de verte het kanon hoort, broeit men, scheert men, knipt men de paarden alsof zij voor een „show” zijn bestemd. Sommige dieren behooren dan ook beter thuis in een luxe stal dan in het veld.

Te vele hebben wij geharde, ruwharige soldatenpaarden nodig, waarvoor een verblijf in weer en wind gedurende nacht en ontij niet schaad. Dergelijke paarden krijgen wij in frissche stallen, welke niet of zeer weinig met de temperatuur van de buitenlucht verschillen. „Soumis „à l'action continuel du grand air, les animaux conservaient l'habitude „de réagir contre les variations de température et n'étaient pas exposés à la pernicieuse influence de l'air confiné qui était fort préjudiciable à des sujets dont la vie normale se dépensait au dehors” (Bidault „Les chevaux sous la République et l'Empire”).

In een opstel in de „Revue générale de médecine vétérinaire” waar schuwt de paardenarts Magnin tegen den stelregel, dat een slecht kantonnement te verkiezen is boven het bivak en voegt daarbij, dat vele gevallen van „Surmenage” niet het gevolg zijn van te veel arbeid, maar van het verblijf in warme, benauwde stallen.

Werkelijk, koele stallen schaden onze paarden niet. Hun natuurlijke verweermiddelen, hun vacht, hun onderhuidsch vet beschutten hen zelfs tegen zeer lage temperaturen.

Wij zien de pony's der Zuidpool-expeditie en de paarden van het Zwitsersche leger nauwelijks beschut door een hoop sneeuw of een stuk zeildoek, midden in de sneeuw aan de parkeerlijn geplaatst. In Noorwegen bouwt men voor militair gebruik stallen van sneeuw. In Algerië, waar 's winters de sneeuw tot een meter hoog ligt, staan in de

depôts te Sétif en te Constantine de paarden onder open loodsen, waarvan de voorkant door houten luiken slechts onvoldoende wordt gesloten. En te Kisber, in een der Hongaarsche stoeterijen, worden de veulens geboren, terwijl de mest achter de merriën bevriest.

Uit de Krim, waar de paarden in bivaks en kampen hadden geleefd, kwam het Fransche leger met gezonde paarden terug, terwijl men voordien in geheel Frankrijk tevergeefs met infectieziekten had geworsteld. Trouwens in de courantenberichten lezen wij ook nu weer van de heilzame werking der luchtkuren in de Duitsche veldziekenstallen.

Alles samenvattende komen wij tot het besluit, dat het meest werkzame preventieve middel tegen besmettelijke ziekten onzer legerpaarden is, een doelmatige hygiëne, d. w. z.

- 1°. rein ligstroo onder de voorbeenen,
- 2°. ruime toevoer van lucht,
- 3°. eene staltemperatuur, welke niet of weinig verschilt met die der buitenlucht en
- 4°. de verweermiddelen der dieren (dekharen, manen, staart, vetlokken) intact laten.

Verliezen en aanvulling bij de oorlogvoerende mogendheden.

Naar aanleiding van de berekeningen, voorkomende in de Februari-aflevering van den Militairen Spectator op blz. 71 en volgende, komt het ons gewenscht voor onderstaande bijdrage te leveren. Helaas stonden alleen ter beschikking de officieele bronnen en dagbladen. Op volledigheid kunnen deze berekeningen derhalve geen aanspraak maken. Ook uit deze gegevens blijkt, dat de weerstandskracht van het Duitsche volk voorloopig niet is uitgeput.

Duitschland. Verliezen. De Duitsche gepubliceerde verliezen bedroegen tot 1 December 1915 volgens Tennant in het Engelsche Lagerhuis en door schrijver aangehaald:

Gedood of aan wonden overleden.	484.218 man
Ernstig gewond	384.198 "
Door ziekte gestorven	27.647 "
Vermist en gevangen	381.149 "
Licht gewond enz.	1.247.221 "
Totaal	2.524.460 man.

Deze gegevens zijn ontleend aan de Duitsche verlieslijsten en komen ongeveer overeen met andere berekeningen.

Het totaal aantal gewonden was dus 1.631.419 man. Aangezien de verliezen na 4 à 5 weken in de lijsten voorkomen, loopt dit getal over een tijdvak van ongeveer 15 maanden.

Het is waarschijnlijk, dat de berichten, afkomstig uit Duitsche bron, volgens welke ongeveer 90 % der gewonden zouden herstellen, slechts betrekkelijk juist zijn. Het aantal gesneuvelde of kort na het gevecht in de verbandplaats-afdeelingen gestorven soldaten blijft steeds ongeveer 20 % van het aantal getroffenen. Zonder groote misrekening mag worden aangenomen, dat ook 20 % als zwaargewonden nimmer naar het gevechtveld terugkeeren.

Er blijven dan 60 % van de getroffenen als licht en minder zwaar gewonden over, waarvan misschien afzonderlijke statistieken worden opgemaakt. Is het waar, dat van deze ongeveer 90 % weer te veldt gaat, dan is het percentage blijvende verliezen van hen, die in den strijd getroffen zijn, toch nog altijd 46 %.

In Februari 1915 werd van Duitsche zijde medegedeeld, dat de totale verliezen tot 21 Januari 1915 ongeveer 1 millioen man bedroegen, waaronder 615.000 man gewonden. Hiervan keerden 40 % of 246.000 man naar het front terug. Bij een terugblik zijn regelmatige verliezen aan de hand van de latere cijfers reeds na 6 maanden te ontdekken.

Het is dus hoogst eigenaardig, dat volgens bovengenoemd aangehaald artikel de blijvend ongeschikten in Dec. 1915 slechts 117.825 man zouden bedragen, terwijl van Duitsche zijde in Januari 1915 reeds is erkend, dat 370.000 gewonden toen nog niet naar het front waren teruggekeerd. Ook de lichtingsterkte van de jaren 1915 en 1916 is veel geringer dan schrijver op blz. 72 berekent.

Volgens het „Statistisches Jahrbuch für das Deutsche Reich” bedroeg op 1 Dec. 1910 het aantal mannelijke personen, geb. in 1890, d.i. ongeveer de absolute lichtingsterkte der 20-jarigen: 589.172; het getal der in 1895 en 1896 geboren en (lichting 1915 en 1916) resp. 649.031 en 680.872 man, terwijl volgens de sterftestatistiek over de jaren 1901 tot 1910, voorkomende in dezelfde uitgave, van de oorspronkelijke 100.000 geboren op 20-jarigen leeftijd nog 70.647 in leven zijn; op 14- en 15-jarigen leeftijd is dit getal gemiddeld 72.098.

We moeten dus de aanwezige jongelingschap van de lichting 1915 en 1916 op 1 Dec. 1910 na een 5 of 6-jarig tijdvak met ongeveer 2 % verminderen, en krijgen dan voor de totaal ingeschreven sterkte der lichting 1915 en 1916 resp. ongeveer 636.000 en 667.000 man.

Rekent men nu bij een minder strenge keuring, dat 80 % voor den dienst te velde geschikt is, dan is het maximum bedrag der lichtingen 1915 en 1916: 506.880 en 533.600.

De gegevens van de verlieslijsten zijn vermoedelijk juist, gegrond op de volgende aanwijzingen:

1e. Enkele individueele gevallen van verwonding, die bekend zijn en waaruit blijkt, dat de verliezen steeds na 4 à 6 weken in de lijsten voorkomen.

2de. Het publiceeren van groote verliezen van regimenten op data, waarvan bekend is, dat zware verliezen werden geleden.

3de. De voortdurende standvastige verhouding van gesneuvelden en gewonden van ongeveer 1 op 4.

4de. De groote onwaarschijnlijkheid, dat de verliezen van minderen langer achter worden gehouden dan van de officieren, gegrond op moreele overwegingen.

5de. De onwaarschijnlijkheid, gegrond op overwegingen van technisch practischen aard, om bij zulk eene kolossale organisatie de vermelding in de verlieslijsten regelmatig te vertragen.

6de. De verhouding tot de Engelsche verliezen, die ook worden gepubliceerd.

De in den aanhef genoemde cijfers kunnen nu als volgt worden rangschikt:

a. Gevangen en vermist	381.149 man
b. Gestorven en gesneuveld	511.892 „
c. Gewond	1.631.419 „
d. Hiervan keeren hoogstens 60 % naar het front terug.	978.851 „
e. Blijvend ongeschikt.	652.568 „

Zoodat het totaal der blijvende verliezen ongeveer zal zijn: a + b + c = 1.545.609 man over 15 maanden of gemiddeld bijna 103.000 man per maand en 1.236.000 man per jaar.

De gewone zieken en lichtgewonden der laatste maanden, die nog niet zijn opgegeven of nog niet zijn hersteld en die een vast percentage vormen van de te velde staande strijdmacht, kunnen worden verwaarloosd, omdat de eenheden te velde als regel slechts op vier vijfde der organieke oorlogsterkte worden gehouden. 1)

De aanvulling.

Neemt men als hoog gemiddelde voor de lichteningen ongeveer 663.000 man aan, waarvan 80 % voor den dienst te velde geschikt is, dan is de jaarlijksche aanvulling met jonge mannen ongeveer 530.000 man.

Per jaar wordt dus ingeteerd op de oorspronkelijke stam-reserve van het weerbare volk 1.236.000 — 530.000 is 706.000 man. De sterkte dezer lichteningen tot en met de lichtung 1919 neemt weinig toe; eerst daarna blijkt eene sterke vermeerdering uit de bevolkingsstatistieken, doch dan moet tevens rekening worden gehouden met het geleidelijk afvallen der oudste landstormlichteningen.

1ste Berekening.

De mannelijke bevolking van 20 tot 45 jaar bedroeg op 1 Dec. 1910 11.630.313. De vermeerdering gedurende 4 jaar kan zonder groote onnauwkeurigheid op 5 % worden aangenomen, zoodat bij het uitbreken van den oorlog de mannelijke bevolking van het Duitsche Rijk op weerbaren leeftijd geschat kan worden op 12.211.828 man. Wanneer hiervan bijna 80 % weerbaar is, was dus de weerbare bevolking ongeveer 9 miljoen man.

De organieke oorlogsterkte was	4.400.000 man
Blijft dus als stamreserve	4.600.000 „
Gaat af voor de nijverheid, geschat op (weerbare mannen).	500.000 „
	<hr/>
Blijft	4.100.000 man,

1) Het dagblad de Times publiceerde half Maart de Duitsche verliezen met een totaal van 2.667.372 man, loopende tot 1 Maart. Dit zouden dan de verliezen zijn tot en met Januari 1916, dus over 18 maanden. Aan de hand van die gegevens komt men volgens bovenstaande beschouwingen op een blijvend jaarverlies van 900.000 à 960.000 man.

Zoodat, rekening houdend met de jaarlijksche intering, de oorlog op de bestaande organisatie vanaf Augustus 1914 ruim $5\frac{3}{4}$ jaar kan worden volgehouden.

2de Berekening.

De totale organisatie binnen de grenzen der beschikbare sterkte is als volgt berekend:

175 divisieën à 20.000 man, de Cavaleriedivisieën ongeveer als half berekend.	3.500.000 man
(Zie o. m. de beschouwingen van F. F. in de Journal de Genève de Matin van 18 Dec. 1915 en het aantal regimenten Infanterie, dat te velde is, blijkende uit de verlieslijsten.)	
700 landstorm bataljons, geschat	700.000 "
Totaal	4.200.000 man.

Deze legermacht, gemiddeld gehouden op vier vijfde der organieke oorlogssterkte (waardoor zieke, lichtgewonde en nog niet herstelde manschappen der laatste maanden enz., kunnen verwaarloosd worden),

is dus	3.360.000 man
Hierbij komen nog 100 arbeidersbataljons	100.000 "
Totaal	3.460.000 man.

Na de mobilisatie kwam en komt achtereenvolgens als aanvulling in aanmerking:

a. Ersatzreserve	900.000 man
b. De tijdelijk vrijgestelden volgens de indeeling van Maart 1914. of hoogstens 80 % van 750 000 man	600.000 "
c. De lichteningen 1914, '15, '16, '17, '18, '19 en '20, berekend op 530.000 man	3.710.000 "
Totaal	5.210.000 man.

Tot 1 Januari 1916 kunnen de blijvende verliezen berekend worden op 17×103.000 man = 1.751.000 man.

Blijft na 1 Jan. 1916 beschikbaar 3.459.000 man.

In het tijdvak van 1904 tot 1913 zijn als bruikbaar en minder bruikbaar bij den Landstorm jaarlijks gemiddeld 125.000 man ingedeeld.

De ongeoefende Landstorm van 20 tot 45 jaar kan bij dezen maatstaf met een percentage van 80 % geschikt (ook voor nevendoeleinden), op 2.500.000 man worden geschat.

De totaal aanvulling bedraagt dus nog:

$3.459.000 + 2.500.000 =$	5.959.000 man
Gaat af voor de nijverheid.	500.000 "

Zoodat voor de dépôts en voor de aanvulling der dépôts nog overblijven . . . . . 5.459.000 man,

hetgeen op een jaarlijksch verlies van 1.236.000 man bij de bestaande organisatie voldoende is tot Juni 1920.

Uit bovenstaande berekening blijkt, dat er eerst sprake zou zijn van inkrimping der organisatie ten gevolge van gebrek aan manschappen na Juni 1920.

Het aantal weerbare mannen, benoodigd voor de oorlogsnijverheid, berust op zeer vage gegevens. De militaire medewerker van de *Matin* van 22 Jan. 1916 berekende het getal op 700.000 man. Het getal zal echter geleidelijk afnemen, omdat verschillende manschappen, die voor den dienst te velde niet meer geschikt zijn, op den duur werkzaam kunnen worden gesteld in fabrieken.

Engeland. Uit de officieel gepubliceerde gegevens kan worden aangenomen, dat Engeland beschikbaar heeft voor zijn leger in eerste linie:

a. De oorspronkelijke bataljons van het actieve leger, de reserve bataljons en de bataljons der speciale reserve.	258
b. De oorspronkelijke bataljons van het territoriale leger	208
c. De nieuwe bataljons van <i>Kitchener's</i> leger	486
Totaal	952

Wat dan verder in het moederland aan georganiseerde divisieën aanwezig is, bestemd voor de Home Defence, behoort feitelijk niet tot de vechtende troepen, zoolang het gevechtsterrein niet op Engelschen bodem wordt verplaatst, lijdt dus ook geene verliezen en blijft eene extra reserve, waaruit zoo noodig kan worden geput.

Tegenover een herleid getal van ongeveer 2100 Duitsche bataljons te velde, staan dus nog geen 1000 Engelsche bataljons, eene verhouding van 100 : 46, terwijl de bevolking der beide landen zich verhoudt als 100 : 70.

Het behoeft dus geen betoog, dat wat beschikbare bevolking betreft, Engeland even zoo goed als Duitschland in staat moet worden geacht, om na aftrek van de noodige manschappen voor de zeevaart en de nijverheid, bij de bestaande organisatie de verliezen jaren aan te vullen.

De organieke oorlogsterkte van de troepen te velde en van de troepen voor de Home Defence, zonder de reserves, kan op ongeveer 1,5 millioen man worden geschat.

De totale verliezen, Marine niet inbegrepen, bedroegen tot 9 Januari:

a. Gedood	128.138 man
b. Vermist	68.046 "
c. Gewond	353.283 "
Totaal	549.467 man

Rekent men nu ook hier, dat 60 % der gewonden herstelt, dan zijn de blijvende verliezen: $a + b + \frac{4}{10}c = 337.497$ man.

Hierbij moeten nog de blijvende marine-verliezen worden opgeteld, die in November 1915 konden berekend worden op ruim 11.000 man, zoodat zonder groote onnauwkeurigheid de blijvende Engelsche verliezen tot Januari 1916, dus over een tijdvak van 17 maanden, op 350.000 man kunnen worden gesteld, of ruim 20.000 man per maand.

Dat dit getal bij de bestaande verhoudingen zooveel gunstiger is dan in Duitschland heeft 2 oorzaken:

1ste. Het Engelsche leger is slechts zeer geleidelijk van 6 divisien tot de bestaande macht uitgebreid.

2de. Engeland heeft naar verhouding veel meer troepen op de operatieterrainen in reserve, die niet vechten.

Om 1000 bataljons, waarin de strategische reserve begrepen is, op oorlogssterkte te houden, is het duidelijk, dat, met de verliezen inbegrepen, eene werving van 3 millioen man eenen voldoende stam oplevert, wanneer die geregeld wordt aangevuld. Door gedwongen dienstplicht en oproeping van ongehuwde mannen van 19 jaar, kan de jaarlijksche recrutenaanvulling toch tot minstens 350.000 man worden opgevoerd.

Voor verdere gegevens over de recruteering wordt verwezen naar hetgeen de schrijver van het militair-politiek maandoverzicht M. S. Nov. 1915 blz. 769, Jan. 1916 blz. 46 en Febr. 1916 blz. 93 mededeelde.

Wat de koloniale contingenten betreft, die in hoofdzaak op de neven operatieterrainen worden gebruikt, kan het volgende worden medegedeeld:

Britsch-Indië leverde 120 bataljons, vermoedelijke sterkte ongeveer 500 man. Canada heeft 2 divisien geleverd, totaal 49 bataljons, terwijl eene derde divisie in wording is. Australië met Nieuw-Zeeland inbegrepen leverde eveneens 2 divisien, totaal 36 bataljons, terwijl eene contingentsvermeerdering van 50.000 man in het voornemen ligt. Zuid-Afrika leverde 5 bataljons; Jamaïka, New-Foundland en enkele andere kleinere kolonien te zamen 3 of 4 bataljons.

De totale koloniale troepenmacht, waarbij de Britsch-Indische bataljons als halve bataljons worden berekend, bedraagt derhalve voorloopig ruim 150 bataljons.

Frankrijk. Het Fransche leger, zonder de Inlandsch-Afrikaansche contingenten medegerekend, dus de z.g. *Armée Métropolitaine*, kon in Augustus 1914 niet onmiddellijk geheel in eerste linie worden gebracht, als gevolg van de niet volledige organisatie. Geleidelijk is deze voltooid; enkele nieuwe eenheden werden gevormd, zoodat mag worden aangenomen, dat zoowel het actieve leger, de reserve, als het territoriale leger thans voor de operatien beschikbaar zijn.

De totale sterkte, dus zonder de Inlandsch-Afrikaansche contingenten, kan op ongeveer 120 divisien worden berekend.

Wanneer inderdaad meer dan 480 regimenten Infanterie te velde zijn, dan moet men voor de vergelijking deze meerdere regimenten als

reserve beschouwen, die zoo noodig weer kunnen worden opgelost. Zij kunnen als georganiseerde depotregimenten, in brigadeverband worden toegevoegd aan de operatieve eenheden. Het Fransche leger op het Westelijk front is dus alleen reeds sterker dan het Duitsche; het Engelsche en Belgische leger vormen dan met een millioen man de overmacht aan de zijde der Entente.

De berekening der aanvulling geschiedt als volgt:

In het jaar 1906 bedroeg de mannelijke bevolking van Frankrijk van 20 tot 45 jaar (zie *Annuaire Statistique 1912* blz. 7) 7.111.469 man. Door den stilstand der bevolking mag men zonder groote onnauwkeurigheid dit getal in Augustus 1914 op 7.100.000 man stellen. Hiervan waren hoogstens 80 % weerbaar, of 5.680.000 man. De organieke sterkte voor 120 divisïën is 2.400.000 man, zoodat 3.280.000 man voor aanvulling, bewakingsdoeleinden en zoo noodig oorlogsnijverheid overbleven.

De lichteningen 1914, '15, '16 en '17 kunnen gezamenlijk op 800.000 man worden geschat. De jaarlijksche lichtingssterkte in Frankrijk neemt voortdurend af en was voor de lichting 1913: 187.000 man, hetgeen tengevolge van eene strengere keuring als een minimum moet worden beschouwd. In 1912 was de lichting 205.735 man, in 1911 ongeveer even groot, terwijl men eerst na 1920 op eene geleidelijke vermindering beneden de 200.000 man rekende. Neemt men als zekeren minimum-maatstaf een lichtingscijfer van 200.000 man aan, dan werden hiervan bij de Infanterie in het moederland ingelijfd bij 173 regimenten Infanterie + 31 Jagerbataljons + 4 regimenten Zouaven + 12 regimenten Kol. Inf., dat is voor 590 bataljons, ongeveer 140.000 man, of per bataljon gemiddeld 237 man.

Dit minimum wederom als grondgetal bij de gewone verloop-statistiek aangenomen, geeft voor 14 jaar (3 jaar actief + 11 jaar reserve) den factor 11,64, zoodat elk actief bataljon beschikte over minstens 2758 man.

Na verdubbeling der Infanterie bleef dus in de depôts voor elk stambataljon nog 750 man over, of voor elk gemobiliseerd bataljon nog 375 man. De totale depôtsterkte begin Augustus bij de Infanterie bedroeg dus minstens 442.000 man.

Ofschoon in Frankrijk de algemeene dienstplicht zoogenaamd tot het uiterste is doorgevoerd (ongeveer 70 % der lichting werd ingelijfd), zouden zeer veel fysiek geschikt bij het uitbreken van den oorlog vrijgesteld zijn geweest. Alle vroeger afgekeurde manschappen zijn aan eene herkeuring onderworpen; van deze zouden 500 duizend man opnieuw zijn ingelijfd.

Het aantal zich vrijwillig gemeld hebbende Franschen kan op 130.000 man worden begroot (in Parijs alleen waren er 13.000 meer dan in normale jaren).

De 6 lichteningen van het territoriale leger waren sterk genoeg om in dezelfde verhouding in de depôtsterkte te voorzien, daar deze lich-

tingen van de jaren 1889—1894 ruim 300.000 man ter keuring brachten; hiervan werden gemiddeld ruim 250.000 man ingelijfd. In Augustus 1914 waren dus nog beschikbaar p.m. $4,5 \times 250.000$ man = p.m. 1.125.000 man. Er bleef dus voor de depôtsterkte minstens 650.000 man over.

Dientengevolge kan de aanvulling sedert Augustus 1914 als volgt worden berekend:

4 lichtingen 1914, '15, '16, '17.	800.000 man
oorspronkelijke depotsterkte actieve en reserve leger	442.000 „
vroeger afgekeurden	500.000 „
vrijwilligers	130.000 „
depôtsterkte territoriale leger	650.000 „
Totaal	2.522.000 man.

Het verschil van het eerste getal van 3.280.000 man met dit laatste cijfer wordt gevormd door alle manschappen van het actieve en reserveleger, die oorspronkelijk bij de andere wapens waren ingedeeld, en waarmede hier geen rekening is gehouden.

De reserve van het territoriale leger bleef beschikbaar voor den bewakingsdienst.

De Fransche verliezen worden zeer geheim gehouden. Volgens de rede van een Fransch afgevaardigde ter arbeidersconferentie te Bristol, bedroegen zij (dus vermoedelijk tot Januari 1916):

a. Gedood.	800.000 man
b. Gewond	1.400.000 „
c. Gevangen.	300.000 „
Totaal	2.500.000 man.

De blijvende verliezen waren dan weer: $a + b + 0,4 c = 1.660.000$ man in 17 maanden of bijna 100.000 man per maand of 1.200.000 man per jaar. Wanneer deze verliesopgave juist is, zou dus in April 1917 de bestaande organisatie moeten worden ingekrompen.

Waarschijnlijk is het echter, dat, ter wille van de anti-oorlogs-propaganda, deze verliezen te hoog zijn opgegeven. Het ligt meer voor de hand, dat de Fransche verliezen ongeveer gelijk gesteld mogen worden met de Duitsche verliezen in Frankrijk, vermeerderd met een zeker percentage tengevolge van den oorspronkelijken achterstand in bewapening, minder goede geneeskundige verpleging in den aanvang van den oorlog en het grooter aantal verliezen aan gevangenen op het westelijk operatietooneel. Neemt men dus ongeveer 80 % van de totale Duitsche verliezen, dan worden de maandelijksche Fransche verliezen 80.000 man, of de blijvende jaarlijksche verliezen 960.000 man. De aanvulling zou dan tot Januari 1918 verzekerd zijn.

Met de lichting 1918 is in beide gevallen geene rekening gehouden, omdat het aantal manschappen, dat voor de oorlogsnijverheid on-

misbaar is, moeilijk kan worden begroot. In de „Echo de Paris” van 6 Maart 1916 berekent Maurice Barrès dit getal op 500.000 man. Wanneer dit cijfer juist is, zouden de reserves 4 maanden eerder zijn uitgeput. Andere berichten noemen echter 130.000 man.

Zijn er echter in Frankrijk 500.000 man noodig voor de oorlogsindustrie, dan is het getal in Duitschland zeker grooter.

Vroegere berekeningen der verliezen zijn veelal te hoog genomen, omdat door den stilstand in de operatiën het gemiddeld verliescijfer daalt.

X.

Een nieuwe wijze van Aanval en Verdediging in het Polderterrein,

DOOR

L. J. SCHMIDT,

1e Luitenant Ct. M. P. 4 R. I.

Zeker niet ten onrechte wordt ons polderland als een terrein bij uitstek geschikt voor de verdediging genoemd.

Wij leerden dan ook bij de talloze kaderoefeningen op het terrein, dat de aanvaller met ongehoorde moeilijkheden heeft te kampen, o.m. met verpleging, gebruik en plaatsing van artillerie, afmarschwegen e.d., terwijl de verdediger steeds in de meest gunstige omstandigheden verkeert. Als regel werd stelling genomen achter een dijk, die als directe waterkeering dienst doet, of men ging vóór de naar 's vijands zijde gekeerde helling van den dijk zijne stelling inrichten; dan weer maakte men gebruik van vloten en booten, die tegen den meest naar 's vijands zijde gekeerden oever werden opgesteld.

De wijze waarop de dijken tot een goede infanteriestelling waren te veranderen, werd dan langdurig besproken.

Ten slotte vormden onderwerpen van bespreking: de indeeling van de troepen over de stelling, de opruiming in 't voorterrein, de verbindings van de commandanten onderling, de verpleging, de geneeskundige dienst, de aanvulling van munitie e.d.

Over de plaats van de stelling en haar beloop was men het meestal spoedig eens.

Zelden hoorden wij evenwel spreken van maatregelen, die genomen moesten worden om tot een offensief over te gaan, waartoe vooral in ons polderland eene grondige verkenning van het voorterrein en het terrein om de vleugels noodzakelijk is. Die aanval zal ook moeten worden voorbereid.

Als algemeene regel besloot men tot een passieven weerstand, die de kiem van een nederlaag in zich sluit.

Iedereen echter, die aan de oefening had deelgenomen, ging naar huis met de gedachte, dat ons polderland, dat ons zulke enorme schootsvelden, zulke goede stellingen achter dijken biedt, voor een aanvaller onneembaar is.

't Wil ons voorkomen, dat, wanneer men zich alleen bepaalt tot het

nemen van maatregelen als wij steeds hebben hooren noemen, de aanvaller den verdediger gevoelige slagen kan toebrengen, zooal niet kan vernietigen.

Bij het nemen van de maatregelen ter verdediging toch, is een allergewichtigste factor buiten beschouwing gelaten, n.l. „het water”.

Wel beschouwt men het water tusschen de dijken, die men als verdedigende stelling heeft ingericht, als een vriend, maar kan niet spoedig deze vriend in een ernstigen vijand veranderen?

Ons geheele polderland wordt beheerscht door het water, daaraan ontleent het zijn eigenaardigheden. Wij zullen dus bij het nemen van elken maatregel van eenig belang, met dezen factor zoo uitgebreid mogelijk rekening hebben te houden, ja, dikwijls zullen wij onzen wil naar dien factor hebben te wijzigen.

Nemen we vóór of achter een dijk, die als directe waterkeering dient, stelling, dan moeten wij ons in de allereerste plaats afvragen, of wij zelf daarmee geen gevaar loopen.

Wat moeten wij doen, wanneer de dijk aan 's vijands zijde of aan eigen zijde wordt stukgeschoten en dus de polder onder water komt te staan?

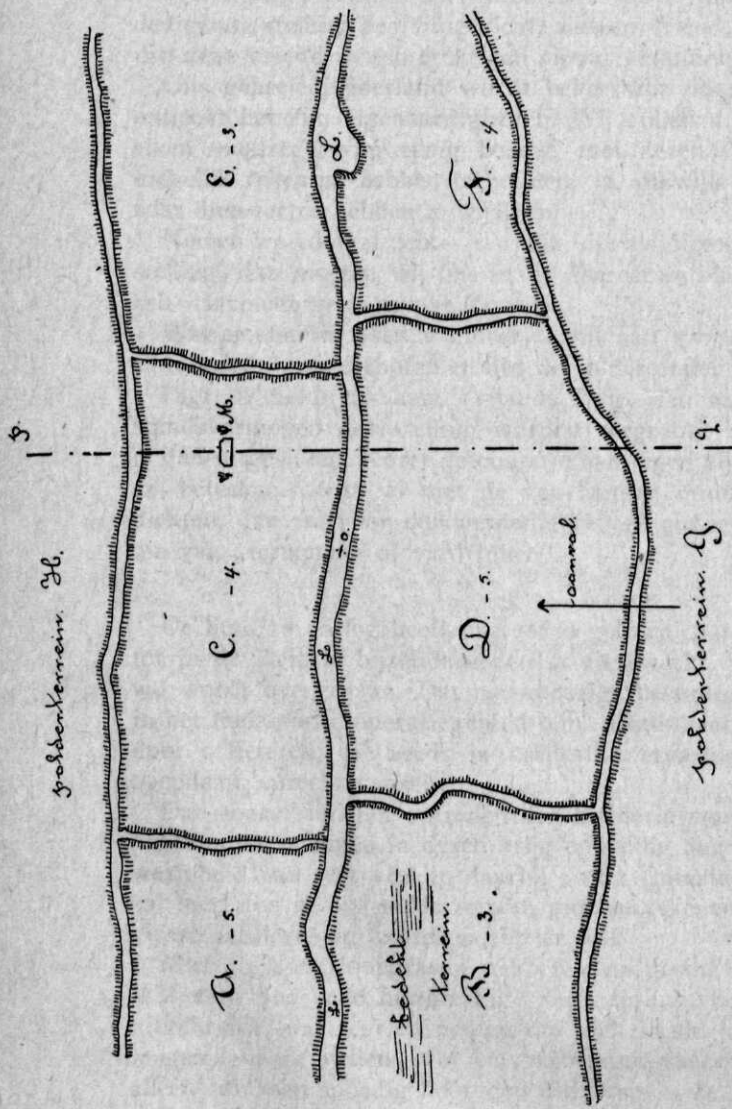
Ligt de dijkbreuk aan 's vijands zijde, dan zal het passieve weerstandsvermogen der stelling worden vergroot, maar een tegenaanval is dan uitgesloten. Komt de coupure aan eigen zijde en is zij van eenige beteekenis, m.a.w. met de voorhanden middelen niet spoedig te dichten, dan zal voor den verdediger geen andere weg openstaan dan die van „teruggaan of verdrinken”.

De huidige oorlog heeft ons reeds geleerd, dat elke groote operatie tot in de kleinste bijzonderheden is uitgewerkt, voordat tot den aanval wordt overgegaan. Dat nauwkeurige bestudeering van het terrein in het toekomstig operatiegebied o.m. plaats heeft, daarbij voorgelicht door officieren, die reeds in vreedstijd ervaring ter plaatse hebben opgedaan, spreekt vanzelf.

Dat vooral aan het optreden der artillerie wordt gedacht, is bij de opgedane ervaringen in dezen krijg onnoodig aan te halen. Op de aanwezigheid van zeer veel en daarbij zware (minstens 20 c.M.) artillerie zal men dus in ons polderterrein moeten rekenen. Middelen om deze zware artillerie op te stellen zijn er wel.

Maar ook de loopgraven hebben eene groote beteekenis gekregen. Wil men dus eene hardnekkige verdediging voeren, dan moet men uitgebreide maatregelen nemen om zich in de loopgraven zoo veilig mogelijk op te stellen. Met het verbeteren van een dijk als opstelling alleen zou men spoedig bedrogen uitkomen.

De aanvaller zal in ons terrein met het aanleggen van loopgraven zeer veel moeite hebben; die moeilijkheden zijn evenwel te overwinnen (oorlogvoering in de Pripet-moerassen). Maar ook de verdediging zal bij het aanleggen van loopgraven voor groote moeilijkheden komen te staan, vooral wanneer de aanvaller optreedt op eene wijze, die

Doorsnede g. g.

wij ons denken. Ten einde deze aanvalsmethode duidelijk te doen spreken, geven wij een zoo eenvoudig mogelijk schetsje, voorstellende een gedeelte van een uitgestrekt poldergebied.

In dit poldergebied loopt het boezemwater L, waarop de polders A, B, C, D, E en F hun water loozen.

Het terrein bij H en dat bij G nemen wij eveneens aan polderterrein te zijn.

De vaarten a, a', b, b' staan in open verbinding met het boezemwater L; de dijken zijn dus even hoog. Het peil van het boezemwater als $\frac{1}{2}$ o aannemende, is dat van het terrein bij H en G gemiddeld -3 en zijn de terreinpeilen der polders (droogmakerijen) -4 , -5 , -3 .

De verdediger heeft stelling genomen bij l achter den dijk van het water L. Eene batterij veld-artillerie is opgesteld bij de boerderij M in den polder C.

De verdedigende stelling strekt zich K.M.'s ver langs den dijk l uit, welke dijk in staat van verdediging is gebracht.

De aanvaller, die van het polderterrein G komt, wil over de polders A, B, C, D, E, F naar het polderterrein H en verder.

Zooals we aannemen bij kaderoefeningen, gaat de aanvallende infanterie, in 't bezit van planken enz. als overgangsmiddelen, door de polders B, D, F vooruit, daarbij gesteund door haar artillerie. Dit vooruitgaan kan ook, ja zal dikwijls, des nachts gebeuren. Het naderen van de stelling over een open polder, zonder de mogelijkheid van zich te kunnen ingraven, wordt terecht hoogst bezwaarlijk zoo niet ondoenlijk geacht. Is de aanvaller er ten slotte in geslaagd het water L te bereiken, dan stelt men zich voor, dat hij deze hindernis ook nog te nemen heeft, m.a.w. men waant een dergelijken aanval nu reeds onmogelijk.

Wij kunnen ons met deze meening niet geheel vereenigen en zouden daarom eene andere wijze van aanval willen aanbevelen.

Bij het beschouwen van het terrein ziet de aanvaller, dat de polders D en F geheel open zijn en derhalve zijn aanval niet begunstigen. De polder B daarentegen heeft meer bedekt terrein, is dus voor een aanval wel geschikt.

Redeneerende, zooals wij zouden doen bij een aanval in den veldoorlog, zou de geheele linie van den verdediger moeten worden aangevallen, om hem overal te binden, terwijl de hoofdaanval door B zou plaats hebben. Dit binden nu van den verdediger aan bepaalde plaatsen, neen zelfs de mogelijkheid om hem op sommige plaatsen zonder infanterie-aanval terug te werpen, kan speciaal in ons polderterrein zeer eenvoudig geschieden. De aanvaller schiet daartoe de dijken van L in de polders D, F, C en E op meerdere plaatsen stuk. De gevolgen daarvan zijn, dat genoemde polders onder water komen te staan.

De verdediger, die dit niet heeft voorzien, moet terug naar den dijk bij H, de artillerie bij M moet eveneens terug. Het moreel van den verdediger langs de nog in stand gebleven dijken van L ter hoogte

van de polders A en B daalt enorm bij het zien teruggaan van zijn neventroepen. Ondertusschen doet de aanvaller een zoo krachtig mogelijk aanval door B.

De aanvaller, die dit plan van te voren heeft vastgesteld, heeft dus van den beginne af langs de polders D en F aan eigen zijde slechts zwakke bewakingstroepen achtergelaten. Hij heeft dus meer troepen beschikbaar gekregen voor zijn aanval door B.

De verdediger is, zonder dat hij de aanvallende infanterie verliezen kon toebrengen, genoodzaakt geworden zijne stelling te ontruimen en is over de polders C, D, E en F tot passieven weerstand gedoemd. Daardoor krijgt ook de verdediger troepen beschikbaar, evenwel veel later en onder veel ongunstiger omstandigheden.

De stelling van den verdediger krijgt thans een zeer ongunstig be- loop, de verdediger is zeer in 't nadeel. Nu blijft aan de verdedigende infanterie de keus een tegenaanval te doen door den polder B of den dijk van L aan 's vijands zijde door te steken, teneinde den aanvaller te dwingen zijn aanval op te geven.

Besluit hij tot het laatste, dan wint hij niet veel, omdat hij dan over nog grooteren afstand zich tot passieven weerstand dwingt. Kan de verdediger op een ander meer geschikt punt tot den aanval overgaan, dan heeft hij met het doorsteken van den dijk succes. Nu zullen velen als bezwaar aanvoeren, dat de aanvaller, door bewust terreinen te gaan onder water zetten, zijn eigen aanvalsterrein gedeeltelijk onbe- gaanbaar maakt. Wij stellen daar tegenover, behalve hetgeen we reeds daartegen aanvoerden, dat het in den oorlog niet om terreinwinst, maar om het vernietigen van het vijandelijke leger gaat.

Bezien wij nu deze aanvalswijze van het standpunt van den verde- diger, dan moet de verdediger van de redeneering uitgaan: de aanval- ler zal mij op sommige plaatsen willen dwingen tot passieven weer- stand door onderwaterzettingen, dan wil ik hem ook een slag vóór zijn, m.a.w. door het voorbereiden van onderwaterzettingen op be- paalde terreinen, dwingt de verdediger den aanvaller deze terreinen voor den aanval op te geven.

Nu wordt een strook vrijgelaten, welke de verdediger uitkiest, omdat hij deze strook voor een tegenaanval benutten kan. De aanvaller wordt dus gedwongen van deze terreinstrook gebruik te maken, hij verliest het groote voordeel van den aanval, hij verliest zijn initiatief.

Nu spreekt het wel vanzelf, dat de verdediger niet erg handig zou zijn, wanneer hij reeds bij voorbaat tot de onderwaterzetting over- ging, omdat hij daardoor zijne plannen voor den aanvaller zou bloot leggen. Hij neemt dus alleen maatregelen om de onderwaterzetting vlug en op 't juiste moment te doen stellen.

Hiervoor is noodig een éénhoofdige leiding, m.a.w. de A. B. bepaalt in zijn verdedigingsbevel: de polders... zullen voor onderwaterzetting worden voorbereid. Het terrein bij... zal worden benut voor den te- genaanval. Hieruit vloeit voort, dat aan een onderdeel een zeer groote

strook ter verdediging kan worden gegeven, omdat wanneer de aanvaller nadert over het terrein, dit spoedig zal worden dras gezet.

Maar nog andere maatregelen zullen moeten worden genomen. Gaarne zagen wij een staf van waterstaatkundigen, die toegevoegd zou moeten worden aan den A. B., teneinde na te kunnen gaan, welke gevolgen het stellen van eene onderwaterzetting heeft. Deze gaan dikwijls verder dan men wel denkt.

Keeren wij tot onze schets terug en bezien we dan den toestand volgens onze aanvals- en verdedigingsmethode, dan had de verdediger maatregelen genomen om de polders D en F te inundeeren en den dijk I langs die polders zwak te bezetten. De dijk langs L bij de polders A en B had hij sterker bezet en op een gunstig gelegen punt in H reserves gereed gehouden voor den tegenaanval over den polder B. Tevens had hij maatregelen genomen, dat hij niet terug moest, wanneer de polders A, C en E eveneens werden onderwatergezet door vijandelijk artillerievuur. Deze maatregelen kunnen zijn:

a. het leggen van een dam in het boezemwater of wel het dichthouden van sluizen.

b. het plaatsnemen van de verdedigingslinie op voorwerpen met drijvend vermogen.

't Meest practisch wil het ons voorkomen, wanneer men vloten maakte, waarop met zandzakken, van boven door planken (rails) met grond gedekt, dekkingen worden gemaakt. Wij zouden daardoor drijvende dekkingen krijgen. Booten zijn gevaarlijk, omdat ze stuk geschoten kunnen worden en dan zinken; een vlot doet dit niet spoedig. Deze drijvende dekking moet men van te voren gereed leggen om er zich van te bedienen, wanneer het water daartoe dwingt. Tot zoolang blijft men den dijk als verdedigingslinie houden, maar voorziet de opstelling van scherfvrije dekkingen.

Wij hebben hiermede een nieuwen factor in den strijd gebracht, n.l. den strijd voor het beheerschen van den waterstaatkundigen toestand van het terrein.

Wij eindigen ons opstel met de volgende conclusies:

1e. De verdediger zette terrein onder water, dat hij met zwakke krachten wenscht te verdedigen en late terrein open, dat hij voor den tegenaanval wenscht te gebruiken.

2e. De verdediger, noch de aanvaller plaatse artillerie in een polder.

3e. De tegenaanval over het door den verdediger uitgezochte terrein moet met alle kracht geschieden op 't moment, dat de aanvaller op andere punten wordt teruggeslagen tengevolge van het stellen van onderwaterzettingen.

4e. De leider van de verdediging moet duidelijk aangeven, welke terreinen voor de inundatie in aanmerking komen en die welke onder geen omstandigheid mogen worden geïnundeerd.

5e. Een dijk, die tot directe waterkeering dient, is zonder meer ongeschikt als hoofdverdedigingslijn.

6e. Het gereedmaken van eene verdedigingslijn in den polder eischt lange voorbereiding.

7e. Het is noodig de bovenstaande beschouwingen bij elke kader-oefening te houden.

Januari 1916.

De motorboot en andere vaartuigen in dienst van de landsverdediging.

DOOR

W. J. M. LINDEN.

1e Luitenant der Infanterie.

De oprichting van het Landstormkorps Motor Vaar- en Voerwezen heeft, meer dan voor dien het geval was, de aandacht gevestigd op het gebruik van de motorboot.

Het kan wellicht zijn nut hebben eens na te gaan, welke diensten van de motorboot c.a. kunnen worden gevraagd.

Wanneer hieronder dan een beschouwing volgt van de toepassing van de motorboot in dienst van de verdediging des lands, mag niet uit het oog worden verloren, dat het practische gebruik bij de landsverdediging van de motorboot — waarbij wij hier tevens denken aan zeilbooten, stoomsloepen, vaartuigen met aanhangmotoren en zelfs roeivaartuigen — nog van zeer korten datum is, dat van *ervaring* nog weinig sprake kan zijn.

Hetgeen hieronder dus wordt medegedeeld, kan dan ook moeilijk iets anders zijn dan een beschouwing over *wenschelijkheden* en *mogelijkheden*, die, aan de practijk getoetst, nog grondige wijzigingen zullen kunnen ondergaan.

Een systematische indeeling is terwille van het overzicht gewenscht, al schaadt het wellicht den aangenamen vorm.

Achtereenvolgens zullen worden besproken:

- a. Het doel, waartoe van vaartuigen wordt gebruik gemaakt.
- b. Het gebruik.
- c. De eischen, te stellen aan bouw en inrichting.

HET DOEL, WAARTOE VAN VAARTUIGEN WORDT GEBRUIK GEMAAKT.

Het ligt voor de hand, dat in ons waterrijk land van vaartuigen op uitgebreide schaal zal worden gebruik gemaakt bij de landsverdediging. Tot nu toe vindt een georganiseerd gebruik van vaartuigen bij de Nederlandsche Landmacht alleen plaats bij het wapen der artillerie en dat der genie.

Het korps Pontonniers zorgt met de rijdende en varende trein voor de toepassing. Deze toepassing bestaat in hoofdzaak in het slaan van

bruggen en het vervaardigen van ponten. Men wenscht evenwel bij dit wapen te beschikken over snelloopende vaartuigen (25 à 30 K.M.) en hiertoe is dan ook een boot aangekocht.

De uitlegger, die bij de artillerie werd gebruikt, een plat vaartuig, dat gesleept werd, is uit den tijd. Dit vaartuig vond toepassing tot het plaatsen van geschut en mitrailleurs in de versterkte liniën.

Bij het Korps Torpedisten vinden we vaartuigen voor het leggen van mijnen en ten slotte bezigt de Genie eenige vaartuigen tot het slaan van bruggen en het vervaardigen en opruimen van hindernissen te water.

Aan de mobilisatie danken wij de oprichting van het korps „Motor Vaar- en voerwezen”, hetwelk in den meest uitgebreiden zin zal zorgen voor het gebruik van vaartuigen. Op welke wijze zal hieronder worden besproken.

HET GEBRUIK.

Wanneer we het gebruik der vaartuigen bespreken, zullen we dit in twee hoofddeelen kunnen onderbrengen, n.l.:

als trekkracht en

als zelfstandig optredend vaartuig.

Al zullen behalve motorbooten, nog andere vaartuigen dienst kunnen doen, zoo zullen wij ons hoofdzakelijk tot de door motoren voortbewogen vaartuigen bepalen en de overige vaartuigen slechts ter loops behandelen.

In hoofdzaak zal het gebruik bestaan in:

vervoer,

sleepdiensten en

tactische diensten.

Ten aanzien van het vervoer ligt een ruim arbeidsveld open.

In de liniën en stellingen, doch ook langs de vele waterwegen zal, ter ontlasting van spoorwegen en andere vervoermiddelen te land, vervoer te water onontbeerlijk zijn. Vermoedelijk zal, in verband met de geringe laadruimte der luxe-motorbooten, sleepdienst moeten worden toegepast naast het directe vervoer. Hiervoor komt dan in aanmerking het vervoer van zware lasten op lichters, dekschuiten en zolderschuiten, voor zoover geen motorpakschuiten worden gebezigd. Hoewel eigenlijk alle benodigdheden voor de verpleging en oorlogvoering in aanmerking komen, zou ik afzonderlijk willen noemen:

vervoer van troepen, gewonden, mitrailleurs, hondenbespanningen, munitie, fourage en levensmiddelen.

Voor tactische diensten zullen voornamelijk in aanmerking komen: *patrouillediensten* met snelle, kleine en lichte vaartuigen, welke eischen tevens gelden voor *ordonnansendiensten*.

Voorts zou de *bevelvoering* gehuisvest kunnen worden op meer geriefelijke en liefst tegelijkertijd snelle booten.

Weliswaar moeten de lagere aanvoerders bij hun troep blijven, terwijl de hogere aanvoerders zich bij voorkeur per auto zullen verplaatsen, doch daar, waar geen wegen zijn in ons plassengebied, zullen de bataljons- en regimentscommandanten dankbaar zijn voor het gebruik van een snelle en geriefelijke motorboot.

Indien mogelijk, worden aan den wal paaltjes met contactstoppen aangebracht, alwaar de bevelvoering op elk gewild oogenblik telephonisch contact kan krijgen met lagere aanvoerders.

Mag de ruimte aan boord voor bureau wat klein zijn, zoo zal toch een boot beter onderdak vormen dan een schuur of boerenwoning. De meeste hogere aanvoerders zullen in ons plassengebied wel de voorkeur geven aan zulk een verplaatsbaar kwartier. Het eigenlijke Stafkwartier kan natuurlijk wel gevestigd blijven ter plaatse waar het thuis behoort, daar de telephonische gemeenschap gemakkelijk tot stand is te brengen.

De telegraafafdeelingen zullen hun aandacht eens moeten doen gaan over de beste oplossing voor deze verbindingen.

Een enkele maal zal een boot moeten kunnen worden gebezigd om rechtstreeks tot aanval of verdediging mee te werken, als verplaatsbare batterij of tot opstelling van mitrailleurs, wanneer snelle verplaatsing noodig is, daar, waar men te voet niet of slechts langs grooten omweg met tijdverlies kan komen.

Een belangrijke toepassing zal mogelijk zijn bij den veiligheidsdienst te water. Staande patrouilles, luisterposten en wachten kunnen onder dekzeilen ligplaats en dekking tegen weersinvloeden vinden in kleine, open booten, terwijl door seinen en lichtsignalen bij nacht verbinding kan worden bewaard, desnoods door tusschenposten.

Wanneer vóórstellingen zijn ingenomen zal het vlug en op verschillende punten tegelijk terugtrekken met gereedliggende booten kunnen geschieden.

Behalve in onze plassengebieden en waterrijke streken als de meren in Noord- en Zuid-Holland, in Utrecht en Friesland, de Biesbosch en dergelijke, zal ook op de groote rivieren en zeearmen het gebruik van booten ruime toepassing vinden.

Dat hiertoe vele booten benoodigd zijn en zoowel de verschillende wapens en dienstvakken als de bestuurders van booten en het daarop werkzaam gestelde personeel terdege gezamenlijk zullen moeten oefenen, behoeft wel geen betoog.

De landstorm-organisatie, die in het leven is geroepen, kan dan ook zeer nuttig werk verrichten en voorziet in een bestaande behoefte.

Ten slotte zullen booten rechtstreeks in dienst kunnen worden gesteld tot het opnemen van stations voor draadlooze telegrafie en zoeklichtinstallaties en tot waarneming van eigen vuuruitwerking.

Ten aanzien van het directe vervoer valt op te merken, dat de booten van middelmatige grootte niet berekend zijn op het vervoer van veel personen of zware lasten.

Het directe vervoer zal dus in hoofdzaak neerkomen op vervoer van personen of goederen, wanneer snelheid geboden is en ander snelvervoer buitengesloten of omslachtig is.

Sleepdienst zal hoofdzaak zijn en bij de later te stellen eischen zal op deze hoofdzaak dienen te worden gelet. Het is bij proeven gebleken, dat een gemiddelde motorboot een vrij groot aantal booten of een vrij groot schip kan trekken, zonder dat de motor hiervan noemenswaard nadeel ondervindt.

Het moge niet het ideaal zijn van den eigenaar, het nut moet hier voor andere overwegingen wijken.

Onze motorbooten zijn over het algemeen niet gebouwd op groote snelheid, omdat de beperkende verkeersbepalingen zich tegen groote snelheden verzetten.

Met het oog op de sleepdiensten is deze geringe snelheid een voordeel, omdat hierdoor de motor nog te minder zal lijden.

De inrichting van de boot weegt hierbij dus weinig, tenzij men er door het maken van een sleepbeting en bolders rekening mee zou willen houden.

Natuurlijk zal in de eerste plaats het vervoer van groote hoeveelheden troepen en materieel geschieden met motorpakschuiten, welke daartoe bereids geregistreerd zijn. Toch zal het vaak voorkomen, dat zolderschuiten en andere pakschuiten op snellere wijze dan door boomen of paardentrekkracht moeten worden voortbewogen en in dat geval zal de motorboot als trekkracht moeten dienst doen.

Voor patrouille- en ordonnansendiensten zal men moeten beschikken over de kleine typen, hoe meer geruischloos, hoe beter, laag van bouw, rank en met weinig diepgang moeten ze zich als watervliegen kunnen bewegen en in elk kreekje kunnen binnenvallen.

Open booten, die weinig laadruimte hebben, zijn hiervoor zeer geschikt.

Een geruischlooze motor, als deze ideaal motor te verkrijgen was, is hierbij een voorname eisch.

Het type pleziervaartuig, mits niet al te hoog, is de aangewezen boot voor de bevelvoering.

De commandanten moeten over de kajuit kunnen beschikken voor het raadplegen van kaarten en andere bescheiden, terwijl zij in dit verplaatsbaar kwartier moeten kunnen overnachten en eten.

Reeds werd er op gewezen, dat een dergelijk verplaatsbaar kwartier niet geschikt is om het vaste hoofd- of stafkwartier te vervangen, doch slechts voor de gevechtsleiding kan dienen.

Een stevig dek is een eisch voor booten, waarop men zeer licht geschut of mitrailleurs wil plaatsen. Lage bouw is aanbevelenswaard, terwijl plaatselijke versterking voor de opstelling van den vuurmond of voor de mitrailleur(s) wel noodzakelijk zal blijken te zijn. Immers de terugloop van een vuurmond geeft een vrij hevigen schok, terwijl het voortdurend dansen van de mitrailleurs bij het vuren op den duur

het op zulke schokken niet berekende dek zou beschadigen en ten slotte vernielen.

De opstelling van draadlooze telegrafie-installaties eischt behalve de kajuit een tweetal masten, zoodat hiervoor het pleziervaarttuig van groot formaat het aangewezen type is. Hetzelfde geldt voor het plaatsen van zoeklichtinstallaties en bijbehorende lichtbronnen.

Een mast van voldoende lengte en sterkte, voorzien van een zitplaats (bankje of kraaienest), waarop een waarnemer, voorzien van een kijker c. q. afstandsmeter, gelegenheid heeft zich geruimen tijd op te houden, zal den artillerie-commandant in staat stellen de eigen vuuruitwerking te doen waarnemen. Dit zal alleen noodig zijn, indien men binnen de linie niet over goede observatiepunten beschikt.

Ten aanzien van het vervoer van personen mag afzonderlijk beschouwd worden het vervoer van gewonden. Dr. Teupken heeft hierover een brochure geschreven, waarnaar wordt verwezen. 1)

De grootere pleziervaartuigen zullen hier toepassing vinden als *hulpverbandplaatsen*, even goed als de kleinere booten om gewonden te vervoeren naar die hulpverbandplaatsen, welke gewonden worden gezocht door de ziekendragers, zoo mogelijk voorzien van Roode Kruis honden.

Het vervoer op groote schaal zal wel meestentijds plaats hebben in daartoe ingerichte schuiten, die gesleept worden, tenzij zij zelf door motorische kracht worden voortbewogen. Uitstekend geschikt voor dit vervoer zijn ook de groote salonstoombooten, die in de vaart zijn op onze groote rivieren.

EISCHEN TE STELLEN AAN DEN BOUW EN INRICHTING.

Alvorens hierover te schrijven wil ik opmerken, dat ik vrijwel als leek sta tegenover de techniek der motorboot.

De gestelde eischen zijn dan ook alleen getoetst aan de militaire praktijk en er is niet kunnen worden overwogen of deze eischen technisch uitvoerbaar zijn en toegepast kunnen worden.

Groote snelheid is, behoudens in de militair-tactische gevallen, geen hoofdvereischte.

De motor, noch de bouw behoeven dus daarop uitsluitend te zijn berekend, vooral omdat het militair-tactisch gebruik wel niet zeer uitgebreid zal zijn en de behoefte aan snelle booten dus niet op den voorgrond treedt, al zullen snelle, kleine booten dankbaar worden aanvaard.

De zeer snel varende booten kunnen gebruikt worden voor het overbrengen van berichten, doch behoeven dan weer niet te voldoen aan de eischen van bijzondere inrichting.

Een open bootje van geringe afmeting komt hier het best tot zijn recht.

1) Dr. W. Teupken, De motorboot als vervoermiddel van den Militair Geneeskundigen Dienst.

Geruischloosheid is een eisch, die in bijna alle gevallen groot gewicht in de schaal legt. Immers het verkeer over onze waterwegen, dat uiteraard veel zal voorkomen, moet niet verraden worden door het gestadig puffen van den motor. Dan liever minder snefheid, wanneer door het gedruisch richting en grootte van het vervoer verraden zou worden.

Dit geldt vooral voor den nacht.

Is men op zeer open en overzichtelijk terrein, zoodat de boot toch wordt waargenomen, dan offere men over dag de snelheid *niet* op aan het „puffen”.

Zal het mogelijk zijn een vrijwel geruischlooze motor te construeeren?

Wanneer we de luchtmotoren voor hydroplanes en glijbooten, die alles behalve geluidloos zijn, buiten beschouwing laten, zou ik als leek hierop antwoorden: Ja.

Oppervlakkig oordeelend, en slechts afgaande op hetgeen een ieder kan waarnemen, zou ik willen opmerken, dat de knetterende aanhangmotor scherp afsteekt bij de binnenboord-motor, terwijl deze toch weer veel meer geraas maakt, dan de motor van een meercylindrische automobiel.

Hoe het zij, men trachte de motor in ieder geval zoo weinig mogelijk geraas te doen maken, daar het geluid op en onder water zich uiterst gemakkelijk voortplant en aan luisterposten veel verraadt.

Booten, grooter dan 10 à 12 Meter, zullen overdag alleen ver achter de linie kunnen worden gebruikt. Bij nacht zal het gebruik omvangrijker kunnen zijn.

Diepgang is alleen een bezwaar als de vaarwaters geen vrije beweging naar verschillende zijden toelaten. Helaas doet zich zulks nog al eens voor in ons polderland.

Zooals reeds gezegd, zullen groote booten met zwaardere motoren dienen voor sleepdienst, d.w.z. als trekkracht, en voor het vervoer van groote hoeveelheden personen of goederen. Voorts als verplaatsbare batterij.

Ten aanzien van den *Bouw* en van de *Inwendige Inrichting* merk ik het volgende op. Reeds werd gewezen op het wenschelijke van geringe diepgang, opdat de boot overal zal kunnen komen. Om aan deze voorwaarden te voldoen zal ook de bovenbouw laag moeten zijn, in verband met de doorvaarthoogte onder onze talrijke bruggen.

Veel berging levert groot gemak op, terwijl slaapplaatsen medewerken tot een voortdurend blijvend gebruik voor *wachtbooten*, voor de *commandovoering* enz. Kajuitbooten, die niet tot de langzaamste behoreen, zijn hiervoor het meest geschikt.

Het is hier de plaats er op te wijzen, van hoeveel belang het is, dat de motor gemakkelijk aanslaat, ten einde op elk gewild oogenblik van plaats te kunnen veranderen.

Eenig comfort is voor dit soort booten met deze bestemming niet

te versmadden. Een niet te schelle beschrijving geeft het voordeel van geringere zichtbaarheid (ook uit vliegtuigen). De *benzineberg* moet voldoende capaciteit hebben om ongehinderd geruimen tijd in de vaart te kunnen blijven, terwijl ook de gelegenheid om aan boord eten te bereiden, het vaartuig meer onafhankelijk maakt van den wal, zij het ook, dat dit een bijkomende omstandigheid is.

Resumeerende zouden we ons dus, als het meest geschikte type voor algemeene doeleinden, voorstellen een lage kajuitboot van gemiddelde snelheid en van niet meer dan 10 tot 12 meter lengte, met zoo mogelijk geruischloozen motor, weinig diepgang en eenig comfort aanbiedende.

Ontegengesteld komen we dus tot een breed, plat type, dat wel niet tot de schoonste zal behooren, doch vrijwel overal bruikbaar zal zijn.

Daarnaast dan de grootere booten voor vervoer van personen en goederen en als trekkracht en evenzoo de kleine, snelle open booten, waarbij evenwel een geruischlooze motor voorkeur heeft. Moge al hulp van een dekknecht wenschelijk zijn, zoo moet het besturen en regelen van den motor in één hand vereenigd en de constructie daarop dus berekend zijn.

De plaatsing van den bestuurder moet in de eerste plaats berekend zijn op een goed uitzicht. Daarnaast is het wenschelijk hem afzonderlijk te plaatsen, opdat zijn aandacht niet wordt afgeleid door besprekingen der opvarenden. Wel moet hij gemakkelijk aanwijzingen omtrent het varen kunnen ontvangen. Het bewapenen met licht geschut of mitrailleurs zal alleen noodig zijn voor bepaalde booten. In het algemeen behoeft daarmee bij den bouw geen rekening te worden gehouden.

Wellicht ware het goed, daarvoor een bepaald type te bestemmen, waarop dan de kajuit vervalt en de berging mede berekend is voor munitie- en vervoer, terwijl bij den bouw de grondslagen worden aangebracht voor het leggen van een soort bedding, d.w.z. een opstelling voor den vuurmond.

Voor het gebruik van groote booten in dienst van het Roode Kruis behoeft niet in bijzonderheden te worden getreden. De brochure van Dr. Teupken verspreidt hierover voldoende licht.

Wellicht ware bij den bouw met de te dien opzichte te stellen eischen tot omvorming rekening te houden.

Al werden hierboven eenige punten genoemd, die ik wenschelijk zou achten, zoo komt het geen oogenblik in mij op te denken, dat iemand zich een weinig sierlijk motorvaartuig zal aanschaffen, opdat het zou voldoen aan de bovengenoemde eischen, en men er in oorlogstijd dadelijk profijt van zou kunnen trekken.

We moeten dan ook in omgekeerden zin te werk gaan en den technici liever de vraag voorleggen:

Gegeven de bestaande typen van motorvaartuigen, op welke wijze

zijn deze voor het gebruik in oorlogstijd te benutten en zoo noodig om te vormen?

Hoewel ik mij bewust ben nog vele vragen onbeantwoord te laten, waartoe echter gedachtenwisseling nuttig kan zijn, meen ik hiermee den lezer een denkbeeld gegeven te hebben aan welke eischen een motorboot in militairen dienst zal moeten voldoen om alleszins bruikbaar te zijn.

De Grootte Europeesche Krijg

van 1914—1916.

De maand Januari, waarover ons laatste overzicht liep, werd besloten met een luchtraid van eenige Zeppelins naar Engeland en een naar Parijs. Op 31 Januari staken 6 à 7 van deze luchtschepen de Noordzee over om een bezoek te brengen aan wat de Engelsche Minister van Munitie Lloyd George „de ruggegraat van Engeland's weerstand” noemde, waarmede hij het gebied bedoelde, waar met onverdroten werkzaamheid de vervaardiging van wapenen, munitie en ander oorlogsmaterieel plaats vindt, van waar dus de weerkracht der geallieerden voor een goed deel gevoed wordt.

Die Zeppelintochten, die natuurlijk niet ten doel hebben om non-combattanten te dooden of schade aan eigendommen van particulieren toe te brengen, doch om de inrichtingen, waar oorlogsmaterieel worden vervaardigd, de middelen, waarmede dit wordt vervoerd, en de plaatsen, waar het ligt opgeslagen, te vernielen, hebben bij het Engelsche volk een gevoel gewekt van onveiligheid en van ontstemming tegen de Regeering, die machteloos blijkt, het onheil af te weren. Althans in een bericht in het Ochtendblad van 19 Febr. van de N. R. Ct. lezen we: „Onze Londensche correspondent heeft ons reeds geseind, dat er in het (Lager) Huis zoo'n ontstemming heerschte, dat er voor de Regeering eene gevaarlijke stemming dreigde”

Het was het Engelsche volk wel gebleken, dat ballongeschut langs de kusten of in de grootte steden tegenover Zeppelinaanvallen weinig uithalen, afgescheiden nog van het gevaar, hetwelk door het omlaag schieten van zoo'n luchtgevaarte boven een stad wordt opgeleverd. Vliegtuigen kunnen luchtschepen wel hinderen en hen onder gunstige omstandigheden zelfs tijdelijk verdrijven, maar om hen met onbetwistbaar succès steeds te kunnen bevechten, zouden zij even snel en even hoog als de Zeppelins moeten kunnen stijgen ten einde deze tot een gevecht te dwingen en dat kunnen ze niet. De eenige manier om het gevaar voor Zeppelins te keeren is, hen in de eigen hallen te bestoken. De Engelschen hebben dit begrepen, want nadat op 20 Maart niet minder dan 65 vliegtuigen der geallieerden Zeebrugge hadden aangevallen, uitte de „luchtvertegenwoordiger” Pemberton Billing in het Engelsche Lagerhuis de hoop, dat spoedig ook de luchtschiploodsen, „die zulk een goed mikpunt voor vliegers vormen”, zouden worden aangevallen.

Die hoop werd 26 Maart vervuld, toen Engelsche vliegers een aanval deden op de Zeppelinloodsen in Noord-Sleeswijk.

Volgens Duitsche berichten stegen 5 vliegtuigen op van de moederschepen, die hen in de nabijheid van het doel hadden gebracht. Drie ervan gingen verloren, daarin stemmen de wederzijdsche berichten overeen. Zij hebben blijkbaar ten O. van het eiland Sylt moeten landen.

Ook Parijs ontving op 30 Januari bezoek van Zeppelins, na meer dan een jaar daarvan verschoond te zijn gebleven. Daarbij werd vastgesteld, dat zij op 3000 M. hoogte voeren, op eene hoogte dus, welke de zwaarbewapende Fransche gevechtsvliegtuigen, welke er anders spoedig bij zijn om den aanvaller te verjagen, niet kunnen bereiken. Doel en beteekenis van het werpen van bommen op Parijs zijn minder duidelijk dan die op de industriecentra van Engeland, al is de Fransche hoofdstad dan ook tevens een reusachtige vesting. Men verlieze evenwel niet uit het oog, dat Parijs met zijne talrijke kazernes en groote magazijnen het groote middelpunt is van waaruit het geheele Fransche front gevoed en aangevuld wordt.

Door nog een andere gebeurtenis werd de wereld op 1 Februari verrast, toen de reeds lang vermiste Engelsche mailboot *Appam* met eene Duitsche prijsbemanning aan boord naar de Amerikaansche haven *Norfolk* werd opgebracht en bleek, dat een Duitsch schip „*de Möwe*” sinds geruimen tijd een geslaagde kaapvaart had ondernomen. Na een aanzienlijk aantal vijandelijke koopvaarders overvallen en een flinken buit bemachtigd te hebben, keerde de *Möwe* den 3den Maart „sain et sauf” van haar kaaptocht terug.

Deze gebeurtenissen, hoe belangwekkend overigens, hebben intusschen geen invloed op den algemeenen toestand. Zelfs doet dat niet een ander feit van beteekenis, n.l. de oorlogsverklaring op 10 Maart van Duitschland aan Portugal, tengevolge waarvan het aantal belligerente mogendheden wederom met één werd vermeerderd. De Duitsche schepen, welke van af het ontstaan van den oorlog in Portugeesche havens lagen, waren door Portugal in beslag genomen, hetwelk door Duitschland als een vijandige daad werd beschouwd. Of Portugal daadwerkelijk aan de krijgsverrichtingen zal deelnemen zal de toekomst moeten leeren; zeker is het, dat de Portugeesche strijdkrachten door hare geringe getalsterkte al zeer weinig invloed op het verloop van den oorlog zullen uitoefenen.

In ons vorig overzicht spraken wij de verwachting uit, dat de te *Saloniki* verzamelde Ententetroepen niet zouden worden aangevallen, maar dat het zwaartepunt der operatiën weder zou verlegd worden naar dat oorlogstooneel, waar de Europeesche krijg het allereerst een aanvang had genomen, naar het Westen. In die verwachting werden wij niet beschaamd. Het behoeft dan ook geen verwondering te baren, dat wij thans allereerst onze blikken richten naar

HET WESTFRONT.

In het begin van Februari werd de oude strijd om de herovering

van verloren en het behoud van veroverde loopgraven met wat meer kracht gevoerd dan wij in de voorafgaande weken gewoon waren. Zoo drongen op 9 Febr. de Duitsche troepen ten W. van Vimy (O. van Souchez) de eerste Fransche linie over eene breedte van 800 M. binnen. Ten Z. van de Somme maakten zij zich van het dorp Frise, en een stuk van de daaraangrenzende stelling meester. Na urenlange voorbereiding door hunne artillerie deden de Franschen viermaal eene poging om de verloren loopgraven te herwinnen, doch alle pogingen mislukten. Hetzelfde ongunstige resultaat hadden de aanvallen ter herovering van Frise; zelfs beletten deze Fransche tegenaanvallen den Duitschers niet om langs den weg Thelus—Neuville terrein te winnen en de ten Z. van de Somme bereikte voordeelen uit te breiden.

In den nacht van 14/15 Febr. deden de Duitschers na eene hevige beschieting van het geheele front van Yperen tot aan het vooruitstekende punt ten Z. van Hooge verscheidene infanterieaanvallen. Tusschen het kanaal van Yperen—Comines en den spoorbrug drongen zij over eene breedte van 600 M. de Engelsche loopgraven binnen. Ook ten N. van Yperen, nabij Boesinghe werden Engelsche stellingen over een afstand van 350 M. stormenderhand genomen. Door deze plaatselijke voordeelen zijn de Duitschers erin geslaagd, enkele in hun front vooruitspringende saillantten der vijandelijke linie weg te nemen.

Op 22 Febr. ontnamen de Duitschers tusschen het kanaal van La Bassée en Atrecht, n.l. ten Oosten van Souchez en ten Z. van Givenchy en Cohelle den Franschen een stuk van 800 M. van hunne stellingen, waardoor zij veel teruggenomen hebben, van hetgeen de Engelschen en Franschen met hun najaarsoffiensief hadden gewonnen.

Door deze krachtige aanvallen der Duitschers was ieders aandacht en vooral die der Franschen op het front in Artois gericht, toen plotseling de Duitschers zich met ontstuiimige kracht en verrassende snelheid op Verdun wierpen, den hoeksteen van het Fransche verdedigingsstelsel, het kniegewricht tusschen het front in Champagne en dat in Lotharingen, het linkervleugelpunt van Frankrijk's Oostelijk vestingfront, dat den Duitschen opmarsch van den beginne af aan heeft gestuit.

Verdun is een der grootste en sterkste vestingen van Frankrijk en door zijne strategische ligging ten opzichte van het front, zooals het in de laatste 18 maanden bestaat, veel belangrijker dan Epinal en Belfort. De gordel om de kernvesting bestaat uit 17 forten, waarvan er 9 op den Oostelijken en 8 op den Westelijken Maasoever liggen, en verder uit 20 zelfstandige verdedigingswerken en ongeveer 50 batterijstellingen. Maar vóór die linie had generaal Sarrail, de tegenwoordige opperbevelhebber te Saloniki, eene vooruitgeschoven stelling van geïmproviseerde veldversterkingen laten aanleggen. Deze was zeer oor-

deelkundig gekozen en door gebruik te maken van de groote voordeelen, welke het terrein den verdediger biedt, zóó sterk, dat de Duitschers sedert hun eerste verschijnen voor de vesting in den nazomer van 1914 vóór deze stelling gestuit werden en zelfs niet bij machte waren de forten werkzaam onder artillerievuur te nemen. De verdedigingslijn om Verdun liep, te beginnen bij St. Mihiel aan de Maas naar Fresnes in de vlakte van Woëvre, vandaar Noordwaarts naar Etain in dezelfde vlakte, daarna Noordwestwaarts over Ornes naar Azannes, ging bij Consevove over de Maas om daarna weer naar het Zuidwesten om te buigen naar Vauquois in Argonne.

Van de vooruitgeschoven Fransche stelling vormden de talrijke bosschen van het heuvelterrein op beide Maasoevers sterke steunpunten. Zij waren met vlechtwerk van prikkeldraad tot onbegaanbare en samenhangende hindernissen gemaakt. Daartoe hadden de Franschen de boomen als palen gebruikt voor de prikkeldraadversperringen en de in groote menigte naar beneden geschoten takken tot hooge barricaden opgestapeld, die zij dicht met draad doorglachten hadden. Door die hindernissen liepen alleen hier en daar wegen naar de stellingen en waarnemingsposten. In dit labyrinth hadden zich de verdedigers genesteld en onophoudelijk werkten zij er aan. Dat de moeilijkheden voor een aanvaller om door dit gedurende anderhalf jaar ter verdediging voorbereide en van nature reeds goed verdedigbare terrein tot de kern door te dringen buitengewoon groot zijn, is duidelijk. Daarom rijst de vraag, waarom de Duitschers juist Verdun als object voor hun offensief hebben gekozen.

Ofschoon alleen de Duitsche legerleiding een juist antwoord op die vraag zou kunnen geven, achten wij voor den aanval op Verdun de volgende motieven aanwezig:

1°. Ten Oosten van de Maasheuvelen strekt zich de klei-achtige Woëvrevlakte uit tot aan de forten van Metz. Een der hoofdverbindingswegen der Duitschers loopt door die vlakte van Metz over Conflans naar Etain en van daar naar Dun en Stenay aan de Maas. Het is die weg, welke voortdurend door de vesting Verdun werd bedreigd. Ook vormde de bezetting der vesting een voortdurende bedreiging van de verbindingen van Duitschland met het gedeelte van het Deutsche front in Frankrijk, dat ten N. van Verdun in Westelijke richting naar Noyon loopt.

2°. Een offensief der Franschen van uit Verdun was niet onwaarschijnlijk; door eene verovering der vesting zou dit gevaar zijn afgewend.

3°. Verdun vormt den hoeksteen van het Fransche front. Wordt het front daar doorbroken, dan ligt voor den aanvaller, zoo hij beide gescheiden deelen ter zijde dringt en oprolt, de weg naar het hart van Frankrijk open en worden de verbindingen van de hoofdstad met het gevechtsfront afgesneden. Dit laatste zou natuurlijk evengoed geschieden, indien de Duitschers erin slaagden bijv. bij Noyon door te breken,

Schets I.

maar eene doorbreking bij Verdun, gevolgd door eenen opmarsch naar Parijs, dwingt de bezetting van het geheele Noordelijk gedeelte van het Fransche front tot den terugtocht op gevaar van afgesneden te worden of wel tot het aannemen van een beslissenden veldslag.

4°. Een aanval uit het Oosten op Verdun dwong den Franschen tot een strijd met een rivier in den rug.

5°. Verdun is slechts met een enkelen spoorweg met Parijs verbonden. De Duitschers hadden de middelen om met het kanon dien spoorweg af te snijden.

6°. Door de krachtige offensiefstooten in het terrein om Yperen en bij Atrecht kon worden aangenomen, dat het werkelijk bedreigde punt op den Noordelijken vleugel van het front gelegen was, zoodat het niet onwaarschijnlijk was, dat de Engelsch-Fransche hoofdreserves dáár verzameld werden, hetgeen tengevolge kon hebben, dat de bezetting van Verdun niet tijdig genoeg kon worden gesteund.

Eene langdurige tot in de kleinste bijzonderheden afdalende voorbereiding, welke nadat de veldtocht in Servië was afgelopen met groote kracht is aangevat, moet aan het Duitsche offensief zijn vooraf gegaan. De aanval op Saloniki bleef uit en de spoorwegen voerden groote hoeveelheden personeel en materieel van het Oosten naar het Westen. Een geheel geheimhouden van dergelijke troepenverplaatsingen op groote schaal is natuurlijk uiterst moeilijk, al stelt men daartoe alle mogelijke pogingen in het werk. Het was dan ook bekend, dat minstens 150 Duitsche bataljons uit Rusland en den Balkan naar het Westfront waren overgebracht. Maar onvoorzichtig genoeg hadden de geëllieerden reeds lang van te voren aangekondigd, dat zij in het voorjaar tot een overweldigend offensief zouden overgaan. Men kon dus ook verwachten, dat de verzameling van Duitsche troepen op het Westfront ten doel had, zich tegen het offensief der geëllieerden te versterken. Een verhoogde werkzaamheid op het geheele front viel waar te nemen; overal waren het de Duitschers die het initiatief tot den aanval namen ten einde de tegenpartij de gelegenheid te ontnemen, zelf het initiatief te nemen. Van Fransche zijde zal men daarom in het onzekere hebben verkeerd, waar het bedreigde punt eigenlijk was in geval de Duitschers inderdaad tot een krachtig offensief overgingen, al was het hun bekend, dat vele 42 cM. en 30,5 cM. kanonnen tegenover Verdun werden opgesteld. Wij gelooven dan ook, dat de plotse-linge aanval op de Maasvesting de Franschen wel eenigszins heeft verrast.

De Duitsche aanval begon in den morgen van 21 Februari. Voor het verloop van den strijd tot aan den 25sten Februari kunnen wij niet beter doen dan het overzicht weer te geven, dat het Fransche „Bulletin des Armées” over die periode bevat en dat vertaald in de N. R. Crt. van 30 Maart voorkomt, uit welk blad wij het overnemen.

„Op het oogenblik, waarop de aanval van de Duitschers in den sector

van Verdun plaats had, steunde hun linkervleugel op de centra Brabant, Haumont, Caures, die de eerste stelling vormden; Samogneux, heuvel 344, de boerderij Mormont vormden de tweede stelling.

Aan het centrum hielden wij het bosch van Ville, Herbebois, Ornes bezet met als tweede stelling Beaumont, la Wavrille, les Fosses, le Chaume en les Caurières.

Onze rechtere vleugel omvatte Maucourt, Mogeville, het meertje van Braux, het bosch van Hautes-Charrières en Fromezey, terwijl onze tweede stelling zich uitstrekte over Bezonveaux, Grand-Chena, Dieppe.

Achter die verdedigingssectoren was de fortelinie gejalonneerd door het dorp Bras, Douaumont, Hardaumont, het fort Vaux, la Laurée, Eix. Tusschen de tweede stelling en die fortelinie was een tusschenorganisatie met tegenhellingen ontworpen van Douaumont tot Louvemont, op den Peperheuvel en den Talon.

Aldus was de tactische verdediging van het terrein toen de Duitschers probeerden in de richting van Verdun door te breken.

Zij hadden lang van te voren en met bekwame zorgvuldigheid deze operaties voorbereid. Zeven legerkorpsen waren in de richting van Verdun gevoerd en een buitengewoon machtige artillerie moest de noodige bressen maken. De munitie-aanvoer was vervijfvoudigd. Niets ontbrak hun wat mannen en materiaal betreft. De Duitschers waren besloten er met een tot dusver ongekende overdadigheid gebruik van te maken.

Het bombardement begint den 21sten.

Den 21sten, om kwart over zevenen, openen zij het vuur en overstelpen onzen sector met granaten van allerlei kaliber, en voorts met granaten met traanverwekkende en verstikkende gassen. Na een uur van dit hevige bombardement zijn de telefonische verbindingen afgesneden en de gemeenschap moet door middel van loopers onderhouden worden. Onze schuilplaatsen beginnen zich te begeven. Uit het Cauresbosch en in het bosch van Ville worden ernstige gebeurtenissen gemeld. Groepen soldaten zijn verpletterd en begraven onder het puin. Intusschen antwoordt onze artillerie. Zij kiest tot doel de batterijen van den vijand, die door vliegers verkend zijn, en beschiet in het bijzonder het bosch van Spincourt en de naburige bosschen, waar het aantal stukken geweldig is. Vliegers, die den 21sten boven de vijandelijke stellingen vliegen, zijn het met elkaar eens, dat die streek het centrum is „van een waar vuurwerk”. Uit het kleine bosch van Gremilly, ten noorden van la Jumelle wordt met zulk een dichtheid gevraagd, dat de waarnemers in de vliegtuigen er van afzien op de kaarten de batterijen aan te geven, die zij in actie zien. Er zijn er overal. Om 16 uur is het spel op zijn ergst. De beschieting door de Duitschers bereikt het maximum van hevigheid. Zes „Drachen” drijven er boven de vijandelijke linies.

Onder die lawine van granaten worden onze eerste linies met den grond gelijk gemaakt. Maar de bezettingen klampen zich overal vast waar ze kunnen. Het moreel blijft flink. De Duitschers slagen er nauwe-

Schets 2.

lijks in op onze vooruitgeschoven troepen in te dringen. De tegenaanvallen worden levendig georganiseerd en wanneer het offensief niet slaagt, wordt de verdediging stelselmatig en onverzettelijk hervat.

In het bosch van Haumont wordt het terrein slechts voet voor voet afgestaan. Van het Caures-bosch hernemen de jagers van luitenant-kolonel Driant het geheele zuidelijke gedeelte en vestigen er zich.

In de streek van Soumazannes, van het Ville-bosch, van Herbebois, bieden wij tegenstand op de steunlinie. Aan de zijde van Woëvre heeft de vijand zich niet doen gelden. Hij heeft er zich mede tevreden gesteld Hautes-Charrières, Braux, Grand-Chena, Fromezy te beschieten en op verscheidene plaatsen verstikkende bommen te werpen.

Zoodat deze eerste dag den vijand geen groote voordeelen heeft opgeleverd. Hij heeft slechts vasten voet verkregen in de loopgraven van de eerste linie en op enkele plaatsen in de ondersteuningsloopgraven. Maar hij heeft dezen vooruitgang duur betaald.

Maar dit is slechts een begin. De druk wordt sterker en nadrukkelijker, de voorbereiding door de artillerie wordt nog geweldiger.

De taktiek van de Duitschers bestaat inderdaad hierin, dat zij met de zware kanonnen al onze weerstandscentra vernietigen en rond zich een zone des doods scheppen door spervuur. Wanneer dan de gewenschte verwoesting bereikt schijnt, gaat er een afdeeling voorwaarts om de uitwerking van het schieten op te nemen.

Iedere groep verkenners bestaat uit vijftien man. Achter hen gaan de grenadiers en de pionniers en vervolgens komt de eerste golf infanterie. De artillerie verovert de plaats, de infanterie heeft die slechts te bezetten. Dat stelsel tracht de vijand in praktijk te brengen.

Van haar kant doet onze artillerie haar best, de vijandelijke afdeelingen, die overal indringen, te isoleeren. Onze verdedigingstroepen strijden tot aan den dood en onze tegen-aanvallen belemmeren telkens de beweging van den vijand.

De dag van 22 Februari.

Ongelukkigerwijze mislukt den 22sten onze tegenaanval op het bosch van Haumont. In het Caures-bosch wordt de strijd hervat. In het Westelijke gedeelte van den sector vallen de Duitschers tegen half acht het bosch van Consevoye aan met brandende vloeistoffen en, dank zij de diensten, die deze „Flammenwerfer" hun bewijzen, dringen zij tot diep in het ravijn door.

Aan den kant van Herbebois houden zij den noordoosthoek bezet, zonder verder door te kunnen dringen. Daar, evenals in het bosch van Ville, verrichtten onze troepen wonderen om de golf van aanvallers tegen te houden en zij slagen erin.

Het vuur van de Deutsche artillerie verdubbelt: Haumont, Anglemont, de boerderij Mormont, Wavrille zijn aan verschillende vlagen blootgesteld. Het dorp Haumont wordt in het bijzonder geteisterd. Toch strijden de verdedigers, geschaard rond hun chefs, tot de laatste minuut en eerst tegen achttien uur kan de vijand in de puinhoopen

voorwaarts gaan. De verdediging van Haumont zal tot de meest ontroerende bladzijden van militaire heldhaftigheid blijven behooren.

Aan het einde van den dag hebben wij het bosch Ville verloren, maar wij bezetten steeds het grootste gedeelte van Herbebois en Wavrille, onze linie gaat naar heuvel 240, de hoeve Mormont, de tusschenstelling van de tegenhelling Samogneux-Brabant.

Wij arbeiden bijkans overal ongedekt, daar de werken van eenigen weerstand door de granaten vermorzeld zijn, de verbindingsloopgraven vernield, de zigzagloopgraven, daar waar ze bestonden, weggeschoten. De oorlog wordt op kaal terrein gevoerd. De artillerie schiet soms op een maximum-hoogte van 700 meter, den dood zaaïende in de ledereën van den tegenstander en de opdrift van de Deutsche infanterie brekend.

Alle opofferingen worden goedgekeurd, teneinde in de achterhoede nieuwe weerstandslinies te organiseren.

De dag van 23 Februari.

In den nacht van 22 op 23 Februari ontruimen wij Brabant. In den ochtend van den 23sten wordt Samogneux dermate gebombardeerd dat de tegenaanvallen, die wij van die zijde voorbereidden geen plaats hebben. Wij blijven defensief.

Meer naar het oosten daarentegen is onze weerstandslinie door onze tegenaanvallen verbeterd. De Duitschers hebben zich uitgebreid in het favijn van het bosch van Haumont op 800 meter afstands van de boerderij Anglemont en zij beschieten met stukken van 30.5 en 38 de boerderijen Anglemont en Mormont. Al de geestkracht van de chefs, de eensgezinde wil van allen is noodig om zich daar te handhaven. Niemand wankelt.

In den sector van Wavrille wordt het gevecht hervat zoodra de mogen aanbreekt. Gedurende den nacht hadden onze mannen, ondanks de onophoudelijke beschieting van de artillerie van den vijand, gewerkt om de linies, die hen met Herbebois verbinden, met elkaar in verbinding te brengen.

Het was er om te doen, dat de Duitschers zich niet van het bosch van Wavrille en heuvel 351 meester zouden maken, stellingen, die hun in staat gesteld zouden hebben de verdedigingslinie 344 — Beaumont in de lengte te bestrijken.

Een aanval van de Duitschers op Wavrille wordt eerst om zes uur 's morgens afgeslagen. Een andere offensieve beweging op Herbebois lokt om half twaalf een gevecht uit dat tot 16 u. 30 duurt.

In dien tijd hernieuwt de vijand zijn aanval op Wavrille en eindigt, nadat hij aanhoudend door nieuwe reserves gesteund wordt, met door te breken.

Die manoeuvre noodzaakt de Fransche soldaten, die in Herbebois niet geweken waren, in den loop van den avond terug te trekken.

Toch slaagde de vijand er niet in uit Wavrille te komen. Ons artillerie-spervuur maakt hem elken verderen vooruitgang onmogelijk.

Wij bezetten dan de linie Beaumont, noordrand van het bois des Fosses, le Chaume. Wat het Woëvre-front betreft, het blijft intact. De Duitschers vergenoegen zich steeds Dieppe, Braux, Fromezy te beschieten. Maar het antwoord van onze artillerie en de nauwkeurigheid van haar vuur breken de wil van den vijand.

De dag van 24 Februari.

Van den avond van 23 Februari af bevond Samogneux zich in een kritieken toestand. Men kon het dorp als verloren beschouwen. Dus neemt onze aanvoerder maatregelen om zonder verwijl den Falou- en den Peperheuvel in staat van verdediging te brengen. De divisie, die den linker-oever bewaakt krijgt eveneens instructies om de vijandelijke troepen van den rechter-oever onder het vuur van zijn kanonnen te nemen. Een regiment infanterie houdt den weg Vacherauville—Samogneux bezet, aan den linkerkant steunend op Champneuville, rechts naar heuvel 344.

Op dit laatste punt gaan de Duitschers al hun kracht samentrekken. Zij trachten uit Samogneux te komen. Maar herhaaldelijk worden zij door onze artillerie, door onze machine-geweren en ons geweervuur verpletterd. Zij lijden daarbij schrikkelijke verliezen. Zij moeten herhaaldelijk opnieuw aanvallen om het gewenschte resultaat te bereiken en eerst in den nacht van 24 op 25 Februari, nadat zij massa's lijken op het terrein achtergelaten hebben, klampen zij zich aan heuvel 344 vast.

Tegen dertien uur slagen zij er ook in eenigszins voorbij den zoom van het Caures-bosch te komen en naar den kant van Anglemont verder te dringen. Zij komen slechts heel langzaam vooruit in het land vol ravijnen. Wij houden de helling van den Talon bezet en wij slaan een aanval op Champneuville af.

De Duitschers zijn hardnekkiger aan den kant van het bois des Fosses. Na in den ochtend onze stellingen met granaten van groot kaliber en traanverwekkende granaten bestookt te hebben, verzamelen zij groote troepenmassa's ten oosten van het bosch van Rappe en ten noorden van het bosch van Wadrille.

Twee van onze bataljons gaan onmiddellijk tot den aanval over, kiezen den noord-westelijken hoek van Wadrille tot doel en nemen hun weg door het ravijn ten zuid-oosten van Beaumont. Wij nemen den zuid-westelijken zoom en een gedeelte van het bosch, maar de machine-geweren van den vijand houden onzen voortgang tegen.

De vijand verdubbelt nu de beschieting van het bois des Fosses en van Beaumont. De stik-granaten en traan-verwekkende granaten vallen met de 28 en 30.5 granaten in vlagen. Om dertien uur gaan de Duitschers tot een offensief over dat hun in het bezit stelt van den zuidelijken zoom van het bosch van Wraville, waar onze zouaven en tirailleurs zich gevestigd hadden. Zij zetten hun voordeel door en zij overvlegelen Beaumont van het westen, het bois des Fosses van het oosten uit.

Ondanks den krachtigen tegenstand van onze infanterie en onze

machine-geweren wordt het bois des Fosses om 13 u. 30 genomen. Van Beaumont wordt elke voet gronds betwist voor het overweldigd wordt. Het bosch van Chaume wordt eveneens door den vijand genomen.

Van nu af aan wordt de toestand ernstiger. Om 14 u. 20 komen machtige vijandelijke troepen opzetten tusschen Louvemont en heuvel 347.

Alle beschikbare Fransche troepen trachten den opdringenden vijand terug te werpen. De vijand heeft de Chambrettes, het bois des Fosses, Beaumont, het bosch van Caurières. Hij probeert een aanval op Ornes, dat van drie kanten tegelijk wordt aangevallen. Het garnizoen, dat opvallend in de minderheid is, trekt door de duisternis begunstigd op Bezonveaux terug."

Tot zoover het „Bulletin des Armées”.

Den 25sten Februari volgde de aanval op het pantsersfort Douaumont. Achttien uren achtereen werd de bezetting van dat fort blootgesteld aan een zondvloed van projectielen. Toen begon de stormaanval door het Brandenburgsche korps, maar die door een razend vuur der Fransche batterijen werd gestuit. De slachting moet vreeselijk geweest zijn. Tot 8 maal toe werd de stormaanval herhaald. Ten slotte slaagde het 24ste Brandenburgsche regiment erin vasten voet in het fort te krijgen en wist het, de verwoede Fransche tegenaanvallen ten spijt, te behouden.

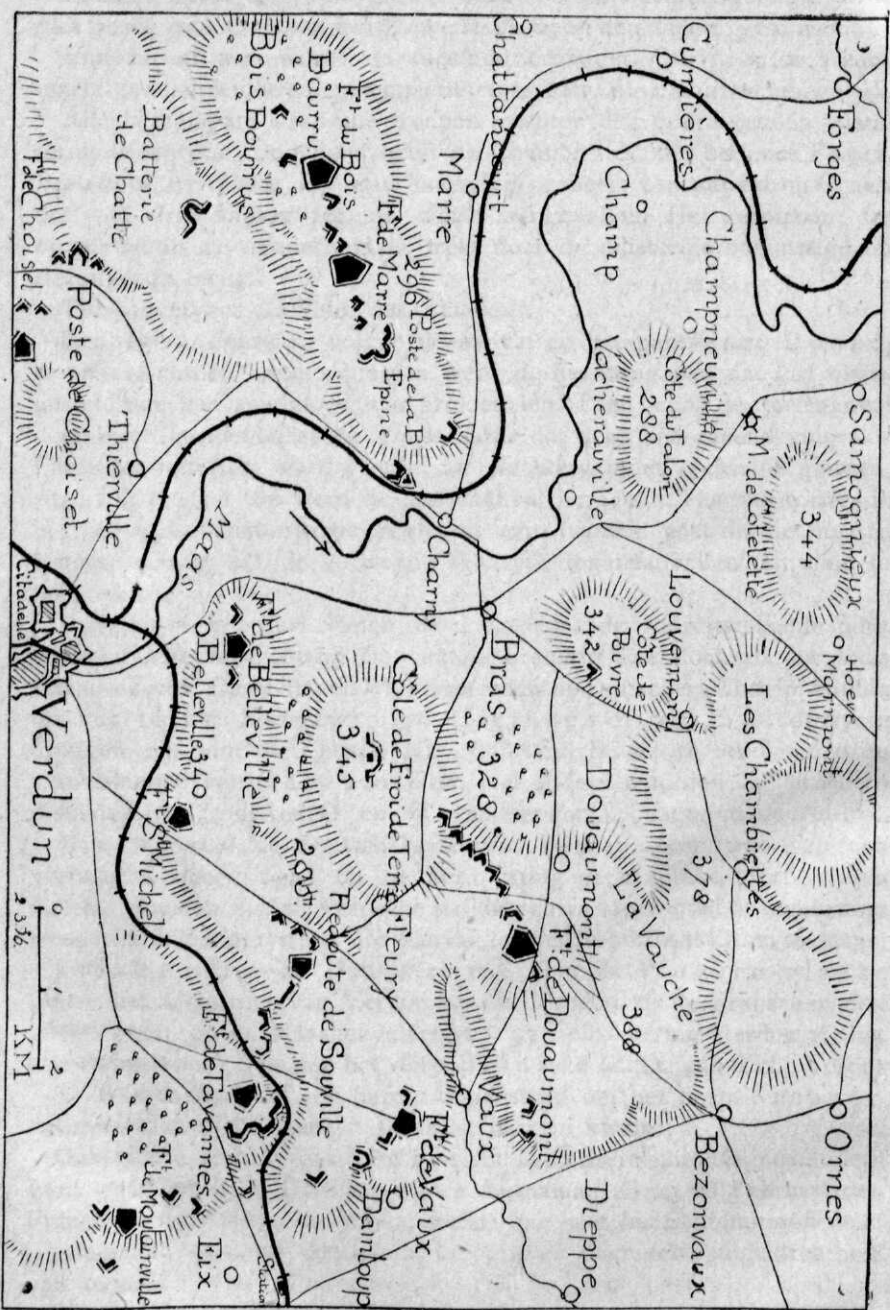
Den 26sten Februari vielen de Franschen de vooruitstekende punt van het Deutsche front bij Douaumont krachtig aan, doch zonder doorslaand succes. Daarentegen vermeesterden de Duitschers Champneuville op den rechter Maasoever, den Hielheuvel ten Z. O. daarvan, drongen zij door het bosch ten N. O. van Bras en bestormden de versterkingen van Hardaumont, met andere woorden: zij brachten dien dag hun front ten O. en W. van het fort Douaumont vooruit.

Maar alhoewel de Duitschers terrein wonnen, toch was van een verrassend doordringen tot de kernvesting geen sprake meer. Voortdurend vloeiden nieuwe Fransche strijdkrachten toe, zoodat de tegenstand steeds hardnekkiger werd. De aanval op het Noordfront kwam tot staan.

Inmiddels rukten de Duitschers ook door de Woëvre-vlakte tegen het Oostfront van Verdun op en drongen zij de Franschen den 26sten Febr. op de Maasheuvels terug. 27 Febr. vermeesterden zij het spoorwegstation Eix en het dorp Blanzée (Z. O. van Eix.) Verder Z. O. waarts ontstond een hardnekkige strijd om het dorp Fresnes, dat eerst den 7den Maart in Deutsche handen kwam.

Ook elders op het Westfront lieten de Duitschers hunne tegenstanders geen rust, want in Champagne ontnamen zij op 28 Februari den Franschen de hoeve Navarin, welke hun met het Septemberoffensief was ontruikt, zoomede een aantal loopgraven over eene uitgestrektheid van 1000 M.

In de Woëvrevlakte had op 28 Februari een hardnekkige strijd in en om het dorp Manheulles plaats, die daarmede eindigde, dat de Duitschers den Oostelijken, de Franschen den Westelijken uitgang

Schets 3.

bezet hielden. In de nu volgende dagen zetten de Duitschers zich in het veroverde terrein vast en bepaalden zij zich tot het defensief. De Franschen ondernamen tegenaanvallen tegen Douaumont en Fresnes zonder resultaat. Eerst den 2^{den} Maart ontwikkelden de Duitschers nieuwe activiteit door hevige infanterieaanvallen tegen de streek van het dorp Douaumont en den Peperheuvel, die gedeeltelijk in handen der Duitschers, gedeeltelijk in die der Franschen bleef. Den 3^{den} Maart werd het dorp Douaumont genomen. Pogingen der Duitschers om zich mede van het dorp Vaux meester te maken mislukten.

Alhoewel de Duitschers bij hun op 21 Februari aangevangen offensief op den Oostelijken Maasoever ook het Fransche front vóór Verdun op den Westelijken oever over eene tamelijk groote uitgestrektheid onder sterk artillerievuur hadden genomen en dit ook daarna meermalen hadden gedaan, hadden daar toch geen infanterieaanvallen plaats gegrepen. Eerst den 6^{den} Maart had een krachtige infanterieaanval der Duitschers plaats, nadat de Fransche stellingen tusschen Béthincourt en de Maas over eene frondbreedte van 8 K.M. onder hevig artillerievuur waren genomen. Die aanval bracht het dorp Forges, dat op korten afstand van de Maas ligt, in Duitse handen. Verscheidene pogingen om den Z. O. van het dorp gelegen Ganzenheuvel te nemen werden verhinderd door Fransche tegenaanvallen, welke de Duitschers tot in Forges terugdrongen.

Den 7^{den} Maart drongen de Duitschers van Forges langs den spoorweg vooruit tot Regnéville; moesten de Franschen heuvel 265 (ten N. van Malancourt en ten W. van Béthincourt) ontruimen en kregen de Duitschers ook voet in het Ravenbosch, dat tusschen Béthincourt en de Maas ligt. De Franschen versterkten zich daarna op den heuvel Mort Homme en verdreven op den 8sten den vijand weer uit het grootste gedeelte van het Ravenbosch. Daarentegen vermeerderden de Duitschers weer den druk aan den Oostkant van de Maas en bracht een infanterieaanval hen weer in de redoute van Harcourt, die reeds tweemaal van bezitter gewisseld had. In den daaropvolgenden nacht werden het dorp Vaux en het pantserfort van denzelfden naam door de 9^e Reservedivisie, bestaande uit het 6^e en 19^e Posensche reserveregiment in een schitterenden nachtelijken aanval genomen, althans volgens een Duitsch bericht. Volgens Fransche berichten zouden Duitse afdeelingen slechts een oogenblik in het dorp Vaux hebben kunnen doordringen, maar werden zij er terstond weer uit geworpen. Latere berichten van beide zijden bevestigden dat het fort Vaux niet in Duitse handen was. Of het ooit een oogenblik veroverd is geweest, werd tot dusver niet opgehelderd.

Op den 10^{den} Maart werd het Ravenbosch op den Westelijken Maasoever van Franschen gezuiverd, maakten de Duitschers eene voorwaartsche beweging langs den spoorweg Etain-Verdun ten Z. O. van Damloup en had eene hevige worsteling plaats ten W. van Douaumont. Een gedeelte van het dorp Vaux werd door de Duitschers veroverd,

terwijl zij mede eenigermate vooruitkwamen op den heuvel, waarop het fort Vaux ligt. Er volgden nu eenige dagen, waarop geene infanteriegevechten (afgezien van een onbeduidend gevecht bij den Peperheuvel) plaats hadden, maar waarop alleen de artillerie van beide zijden hare werkzaamheid voortzette.

Den 14^{den} Maart hervatten de Duitschers hunne infanterieaanvallen, nu ten W. van de Maas, maar met geen belangrijker resultaat dan dat zij tusschen Béthincourt en den heuvel Mort Homme in de Fransche loopgraven wisten te dringen na viermaal een tegenaanval der Franschen te hebben doorstaan. In een bericht van 15 Maart lieten de Franschen nauwkeurig weten, hoe ten W. van de Maas hun front op dat tijdstip liep, n.l. van Béthincourt volgde het vrijwel den weg naar Cumières naar de Maas, derhalve in Zuidelijke richting.

Het behoeft geen betoog, dat dit Zuidelijk afbuigen van hun front niet als eene gunstige omstandigheid voor de Franschen kan worden aangemerkt en het doel van den Duitschen aanval op 14 Maart is dan ook blijkbaar geweest om den vooruitgang van West naar Oost uit te breiden. Dagen lang werd nu om het bezit van den Mort Homme gestreden, zonder dat aan één der zijden gunstige resultaten werden verkregen. Daarom trachtten de Duitschers op 20 Maart de Fransche stelling in de flank te komen door een aanval op de lijn Malancourt—Avocourt, maar ook die poging had geen succes. In den daaropvolgenden nacht werd echter de poging herhaald en kwamen de Duitschers in het bezit van het bosch van Avocourt. Door den taaïen tegenstand der Franschen konden de Duitschers echter het behaalde voordeel niet verder uitbreiden; de linie Béthincourt—Malancourt werd door de Franschen niet prijsgegeven.

Den 22sten Maart werd de linie Malancourt—heuvel 304—Esnes hevig beschoten en wilden de Duitschers blijkbaar een wig drijven in de Fransche linies in de richting van het Bois Bourrus, waardoor de verdedigers zouden genoodzaakt worden om hunne troepen ook ten O. van de Maas op de permanente verdedigingslijn van Verdun terug te trekken. De aanvallen hadden geen succès, doch het geschutvuur breidde zich allengs verder Westwaarts, zelfs tot aan de Oostelijke Argonne uit.

Op het oogenblik, waarop wij dit overzicht afsluiten, duurt aan beide zijden van de Maas het hevige geschutvuur voort, waarmede de Duitschers vermoedelijk een nieuwen aanval voorbereiden. Vooral op den Westelijken rivieroever worden de vooruitstekende punten der Fransche stellingen tusschen Malancourt en Béthincourt hevig beschoten. De stad Verdun werd daarbij in brand geschoten.

Indien de Duitschers het plan hebben gehad, Verdun stormenderhand te nemen, dan kan nu reeds gezegd worden, dat die grootsche onderneming ten eenen male is mislukt. Verwacht mag evenwel worden, dat zij hunne pogingen om de vesting te naderen en ten slotte te nemen niet zullen opgeven, daarvoor zijn de opofferingen in vergelijking met

het tot dusver bereikte resultaat te groot geweest. Vermoedelijk zal eene nieuwe lawine van menschen en metaal komen aanrollen, zoodra alle Duitsche batterijen in hare tweede stelling zullen staan. Het naar voren brengen van de zware kanonnen naar de linie Beaumont — Ornes — Fromezey gaat met vele moeilijkheden gepaard. Wanneer men bedenkt, dat na het overwinnen dier moeilijkheden de technische inrichting van de stellingen der zware kanonnen en de aanvoer van een nieuwen, aanzienlijken munitievoorraad heel wat tijd vorderen, dan is het duidelijk, dat eene volgende krachtdadige poging om Verdun dichter te naderen eenigen tijd op zich laat wachten.

Opvallend is de geringe actie op het overige gedeelte van het Westfront. Wachten de geallieerden af, dat de Duitschers zich in hun massa-aanvallen tegen Verdun hebben uitgeput om dan zelf tot het offensief over te gaan? Het antwoord op die vraag zal de toekomst moeten geven? Maar vooralsnog verwachten wij nog geen offensief der geallieerden op het Westfront. De geweldige strijd om Verdun doet ook de Fransche reserves aanzienlijk slinken; bovendien blijft het langzaam afbrokkelen van het verdedigingsfront een onrustbarend verschijnsel; de Fransche opperbevelhebber zal daarom een groot deel zijner nog intacte reserves gereed moeten houden om de in de voorste linie ontstane gaten onmiddellijk te stoppen.

HET OOSTFRONT.

In het Oosten heerschte in het begin van Februari op het gevechtsfront rust. Eerst van af 9 Febr. valt weer meer activiteit aan Russische zijde te constateeren. Op dien datum meldden de Russen de bezetting van Uscieczko, welk plaatsje gelegen is aan den linkeroever van de Dnjestr tusschen de Strypa en de Sereth; zij waren dus over den Dnjestr getrokken. Maar door latere berichten werd de bezetting van Uscieczko niet bevestigd. Daarna richtten de Russen hunne aanvallen op het Oostenrijksche front in Wolhynië, doch overal werden zij teruggeslagen. Ook ten N.W. van Tarnopol vielen de Russen met aanvankelijk succes aan, doch ook hier werden zij weer door een tegenaanval verdreven. Hetzelfde verloop had een aanval in Gallicië. Aan de Bessarabische grens waren het de Oostenrijkers, die tot den aanval overgingen, doch ook zij werden op hunne hoofdstelling teruggeworpen. Er trad nu opnieuw een tijdperk van rust in.

Op die inactiviteit der Russen op het Oostfront was in de militaire beschouwingen der Duitsche bladen reeds meermalen met verwondering gewezen. Men had zooveel vernomen over het herstel der Russische strijdkrachten; men had van de zijde der Entente een gelijktijdig offensief op alle fronten aangekondigd, dat men algemeen verwachtte, dat, terwijl de Duitsche aanval op Verdun plaats had, de Russen van hun nieuw verworven kracht zouden gebruik maken om afleiding te brengen. In die verwachting werd men ten slotte niet teleurgesteld, want 19

Maart werd zoowel uit Berlijn als uit Weenen eene hervatting van het Russische offensief gemeld. De aanvallen begonnen op 2 sectoren van het front, nl. op het gedeelte ten Z. van Dunaburg en op de Oostenrijksche stellingen langs den Dnjestr. Het mocht als een hoopvol begin voor de Russen worden opgevat, dat zij aanstonds bij de hervatting van hun offensief in het bezit kwamen van het bruggehoofd bij Uscieczko, dat dus blijkbaar in Febr. niet in hunne handen gebleven was. De schans van Uscieczko werd door de O.-H. troepen dapper verdedigd, waarvoor trouwens alle reden was, want waren de Russen eenmaal over de rivier, dan werden de O.-H. stellingen verder stroomafwaarts met oprolling bedreigd.

Spoedig breidde het Russische offensief zich uit over het geheele reusachtige front tot aan de Oostzee en ontwikkelde zich een groote slag, welke met afwisselend succes werd gevoerd. In de buurt van Postawy bevochten de Russen eenig plaatselijk voordeel. De ver vooruitspringende smalle bocht in het Duitsche front ten Z. van het Naroczmeer werd ter vermijding van omvattend vuur eenige honderden meters op de hoogten bij Blisniki teruggetrokken. De voornaamste aanvallen der Russen waren gericht tegen het bruggehoofd van Jacobstadt, aan weerszijden van den spoorweg Mitau-Jacobstadt, waar — volgens Russische berichten — „de vijandelijke verdedigingswerken werden doorboord.” Maar reeds 24 Maart meldden zij, dat in den sector van Jacobstadt de Duitschers met aanzienlijke strijdkrachten tegenaanvallen ondernamen, welke wel is waar door de Russen werden afgeslagen, maar waaruit toch de conclusie viel te trekken, dat het aanvankelijk succes der Russen geen verderen voortgang had.

In de streek van Dunaburg woedde een hevige strijd; daarentegen werden de Russische aanvallen tegen de O.-H. stellingen niet verder voortgezet.

Bij het afsluiten van dit overzicht duurde de gevechtswerkzaamheid op het Oostfront onverminderd voort, doch belangrijke resultaten waren door de Russen nog niet verkregen.

Wellicht is het nu aangevangen krijgsbedrijf nog maar in zijn begin. We mogen naar den afloop wel benieuwd zijn. Opmerkelijkerwijze hebben we thans een toestand, die aan het begin van den oorlog herinnert: op de twee hoofdfrenten belangrijke krijgsbedrijven. Het nieuwe leger van versche soldaten, hetwelk Rusland in het veld heeft gebracht, begint zich te roeren en zijne aetie doet den Oostelijken Duitsch-Oostenrijkschen verdedigingsmuur in zijne grondvesten trillen. Reeds vertoonen zich hier en daar kleine barsten.

HET ZUIDFRONT.

In den toestand op het Italiaansch-Oostenrijksche gevechtsterrein kwam in de eerste weken van Februari een, zij het ook zeer kleine

wijziging. Vernam men vroeger uitsluitend van afgeslagen Italiaansche aanvallen, in bedoeld tijdperk deden telkens de Oostenrijkers aanvallen, al was het ook op kleine schaal Zoo behaalden zij den 14^{den} Febr. eenig voordeel op den *R o m b o w*, welk voordeel de Italianen hun niet weer afhandig konden maken.

Men neemt vrijwel algemeen aan, dat op het Zuidfront de Italianen ongeveer dubbel zooveel manschappen hebben als de Oostenrijkers en daarbij over eene uitnemende artillerie beschikken. Deze overmacht heeft hen echter niet in staat gesteld eenig belangrijk voordeel te behalen. Maar, verondersteld dat de Oostenrijkers van hun kant een groot offensief zouden willen beginnen, dan zouden zij daarvoor een reusachtig leger moeten aanvoeren en het mag zeer de vraag heeten, of Oostenrijk zich op dit oogenblik zulks op een niet bijzonder bedreigd front zou kunnen veroorloven. Wel zal O.-H. zijn Zuidelijk front wenschen te versterken, teineinde bestand te zijn tegen eene eventueele hervatting van het Italiaansche offensief, dat ook al van te voren was aangekondigd. In dien zin moeten de Oostenrijksche aanvallen dan ook worden opgevat.

Ongeveer medio Maart ontbrandde de strijd aan het *I s o n z o f r o n t* weer met hernieuwde kracht, zonder dat veel verandering in den ouden toestand kwam. Op 20 Maart moesten de Italianen bij *S a n t a M a r i a* eenigszins wijken. Gedurende de laatste dagen van Maart namen de Italianen eene defensieve houding aan. Over het geheel genomen is de toestand dus op het Zuidfront in de maanden Februari en Maart onveranderd gebleven.

De vraag schijnt bij de Entente-mogendheden te zijn overwogen, in hoeverre Italië aan de krijgsbedrijven op het Westfront zou kunnen deelnemen. Niet onmogelijk is derhalve ook, dat de groote bedrijvigheid der Oostenrijkers op het Zuidfront ten doel heeft, om de Italianen van eene deelname aan den strijd in Frankrijk terug te houden.

OP DEN BALKAN.

In *A l b a n i ë* zetten de Oostenrijkers na het bezetten van *A l e s s i o* hunnen opmarsch in de richting van *D u r a z z o* voort. Zij trokken 2 Febr. over de *M a t i* (30 K.M. Noord van *D u r a z z o*), bezetten 4 Febr. *K r o j a* en eenige dagen later *P r e z a*. Op den weg naar *T i r a n a* kwam het tusschen hen en hunne tegenstanders, bestaande uit Italianen, Serven en manschappen van *E s s a d* pasja tot een kort gevecht, waarbij laatstgenoemden genoodzaakt waren terug te trekken. 9 Febr. viel *T i r a n a* den Oostenrijkers in handen, De vanuit het Oosten oprukkende *B u l g a a r s c h e* troepen bezetten den 13^{den} Febr. *E l b a s s a n*, waaruit bleek, dat de Bulgaren steun zouden verleen en bij de verdere operatiën der Oostenrijkers in *A l b a n i ë*.

Inmiddels trokken de O.-H. troepen over de *A r c e n* en sleepten zij hunne artillerie langs de modderige wegen, die van *P r e z a* en *T i r a n a*

in de moerassige vlakten van Durazzo voeren, wegen, welke volgens de berichten door veldversterkingen waren versperd. Daarachter hadden zich de verdedigers van het stadje, waar eens Majoor Thomson den dood vond, teruggetrokken. De voorste stelling der Italianen was bij Sjak; deze werd zo Febr. door de Oostenrijkers genomen. Intusschen was op 18 Februari ook Kawaja (ten Z. O. van Durazzo) door Albaneesche hulptroepen, onder aanvoering van O. H. officieren, bezet, zoodat Durazzo aan de landzijde van de verbinding met het binnenland was afgesloten. Essad pasja vond het toen veiliger om op een Italiaansche torpedoboot Durazzo te verlaten, met welk vaartuig hij te Saloniki is aangekomen.

Op den 24sten Febr. werd de Italiaansche Savonabrigade uit eene sterk verschanste stelling ten O. van Sjak verdreven. In den loop van denzelfden middag gingen O. H. bataljons ten Z. O. van Durazzo tot den aanval over. Bij Sasso-Bianco hadden de Italianen met gebruikmaking van het heuvelterrein eene sterke stelling aangelegd. Ook hier werden zij verdreven, achtervolgd door de O. H. troepen. Op de smalle landtong tusschen het meer Knetadoers en kaap Pala (ten N. van Durazzo) drong een groep O. H. troepen tot Portes voorwaarts onder het vuur der Italiaansche oorlogsschepen. De Zuidelijke vleugelgroep zond eene afdeeling naar de brug aan den weg op de smalle landverbinding ten O. van de stad. De Oostenrijksche soldaten drongen langs het strand wadend tot aan de brug door en wierpen de Italianen en Albaneezen terug. Eenige patrouilles zwommen langs het zeestrand verder en drongen de stad binnen.

In den vroegen morgen van 26 Febr. was een O. H. bataljon op geïmproviseerde vlotten van den Rastboeler-oever over het meer naar de stadzijde overgevaaren en bestormde van uit het O. de stad, welker verdedigers in het N. en Z. O. werden beziggehouden. De O. H. compagnieën trokken Durazzo, dat gedeeltelijk in brand stond, binnen onder het vuur der Italiaansche vloot, waartegen wegens den grooten afstand weinig kon worden gedaan. De Italianen konden zich nog tijdig inschepen; de beide brigades werden naar Wallona overgebracht.

Aangezien de Italianen aan het bezit van laatstgenoemde plaats veel waarde schijnen te hechten, de stad sterker is bezet en gemakkelijker verdedigd kan worden dan Durazzo, zal de verovering van Wallona waarschijnlijk meer tijd en offers kosten. Niettemin zal ook Durazzo met loode schoenen door de Italianen zijn ontruimd. Voor den invloed op de Oostelijke kust van de Adriatische Zee is de bezetting van Durazzo voor de Oostenrijkers van zeer groot belang.

Onze verwachting dat Saloniki niet zou worden aangevallen, geuit in het vorig overzicht, werd bewaarheid.

Naarmate meer Ententetroepen te Saloniki beschikbaar kwamen, werden uitgebreider stellingen ingenomen. Op 12 Februari trokken

aanzienlijke Fransche strijdkrachten bij Topsojin over den Vardar en rukten in twee colonnes ongeveer 12 K.M. naar het Westen in de richting van Jenidsje Vardar, dat ongeveer 40 K.M. van Saloniki verwijderd aan den spoorweg naar Vod'ena ligt. Ook Karaferia, $\pm$ 50 K.M. ten Z.W. van Saloniki aan den spoorweg naar Monastir naderden zij. Deze opmarsch, zegt de Entente, heeft ons in bezit gesteld van sterke natuurlijke stellingen, die den vijand hadden kunnen dienen tot opstelling van zwaar geschut om daarmede onze versterkingen op den linkerrivieroever te beschieten. Uit die mededeeling bleek duidelijk, dat het voorshands niet in de bedoeling lag, die stelling te verlaten om tot een offensief over te gaan.

Op 20 Maart kwam het bericht, dat Generaal Sarrail besloten had, de dorpen in de grenszone te doen bezetten en dat de dorpen Mackowo, Kajadag en Kozoen a door de Fransche troepen in bezit waren genomen. Het Berliner Tageblatt vernam van de Grieksch-Macedonische grens dat de Franschen voortgaan in het dal van de Vardar teekenen van leven te geven. Op 24 Maart werd gemeld, dat het in de streek van Gevgeli aan weerszijden van de Vardar in de laatste dagen herhaaldelijk tot artilleriegevechten zonder bijzondere beteekenis was gekomen; teekenen van bedrijvigheid echter, die de voorboden kunnen zijn van het hier zoo lang verbeide offensief.

DE OVERIGE OPERATIETOONEELEN.

In het laatste overzicht wezen wij er op, dat, nadat de Russen op het Russisch-Turksche front het Turksche centrum op Erzeroem hadden teruggedrongen, waarbij de Turksche vleugels de achterwaartsche beweging slechts ten deele hadden gevolgd, de eerstvolgende actie der Russen tegen die vleugels was te verwachten. Dit is gebleken juist te zijn geweest, want den 8sten Febr. trokken de Russen in de nabijheid van de kust der Zwarte Zee over de Archawe, een riviertje in de nabijheid van de grens. Ook ten N. van het Wanmeer, dus tegenover den Turkschen rechtervleugel, maakten zij vorderingen. Inmiddels gingen zij in het centrum voort de fortengordel om Erzeroem te beschieten. Op 15 Febr. werd bericht dat reeds 7 forten waren gevallen en door die breede opening in den gordel kwamen de Russen reeds den volgenden dag in de vesting, die ten deele in brand geschoten was. Daarmede zetten zij de kroon op hun onderontzaggelijke moeilijkheden ondernomen, maar voorspoedig voortgezette voorwaartsche beweging op het Kaukasische gevechtsterrein.

Erzeroem is de hoofdstad van het wilajet van denzelfden naam en de zetel van den Gouverneur-Generaal. De stad telt 40.000 inwoners. De vesting is een militair centrum, een knooppunt van de beste wegen en eene groote opslagplaats van levensmiddelen en munitie. In 1864 zijn de vestingwerken vernieuwd en in den loop van den oorlog was onder Duitsche leiding door den aanleg van krachtig versterkte stelling-

gen het verdedigingsvermogen aanmerkelijk verhoogd. Maar de ongunstige ligging ten opzichte van het Klein-Aziatische spoorwegnet vormde een groot bezwaar voor een snellen aanvoer van menschen en materiaal.

De bezetting van dit gewichtige punt, dat den geheelen omtrek beheerscht en feitelijk de toegangspoort vormt voor Zuid-Armenië, is een wapenfeit van beteekenis. Hoewel het Armeensch-Kaukasische front geen onafgebroken geheel vormt, is met de bezetting van Erzeroem toch dat front doorbroken, want de verbinding is daardoor verbroken tusschen de Turksche strijdkrachten, die in de kuststreek en het dal van de Tsjorok opereeren en die bij het Wanmeer.

In de streek van dit meer is eene Russische colonne van Melasjgert door het dal van de Moerad verder naar het Westen opgerukt. Volgens een bericht van 19 Februari hebben de Russen Moesjen Ahlat stormenderhand genomen. Eerstgenoemde stad ligt 100 K. M. Zuid-West van Melasjgert en $\pm$ 125 K. M. Zuid van Erzeroem. Indien de bij Moesjen geslagen Turksche troepen zich met de strijdkrachten van Erzeroem hadden willen vereenigen, dan zou hun terugtochtsweg in Noordwestelijke richting hebben moeten leiden. Maar de Russen meldden, dat de Turken naar het Zuiden vluchtten, derhalve in de richting van den van Aleppo komenden Bagdadspoorweg, waarlangs versterkingen en aanvullingsvoorraden op de snelste wijze kunnen worden aangebracht.

Voor het Russisch-Turksche oorlogsterrein is de verovering van Erzeroem dus een feit van strategische beteekenis. Voor het groote geheel van den wereldstrijd moet evenwel die beteekenis niet worden overschat.

Eene geslaagde landing der Russen had op 5 Maart plaats niet ver van Trebizonde aan de kust der Zwarte Zee. Den 8sten Maart namen de Russen Rize, op 70 K. M. ten O. van Trebizonde, eveneens aan de Zwarte Zee. Sindsdien zijn de berichten van dit oorlogstoneel schaarscher geworden. Slechts werd bericht, dat de vervolging der Turken wordt voortgezet.

Doordat de Turken versterkingen naar Perzië gezonden hadden, waren de Russen in de streek ten Westen van Hamadan in het begin van Februari tot het defensief gedwongen. Weldra hernamen zij echter het offensief. 25 Februari namen zij Kermansjah, waardoor zij weer een schrede verder kwamen in de richting van Bagdad, het operatieobject. Op 14 Maart bezetten zij Kerind, hetgeen bewijst, dat zij reeds een aanzienlijken afstand door het gebergte van Loeristan in de richting van Bagdad waren opgerukt. 21 Maart werd Isphahan bezet.

In Mesopotamië is de toestand vrijwel onveranderd gebleven. De tot ontzet der bij Koet-el-Amara ingesloten Engelsche troepen uitgezonden strijdkrachten onder Generaal Aylmer, die bij Felahieh waren tegengehouden, wachtten nieuwe versterkingen af, alvorens hunne

Militair politiek Maandoverzicht.

(Afgesloten 23 Maart.)

NEDERLAND. Het onrechtmatig vasthouden van de post naar Amerika heeft reeds ernstige storing in den Nederlandsch-Amerikaanschen effectenhandel veroorzaakt. Voor groote bedragen aan coupons en effecten, die van Duitsche afkomst verdacht worden, moet de te houden uitspraak van het prijsgerecht worden afgewacht.

Met hulp van de N. O. T. en door tusschenkomst van de Nederlandsche Bank, die de coupons der Nederlandsche handelskantoren zou kunnen uitbetalen door een te vormen goudsaldo in Amerika, hoopt men deze moeilijkheid te boven te komen.

Ook regeeringssteun zal in deze niet te ontberen zijn.

Het Algemeen Handelsblad van 15 Maart noemde dit Engelsche optreden eene ongehoorde rechtsschennis, welk optreden groot nadeel berokkent aan vele bezitters van Amerikaansche fondsen en zulks op de volgende overwegingen:

1e. Is gebleken, dat de effecten van de vele bona-fide Nederlandsche bezitters, in strijd met de Engelsche mededeeling, wel degelijk in beslag zijn genomen.

2e. Dragen de coupons toch zeer zeker geen Duitsch zegel.

3e. Elke waarschuwing is achterwege gebleven.

4e. Effecten, wissels en coupons zijn nimmer tot contrabande verklaard.

5e. Engeland heeft zelf hier te lande groote bedragen aan fondsen verkocht en mag dus den neutralen niet beletten, ook fondsen van Duitsche zijde op te koopen.

Eerst is het Nederlandsche stoomschip „Bandoeng” in de Middellandsche Zee door eene Duitsche onderzeeboot beschoten, vermoedelijk tengevolge van een miverstand, daarna bereikte ons het alarmeerende bericht, dat de Tubantia bij de Noord Hinder was getorpedeerd en eindelijk, dat de Palembang bij de Engelsche kust is vergaan.

De pers is verontwaardigd, zowel Duitschland als Engeland ontkenen eenige schuld te hebben, terwijl volgens de beëdigde verklaringen blijkt, dat wat de Tubantia betreft de bellenbaan van eene torpedo duidelijk is waargenomen.

De goudvoorraad bij de Nederlandsche bank is in de afgelopen maand boven de 500 millioen gulden gestegen.

BELGIE. De lichter 1917 wordt onder de wapenen geroepen; de ongehuwden van 25 tot 35 jaar blijven voorloopig vrijgesteld. Er worden echter maatregelen overwogen, om de 25- tot 30-jarigen, die in

Frankrijk en Engeland verblijf houden, verplicht werkzaam te stellen bij de oorlogsnijverheid.

Kardinaal Mercier is naar aanleiding van zijn herderlijken vastenbrief door den Duitschen gouverneur-generaal, die hem politieke verdachtmakingen verweet, te recht gewezen.

Na Paschen zou de Vlaamsche Hoogeschool te Gent worden geopend.

De Oud-Minister Davignon is te Nice overleden.

DUITSCHLAND. Na de bekende Nota van de vorige maand over de verscherping van de duikbootenblokkade, zijn van Duitsche zijde nog eenige instructiën gepubliceerd, welke op het s.s. Woodfield zijn gevonden. Hierin staat geschreven, dat van de wapens gebruik moet worden gemaakt, wanneer blijkt, dat de duikboot vijandelijke bedoelingen heeft, ook al is nog geen kanon of torpedo afgeschoten. Het is zeer waarschijnlijk, dat Duitsche duikbooten, die een Engelsch schip naderen, zulks nimmer met vredelievende bedoelingen zullen doen.

De na dien door de Engelsche Regeering gepubliceerde voorschriften bevestigen in hoofdzaak de Duitsche mededeelingen. Engeland beroept zich op de herhaalde gevallen, waarin handelsschepen zonder waarschuwing werden getorpedeerd, op het recht van een koopvaardijschip, om zich met geweld tegen een bezoek aan boord te weer te stellen en op de Duitsche voorschriften omtrent prijsverklaring van Juni 1914.

8 Maart zijn volgens Reuter door Bernstorff opnieuw voorstellen aan de Regeering der Vereenigde Staten overhandigd, waarin wordt aangeboden, in het vervolg gebruik te maken van duikbooten op den grondslag van de internationale wetten, welke vóór den oorlog van kracht waren, als Engeland van zijn kant ook genegen is deze te eerbiedigen:

Nadat in den Pruisischen Landdag eene memorie was ingediend om in geen geval afstand te doen van de kracht der onderzeevloot (zie vorig verslag) heeft de Rijkskanselier schriftelijk medegedeeld, dat de Landdag onbevoegd is om over vraagstukken van buitenlandsche politiek en oorlogsbeleid besluiten te nemen. Het Huis van Afgevaardigden handhaaft echter in een besluit zijn recht om inlichtingen betreffende de buitenlandsche politiek te vragen.

Het plotselinge aftreden van Von Tirpitz zal wel met dit oorlogsbeleid verband houden. Algemeen wordt verondersteld, dat hij van geen toegeven wilde weten en zich stelde tegenover de regeering, die het om politieke overwegingen niet gewenscht achtte de duikbootenoorlog tot het uiterste te voeren, uit vrees van de sympathie van geheel Noord- en Zuid-Amerika en de overige neutralen te verliezen.

De moties, die door conservatieven, nationaal liberalen en centrumpartij in den Rijksdag zijn ingediend, versterken deze opvatting.

Het ontslag van Von Tirpitz — de stichter van de Duitsche

vloot — is eene belangrijke gebeurtenis. Zijn opvolger Von Capelle wordt als meer meegaande beoordeeld.

De plannen der Entente voor eene handelsuitsluiting na den oorlog worden in de Duitsche pers onverschillig opgenomen.

De uitvoer van weelde- en ontbeerlijke artikelen is verboden.

Behalve door eene belasting op de oorlogswinst heeft de Regeering verscheidene wetsontwerpen gereed tot vermeerdering der rijksinkomsten, t.w.

1e. Eene verhooging van de tabaksbelasting.

2e. Eene verhooging van het quitantiezegel.

3e. Eene verhooging van het briefporto, telegramkosten en postchèques.

4e. Eene verhooging van het zegel voor vrachtgoed en dit zegel ook toe te passen bij het vervoer van stukgoederen.

De inschrijving op de 4de oorlogssleening heeft voorloopig 10,6 miljard Mark opgebracht.

De gewone begrooting voor 1916 sluit in ontvangsten en uitgaven met ruim 3659 miljoen Mark. De middelen tot voortzetting van den oorlog zullen al naar behoefte door bijzondere oorlogsscredieten gevraagd worden. De „Vorwärts” is van meening, dat de meeste ontvangsteijfers fictief zijn en schat de werkelijke inkomsten met inbegrip van de nieuwe belastingen op 1500 miljoen Mark.

In antwoord op de Engelsche mededeeling, dat Duitschland de wederopleving der Belgische nijverheid moedwillig veronachtzaamt (zie vorig verslag België), deelt de „Norddeutsche Alg. Zeitung” de Engelsche voorwaarden van Augustus 1915 mede en stelt daarbij op den voorgrond, dat de eisch tot deponering van de verkoopsopbrengst bij eene Engelsche bank noodzakelijk moet leiden tot een doodbloeden van de Belgische nijverheid, en dat de verdere controlebepalingen met eene volkomen georganiseerde handelsspionage kan worden gelijkgesteld.

Duitschland zou opnieuw 20 miljoen Turksche ponden voor Turkije beschikbaar stellen.

OOSTENRIJK-HONGARIJE. In de eerste helft van April zou de kwestie van eene vierde Oostenrijksche oorlogssleening ter sprake komen.

ITALIE. De Socialistische partij verzet zich tegen de propaganda der Interventionisten, die op eene oorlogsverklaring aan Duitschland aansturen. Zij eischen, dat de Regeering zich uitspreekt.

Met aandrang is er in de Kamer op gewezen, om bij de Conferentie te Parijs gunstiger bepalingen te krijgen voor de approviandeering en kolenvoorziening van Italië.

Met 394 tegen 61 stemmen is vertrouwen in het Kabinet uitgesproken.

De „Neue Zürcher Nachrichten” vermeent uit betrouwbare bron te kunnen mededeelen, dat Italiaansche territoriale troepen naar Frank-

rijk zullen worden gezonden, om aldaar behulpzaam te zijn bij den étappendienst.

FRANKRIJK. De „Matin” berekende de vermeerdering der transportkosten voor Frankrijk in 1915 naar verhouding op ruim 2,5 miljard francs meer dan in 1913. Hiervan is ruim 1.840 mill. ten goede gekomen aan de buitenlandsche wapenfabrieken, en van dit bedrag weer 1.380 mill. frs. aan Engeland.

Aangezien in 1916 in een groot tekort aan kolen, graan, suiker en vleesch zal moeten worden voorzien (het totaal hiervan wordt geschat op ruim 10,5 millioen ton), ziet het blad vol verwachting den uitslag van de handelsconferentie tegemoet. Deze zou tot eind April zijn uitgesteld.

13 Maart is de kriegsraad der Entente in het Fransche Grootte Hoofdkwartier samengekomen. Deze kriegsraad dient tot voorbereiding van het werk van den grooten Raad der Geallieerden, die bijeen zal komen tegen het einde dezer maand.

De Minister van Oorlog, generaal Gallieni, is om gezondheidsredenen afgetreden en vervangen door generaal Roques.

De lichter 1918 zou opdracht hebben ontvangen, na 1 October a.s. in Frankrijk beschikbaar te blijven.

De regeering overweegt de wederoproeping der lichter 1888.

De regeering heeft een wetsontwerp ingediend tot verlaging van de leeftijdsgrens voor divisiegeneraals van 65 op 62, voor brigadegeneraals van 62 op 60 en voor kolonels van 60 op 59 jaar.

De overeenkomstige marinerangen waren reeds verlaagd, de desbetreffende wet trad deze maand in werking, 7 vice-admiralen gingen over naar de reserve.

Vice-admiraal Le Bon is benoemd tot Chef van den Marine Staf.

In navolging van Leipzig zijn zoowel te Lyon als te Londen groote voorjaarsmarkten georganiseerd.

ENGELAND. 7 April zijn de gehuwde mannen van 19 tot 26 jaar, die zich onder het Derby-stelsel hebben laten aanwerven, onder de wapenen geroepen. Men verwachtte, dat de overige klassen alle vóór 31 Juli zouden worden opgeroepen. 3 Maart is de vrijwillige dienstneming voor ongehuwde mannen gesloten.

Sedert de openbaarmaking van Derby's rapport zouden nog 400.000 ongehuwde mannen vrijwillig hebben geteekend, benevens 130.000 gehuwde mannen.

Een groot aantal ongehuwden hebben zich blijkbaar nog aan dienstneming onttrokken door plaatsing te zoeken in bepaalde vrijgestelde beroepen, alwaar zij zeer goed door andere kunnen worden vervangen. Lord Derby legde in dien geest eene verklaring af in het Hoogerhuis en viel in hoofdzaak Lord Lansdowne aan, die de bestaande regeling met het oog op de behoeften in den landbouw trachtte te verdedigen. De lijsten dezer vrijgestelde beroepen worden echter herzien,

en de Regeering heeft toegegeven aan den drang van verschillende zijden, om met de verdere oproeping van gehuwden te wachten.

Na 28 Maart worden de jongelingen ingelijfd van de 1ste klasse, zoodra zij 19 jaar zijn geworden.

Begin Maart werkten 3270 fabrieken onder regeeringstoezicht.

De economische Conferentie, waaraan ook Japan, België en Servië zullen deelnemen, zal niet alleen de handelspolitiek der Bondgenooten na den oorlog bepalen, maar ook overwegen, hoe tijdens den oorlog het Duitsche crediet met het beste gevolg kan bestreden worden. De Engelsche regeering zal rekening houden met de inzichten der zelfregeerende gewesten en de vertegenwoordigers van Engeland zullen een rijksmandaat hebben.

De regeering heeft een verbod uitgevaardigd voor het drijven van handel met firma's in onzijdige landen van vijandelijke nationaliteit of met vijandelijke relaties.

29 Februari kwamen te Londen afgevaardigden bijeen van de Engelsche Kamers van Koophandel om de voorstellen te bespreken tot regeling van den Britschen handel na den oorlog.

In eene geestdriftige rede gaf Minister Mc Kenna een overzicht van Englands financieele draagkracht. Na op den voorgrond gesteld te hebben, dat $\frac{1}{3}$ van alle uitgaven uit de gewone inkomsten kunnen worden bestreden, deed hij een beroep op de medewerking der Engelsche nijverheid om in het ontbrekende te helpen voorzien, waarvoor de Regeering steun zou verleen.

De Conferentie heeft daarop moties aangenomen, waarin de Regeering wordt verzocht, stappen te doen om voordeelen op handelsgebied te verleen tusschen de deelen van het Britsche Rijk en zijne bondgenooten, gepaard gaande met eene gunstige behandeling van onzijdigen, en om den handel met de vijandelijke landen na den oorlog door tarieven te beperken, teneinde het overvoeren van de markt te beletten en de eigen bedrijven tot verhoogde actie te prikkelen. Dit zou een buitengewoon belangrijk keerpunt worden in de Engelsche handelspolitiek.

In het Parlement is de organisatie van de vloot en de verdediging van Engeland tegen aanvallen uit de lucht weer ter sprake gebracht.

Churchill, van het front teruggekeerd, deed in het Lagerhuis een mislukten aanval op zijn opvolger Balfour. De in aanbouw zijnde luchtschepen van het slappe stelsel blijven bij de Admiraliteit ingedeeld; het aantal torpedojagers en kleine kruisers is aanzienlijk uitgebreid, de gepantserde kruisers zijn niet vermeerderd, omdat de overmacht daarvan voldoende is.

Naar aanleiding van het luchtdebat in het Hoogerhuis kan worden medegedeeld, dat de regeering eene voor leger en marine gecombineerde Luchtcommissie heeft benoemd onder voorzitterschap van Lord Derby. Deze commissie zal in nauwe aanraking met de regeering, vrijheid van beslissing hebben over aanbouw en verspreiding van aanvals- en verdedigingsmiddelen.

7 Maart is in een Witboek Grey's antwoord van 25 Februari openbaar gemaakt op de Deutsche Nota van 10 Januari, betreffende de „Baralong”, enz. (zie M. S. Febr., blz. 91). Hij loochent de Deutsche verklaringen en dringt op een onpartijdig onderzoek aan.

2 Maart zijn de voorschriften bekend gemaakt, die zijn uitgegeven aan gewapende koopvaardij-schepen (zie Deutschland).

Een aanval van generaal Aylmer op de Turksche insluitingstroepen van Koët-el-Amara bij Es-Sinn op 6 Maart j.l. is afgeslagen. De Times sprak in een hoofdartikel van wanbeheer in Mesopotamië.

Generaal Smuts heeft met de Zuid-Afrikaansche strijdmacht van uit Britsch Oost-Afrika de grens van Duitsch Oost-Afrika bereikt bij Taveta.

Solloem aan de westgrens van Egypte is weder door de Engelschen onder generaal Peyton bezet (zie M. S. Jan. blz. 45).

19 Maart seinde Reuter het bericht van de oprichting van een koninklijk verdedigingskorps. Nadere bijzonderheden ontbreken nog bij de sluiting van dit verslag.

Voor Noorwegen, Zweden en Denemarken is eene nieuwe diplomatieke betrekking in het leven geroepen, n.l. die van Adviseur voor voor steenkolen.

Tegenover de hulde, die het vorstenhuis bracht aan de Iersche troepen door aanbieding van de zinnebeeldige klaverbladen, werd uit Amerika gemeld, dat er een bond gevormd was voor vrij Ierland, in hoofdzaak vertegenwoordigd door Amerikaansche Ieren.

Met het uitbreken van den oorlog is de Home Rule kwestie komen te rusten. In Juni 1914 was de wet in het Lagerhuis in derde lezing aangenomen. Thans wordt eene beweging gemeld om met de invoering der wet niet te wachten tot na afloop van den oorlog, nu volgens een regeeringsbesluit opnieuw is vastgesteld, dat de wet gedurende den oorlog niet in werking zal treden.

De invoer van weelde-artikelen zal worden verboden.

De Prins van Wales is benoemd tot kapitein bij den staf van den opperbevelhebber van het expeditieleger aan de Middellandsche Zee.

RUSLAND. Uit een overzicht van de Russische financiën is het volgende ontleend in verband met de aankondiging van eene binnenlandsche leening van 2 milliard roebels (zie vorig verslag).

De dagelijksche oorlogsuitgaven zijn van 10 miljoen tot 31 miljoen per dag gestegen. Tot 1916 zijn de uitgaven 12 milliard. Tot dusverre hebben de binnenlandsche credietoperaties 4^{1/2} milliard opgeleverd.

Koeropatkin is benoemd tot opperbevelhebber van de legers op het Noordelijk front.

Rusland zou volgens de „Temps” vier pantserschepen, door de Japanners in den oorlog tegen Rusland buitgemaakt, hebben teruggekocht.

Soechomlinof, de vroegere Minister van Oorlog, zal ter ver-

antwoording worden geroepen wegens het gebleken gebrek aan munitie in 1915.

DENEMARKEN. Volgens de jongste volkstelling bedroeg het aantal in woners 2.919.796.

9 Maart zijn op uitnodiging van den Koning van Denemarken de Ministers van Buitenlandsche Zaken der drie Noorsche rijken bijeengekomen, teneinde te spreken over de vraagstukken, die in den oorlog van gemeenschappelijk belang zijn gebleken. Deze samenkomst is te beschouwen als eene voortzetting van de drie Koningen Conferentie te Malmö in December 1914.

Op adressen van vredesverenigingen, o.a. van Ford, om eene conferentie van neutrale staten bijeen te roepen, is medegedeeld, dat op dergelijke verzoeken niet kon worden ingegaan.

De Deensche Nationale Bank heeft bekend gemaakt, dat ze haar bankbiljetten weer in goud inwisselbaar stelt.

ZWEDEN. De neutrale vredesconferentie, door Ford georganiseerd, is 28 Februari te Stockholm geopend.

Op voorstel van de begrootingscommissie is de post van 25 miljoen Kronen, die de regeering tot dekking van de kosten voor de handhaving der onzijdigheid had aangevraagd, tot 18 miljoen Kronen verminderd.

In verband met het leggen van mijnen voor den zuidelijken ingang van de Sont is met Duitschland een twistvraag gerezen over de breedte van de territoriale wateren. Duitschland erkent slechts de 3 zeemijlengrens, terwijl Zweden aanspraak maakt op eerbiediging der oude territoriale grenzen op 4 mijl afstand van de kust.

Eene motie van Lindhagen om de regeering uit te noodigen, het initiatief te nemen voor eene conferentie van onzijdige staten in het belang van den vrede, is in den Rijksdag verworpen.

Een wetsontwerp is ingediend, om van regeeringswege contracten voor in- en uitvoer ongeldig te verklaren, wanneer die eene vreemde mogendheid dienen. De bedoeling hiervan schijnt te zijn, om de Maatschappij Transito, eene Engelsch-Zweedsche onderneming, onder toezicht te stellen.

De gezant te Weenen is tevens belast met het nieuw opgerichte gezantschap te Boekarest.

NOORWEGEN. Opnieuw zal een crediet van 10 miljoen Kronen voor de handhaving der onzijdigheid worden aangevraagd.

ZWITSERLAND. Het verschil in stamverwantschap der Zwitsersche bevolking is met de z.g. „affaire des colonels” zeer op den voorgrond getreden. Algemeen juichte de Duitsch-Zwitsersche pers de vrijpraak toe; Romaansche bladen hekelden de verwijzing der zaak ter disciplinaire afdoening als een lichtvaardig en partijdig oordeel.

De strijd bedreigde korten tijd het onbepaalde vertrouwen in het militaire bestuur. Niet alleen de beide kolonels Egli en Von Wattenwyl, doch met hen werden ook de opperbevelhebber generaal Wille en zijn chef van den Staf kolonel Sprecher von Bernegg openlijk van pro-Duitsche neigingen beschuldigd.

In de Fransche Kantons en in het bijzonder door de Sociaal-Democraten werd er op aagedrongen, om de bijzondere volmachten, die aan den Bondsraad waren gegeven, in te trekken en het militair gezag weder geheel te stellen onder het burgerlijk gezag.

De Bondsraad heeft in een rapport aan de bondsvergadering aangeraden, op deze en dergelijke voorstellen niet in te gaan en slechts enkele beperkingen (zie vorig verslag) in de bevoegdheid te willen aangaan en daarbij de kwestie van vertrouwen gesteld.

6 Maart is de bondsvergadering bijeen gekomen ter behandeling der bovengenoemde kwestie. Na een kalm debat heeft de bondsvergadering met eene overweldigende meerderheid van 159 tegen 15 stemmen, de volmacht aan den Bondsraad verleend, gehandhaafd.

Deze taak, door de pers zoo hoog opgezet, is hiermede in 2 maanden tijd snel en waardig afgehandeld.

De critiek op de S. S. S. of Société Suisse de Surveillance économique, neemt toe. Door de toepassing der strenge bepalingen verlamt de handel met Frankrijk en neemt het afzetgebied der Centrale Mogendheden toe, terwijl op velerlei gebied gebrek ontstaat. Eene snelle oplossing is moeilijk te verkrijgen, omdat ook Engeland en Italië tot de belanghebbende partijen behooren. In de eerste plaats tracht men verlichting te verkrijgen door alle goederen, die de Centrale Mogendheden wegens overvloed uitvoeren, van de contrôle uit te sluiten.

Voor postpakketten en bestelgoederen beneden 10 K.G. zijn reeds faciliteiten toegestaan, terwijl maatregelen zijn genomen om de invoeren en uitvoerformaliteiten van verschillende artikelen te vergemakkelijken door eenen directen controledienst van beide partijen aan de grenzen.

Te Genua is eene Italiaansch-Zwitsersche Transportmaatschappij opgericht, die zich ten doel stelt den Zwitserschen in-, uit- en doorvoerhandel over Genua te organiseren.

SPANJE. Tengevolge van de hooge loonen in bepaalde industrieën, die groote verdienste hebben tengevolge van den oorlog, wordt het tekort aan landbouwende bevolking steeds grooter. De uitvoer van de nijverheid is echter niet van dien aard, dat de invoer van de benodigde levensmiddelen hiermede wordt gedekt. Dientengevolge stijgen de levensmiddelenprijzen voortdurend. Te Madrid en andere groote steden zijn in verband met die hooge prijzen der levensmiddelen onlusten voorgekomen.

Op Menorca zal volgens de „Matin” een vlootstation worden ingericht.

PORTUGAL. De Portugeesche regeering heeft 23 Februari beslag gelegd op alle in de havens aanwezige Duitsche schepen, waartegen de Duitsche regeering 27 Februari een ernstig protest heeft ingediend.

4 Maart zijn de Duitsche eischen afgewezen, waarop de Duitsche regeering 9 Maart in eene Nota, wijzende op de schending van Art. 2 van het Duitsch-Portugeesche verdrag van 1908 verklaard heeft, zich in oorlogstoestand met Portugal te beschouwen. Deze Nota gaf tevens een overzicht van het optreden van Portugal, dat geheel in strijd werd geacht met eene eerlijke neutrale politiek. Aan Engelsche troepen is vier maal de doortocht door Mozambique toegestaan; Engelsche oorlogsschepen mogen in Portugeesche havens verblijven; op Madeira is een steunpunt voor de Engelsche vloot ingericht; aan de Entente is geschut en zelfs een torpedojager verkocht; de Duitsche kabel is verbroken; het grensgebied van Duitsch Z. W. Afrika en Angola is in de buurt van Naulila verraderlijk geschonden, terwijl het Duitsche volk zelfs in het Parlement op de grofste wijze is beschimpt.

De „Vossische Zeitung” vreest, dat ook andere neutrale landen, vooral de Zuid-Amerikaansche Staten, op aandrang van Engeland tot dergelijke rechtsschennis zullen overgaan en dringt aan op een krachtiger optreden van de Duitsche onderzeevloot.

Tegenover deze Duitsche beschuldigingen wordt van Portugeesche zijde betoogd, dat Deutschland in Oct. 1914 reeds moedwillig Portugeesch grondgebied heeft geschonden, dat de schepen niet aan het Duitsche rijk als contracteerende partij behoorden, doch in particulier eigendom waren en dat gebrek aan laadruimte en sabotage der Duitsche bemanning tot ingrijpende maatregelen dwongen.

De „Journal de Genève” gaf den tekst van het Engelsch-Portugeesch verdrag, volgens welke artikelen tusschen beide landen feitelijk een of- en defensief verbond zoude bestaan.

Minister Grey heeft namens de Engelsche regeering medegedeeld, dat Portugal volkomen rechtmatig handelde volgens den raad van Engeland en dat Portugal inderdaad door zijn bondgenootschap geen neutrale mogendheid was.

Ook de Oostenrijksch-Hongaarsche gezant heeft na het gebeurde, echter zonder oorlogsverklaring, Lissabon verlaten.

Het Portugeesche leger bestaat uit 8 divisïën en heeft weinig beteekenis; de vloot is zeer onbeduidend.

Er is een z.g. Nationaal Ministerie gevormd onder Almeida, waarin echter geen monarchisten en ook geen Katholieken zijn opgenomen.

Het ministerie bestaat uit vijf democraten, drie evolutionisten en een onafhankelijke.

ALBANIE. Met de verovering van Durazzo door de Oostenrijkers is thans geheel Albanië tot aan het achterland van Walona door de Centralen bezet. Te Walona voert generaal Piacentini bevel over het Italiaansche expeditiekorps.

BULGARIJE. De lichter 1916 is op den normalen tijd, tegen 18 Maart a.s., opgeroepen.

Radoslawof heeft in het Sobranje verklaard, dat de gebieds-uitbreidingen voorgoed aan Bulgarije zullen blijven.

Er is een wetsontwerp ingediend tot invoering van den Gregoriaanschen kalender met ingang van 1 April a.s.

ROEMENIE. De Koningin-Weduwe van Roemenië is te Boekarest overleden.

De vastgestelde reorganisatie van het Roemeensche leger is thans tot stand gekomen.

De Kamer heeft de wijzigingen aangenomen in de wet op buitengewone maatregelen betreffende levensmiddelen. De overheid wordt bevoegd maximum-prijzen te bepalen voor alle levensmiddelen en grondstoffen der nijverheid.

GRIEKENLAND. Er schijnt in de verhouding tusschen Griekenland en de Entente eenige ontspanning te zijn gekomen, waarvan de brief van Prins Nikolaas in de „Temps” een der oorzaken zou zijn. Ook het bezoek van generaal Sarrail aan Koning Konstantijn heeft daartoe bijgedragen.

De Fransche troepen hebben eenige Grieksche dorpen uit de grenszone tusschen Bulgarije en Griekenland vastgesteld, bezet.

TURKIJE. De toestand op het Armeensch-Kaukasische front ontwikkelt zich op ongunstige wijze voor de Turken; de bezetting van Bitlis, 20 K.M. ten Z.W. van het Wanmeer, door de Russen en van Bidzjar, ten N.W. van Hamadan in Perzië zijn eene ernstige bedreiging voor de positie der Turken in het verre Oosten. Door het staken van den opmarsch van het leger van Djemal Pacha naar het Suezkanaal en het Nijldal heeft de Sjeik der Senoessi aan de Westgrens van Egypte zich tijdelijk teruggetrokken en is Solloem opnieuw door den Engelschen generaal Peyton bezet.

De Turksche Kamer heeft het wetsontwerp, waarbij de leeftijds-grens voor den dienstplicht werd uitgebreid tot 50 jaar, goedgekeurd.

De Turksche legatie te 's-Gravenhage heeft een geschrift gepubliceerd, getiteld „De waarheid over de revolutionaire Armeensche beweging en de maatregelen van de regeering”.

Na een overzicht van de positie en de woelingen der Armeniërs in Turkije vóór den oorlog te hebben gegeven, wordt er op gewezen, dat de Armeensche comité's onder de auspiciën der Entente reeds vóór het deelnemen van Turkije aan den oorlog het besluit hadden genomen, zich gereed te houden overal opstanden te doen uitbreken, moorden te plegen en branden te stichten. De terugtocht zou aan de Turksche legers worden afgesneden, Armeensche soldaten zouden deserteeren en een guerilla zou worden gevoerd. Ook het 18de hintsjábiste-congres

van 7 Sept. 1913 besloot, dat toevlucht moest worden genomen tot revolutionaire middelen. Ten slotte worden nog een aantal revolutionaire daden vermeld.

PERZIE. Prins Firman Firma is afgetreden als eerste minister en opgevolgd door den Russischgezinden minister van Binnenlandsche Zaken Sepachdar.

De Russische troepen vervolgen hun opmarsch in Perzië.

VEREENIGDE STATEN VAN NOORD-AMERIKA. President Wilson schreef brieven aan Stone, den voorzitter van de commissie voor de buitenlandsche zaken in den Senaat, en aan Flood, de voorzitter der overeenkomstige commissie in het Huis van Afgevaardigden, dat zijn geduld in de duikboot-onderhandelingen met Duitschland uitgeput was, dat hij niet langer stilzwijgend de beschuldiging van lafheid wilde verdragen, die tegen zijne regeering wordt ingebracht, en dat hij met kracht wil blijven vasthouden aan zijn eisch, dat Duitschland moet beloven, zich stiptelijk te gedragen volgens de regelen van het internationaal recht bij den duikbootenoorlog. Daarentegen bleven vele democraten er op aandringen, dat de President eene waarschuwing zou uitvaardigen tegen het zich inschepen van Amerikanen aan boord van koopvaardij-schepen onder de vlag van eene der oorlogvoerende natiën, indien zulke schepen volgens de opvatting der Centralen gewapende koopvaardij-schepen zijn.

Hierop heeft Gore in den Senaat eene motie ingediend, strekkende om de Amerikanen aan te raden, niet op gewapende koopvaardij-schepen te reizen; na heftige debatten voegde hij echter aan zijne resolutie toe: het in den grond boren van een passagierschip met Amerikaansche passagiers aan boord door eene Duitsche onderzeeboot zal echter als casus belli worden beschouwd.

De Senaat ontweek eene uitspraak door met 68 tegen 14 stemmen te besluiten, de motie voor onbepaalden tijd buiten behandeling te houden; zij heeft daarmee te kennen gegeven, zich niet te willen mengen in de leiding der buitenlandsche aangelegenheden door Wilson.

Hoewel President Wilson het niet op een positief votum van vertrouwen heeft laten aankomen — bij een groot deel van het Amerikaansche volk schijnt de zeer krachtige wensch te bestaan tot behoud van vrede tot bijna elken prijs — schijnt hij toch eene zeer ernstige crisis te hebben bedwongen, daar hij te kennen heeft gegeven af te zullen treden, als het congres hem zijn steun onthield, een stap, waarvoor geen precedent bestaat, en die niet nagelaten heeft indruk te maken op sommige leiders der democratische partij.

Inmiddels heeft het congres volgens de grondwet in laatste instantie geen macht over de regeeringsdiplomatie.

Ook het Huis van Afgevaardigden heeft voor onbepaalden tijd de moties uitgesteld, die de bedoeling hadden, Amerikanen te waarschuwen tegen het reizen aan boord van gewapende koopvaarders; de voor-

zitter Clark zou echter aan den President hebben meegedeeld, dat als dergelijke moties thans in stemming zouden worden gebracht, zij met groote meerderheid zouden worden aangenomen.

Graaf Bernstorff heeft op last van de Duitsche regeering aan minister Lansing eene mededeeling gedaan, die o.a. inhoudt, dat de Duitsche regeering zich bij het begin van den oorlog op voorstel van de Vereengde Staten bereid heeft verklaard, de verklaring van Londen omtrent het oorlogsrecht ter zee te ratificeeren, hetgeen Engeland weigerde, terwijl het tevens den rechtmatigen handel der neutralen aan banden legde om Duitschland daardoor te treffen; de bepalingen betreffende de contrabande werden daarentegen steeds verscherpt. 3 November 1914 werd de geheele Noordzee tot oorlogszone verklaard; protesten der neutralen hadden geen resultaat. Toen heeft Duitschland in Februari 1915 represaillemaatregelen genomen met een nieuw oorlogsmiddel, de onderzeeboot, waarmede het niet zondigde tegen het geldend recht. Engeland maakte het aan de onderzeebooten onmogelijk, zich aan de regels van het volkenrecht te houden, omdat het bijna alle handelsschepen bewapende en bepalingen uitvaardigde omtrent de wijze van aanval en het gebruik van geschut. De voorstellen der Vereenigde Staten op 23 Januari 1916 aan de neutrale regeeringen om de ontwapening der handelsschepen af te dwingen, hebben geen resultaat opgeleverd. Door het beginsel der Vereenigde Staten om burgers niet te weerhouden met vijandelijke handelsschepen te reizen, kunnen nu dus koopvaardijsschepen der Entente gemakkelijk onderzeebooten vernielen, beveiligd door de aanwezigheid aan boord van Amerikaansche burgers.

De Amerikaansche regeering schijnt met succes te hebben geprotesteerd tegen de maatregelen, die Engeland neemt om den handel met Duitschland nu en in de toekomst onmogelijk te maken, althans op de gepubliceerde lijsten van firma's in neutrale landen, met wie het drijven van handel aan Engelsche firma's verboden is, ontbreken alle Duitsche firma's in Amerika. Lansing handhaaft zijn standpunt, dat de woonplaats van een koopman de nationaliteit van zijn zaak en zijne goederen bepaalt. Hoewel het onderscheid erkennend tusschen Amerikaansche firma's en firma's van personen, die niet genaturaliseerd zijn of met den vijand zijn geassocieerd of handel drijven met de Centralen, acht hij de betrekkingen tusschen den Amerikaanschen en den Duitschen handel van dien aard, dat het voor Engeland onmogelijk zou zijn, aan Duitsche firma's of Duitsche belangen nadeel toe te brengen zonder tevens Amerikaansche oeconomische belangen ernstig te schaden.

Het Huis van Afgevaardigden heeft met nagenoeg algemeene stemmen den President gemachtigd, het staande leger op volle sterkte van 120.000 man te brengen. Het wetsontwerp ter reorganisatie van het Amerikaansche leger voorziet in een effectief van 1.324.790 man.

De Senaat heeft het verdrag met de republiek Haïti bekrachtigd, volgens hetwelk de Vereenigde Staten de financieele contrôle en de

uitoefening der politie overnemen tegen waarborging van Haïti's on-aantastbaarheid.

Het Panamakanaal zal waarschijnlijk 15 April voor diepgaande schepen kunnen worden heropend.

MEXICO. Carranza heeft zijn leedwezen over de misdrijven der bandieten van Villa te Columbus aan de regeering der Vereenigde Staten betuigd. Na terugkeer der Amerikaansche troepen onder kolonel Slocum, die vijf mijlen ver op Mexicaansch grondgebied waren doorgedrongen bij de vervolging, heeft eene bende van 200 aanhangers van Villa 10 Maart een aanval gedaan op Osborn-Hoeve, een spoorwegknooppunt in Arizona; hierbij is een Amerikaansch burger gedood. Dit nieuwe feit gaf de regeering der Vereenigde Staten, na de vroegere misdrijven op Amerikanen gepleegd (vgl. o.a. het Mil. Pol. Maandoverzicht van Jan. j.l.), aanleiding, daarop dadelijk eenige regimenten cavalerie naar de grens te zenden en zonder verdere aankondiging met de voorbereiding eener strafexpeditie naar Mexico te beginnen. Het voorstel van Carranza aan de Vereenigde Staten, om overeen te komen, dat beide partijen het recht krijgen, bandieten aan beide zijden van de grens te vervolgen, schijnt te zijn aangenomen. Een Amerikaansche veldtocht tegen Villa wordt moeilijk en van langen duur geacht, daar deze zich waarschijnlijk naar uiterst moeilijk terrein, in West-Chihuahua of Oost-Sonora zal terugtrekken; bovendien is de positie van Carranza in den laatsten tijd verzwakt, zoodat nieuwe troebelen in Mexico te verwachten zijn.

Aan het hoofd van het Amerikaansche expeditiekorps staat generaal Funston. Het is onder de gegeven omstandigheden zeer wel mogelijk, dat deze strafexpeditie der Vereenigde Staten tegen Villa zal leiden tot interventie en oorlog met Mexico.

Mexico wordt geteisterd door eene typhusepidemie.

JAPAN. Het Japansche parlement heeft de door de regeering gevraagde credieten voor het vlootprogram toegestaan; er zullen dit jaar 4 slagschepen van 32.000 ton op stapel worden gezet.

Volgens de „Daily Telegraph” bestaan de oorlogsschepen, die Japan door de Middellandsche Zee heeft gezonden, om er de handelsbelangen der Entente mogendheden te helpen verdedigen, uit 2 gepantserde kruisers en een beschermden kruiser.

CHINA. De regeeringstroepen treden met succes tegen de opstandelingen op en hebben verschillende belangrijke punten, o.a. Soeifoe aan de Jang-tse, bezet.

Volgens het Nowoje Wremja heeft Japan eene nieuwe waarschuwing tot Joearngsjikai gericht, om niet over te gaan tot het herstel der monarchie in China en tot overeenstemming te geraken met

de revolutionnairen in het Zuiden. Wil Joeangsjikai aan deze eischen niet voldoen, dan zal Japan de revolutionnairen steunen. Joeangsjikai zou het herstel der monarchie tot nader order verschoven hebben en elke betooging ten gunste van eene bespoediging daarvan hebben verboden.

Het Chineesche parlement is tegen 1 Mei bijeengeroepen.

F.

Boekaankondiging.

De Nederlandsche strijdmacht en hare mobilisatie in 1914, door J. KOOIMAN. Aflevering 1. *Purmerend, J. MUUSSES EN HERMAN DE RUITER.*

Reeds lang wacht aflevering 1 van dit, uit 30 afleveringen op te bouwen, standaardwerk op een bespreking

In het voorwoord, van de hand van den Generaal C. J. Snijders Opperbevelhebber van Land- en Zeemacht, wordt gewezen o. m. op de toenemende belangstelling in Nederland voor de Landsverdediging maar tevens op het gebrek aan kennis, dat te dien aanzien bij ons volk nog heerscht en wordt de hoop uitgesproken dat het werk van Kapitein Kooiman moge bijdragen tot aanvulling dezer kennis.

Wanneer wij de smaakvol uitgevoerde 1ste aflevering voor ons zien, meenen wij wel te mogen voorspellen dat die uitgesproken verwachting in vervulling zal gaan. Op welk een duidelijke wijze toch wordt de stof door den S verwerkt. De goed geschreven „Inleiding” wordt gevolgd door een „Overzicht en indeeling van het Algemeen Hoofdkwartier, April 1915”. Al moge een buitenstaander een oogenblik struikelen over de grafische voorstelling van het raderwerk bij het Algemeen Hoofdkwartier, een aandachtige beschouwing helpt hem spoedig over de moeilijkheden heen.

Ten slotte wordt in deze aflevering een aanvang gemaakt met het hoofdstuk „Legervorming” waartoe S. begint met het geven van een historisch overzicht van de verschillende stelsels van legervorming, stelsels die zich aanpassen aan de eigenaardigheden van land en volk.

Het werk is versierd met een keur van foto's: als losse plaat is bijgevoegd het portret van Hare Majesteit de Koningin te paard zooals de troepen Haar zoo dikwijls in hun midden hebben gezien.

Wij twifelen niet of S. en uitgevers zullen succes hebben met hun werk. Voor ieder die belang stelt in de gemobiliseerde Nederlandsche strijdmacht — en wie doet zulks niet — zal het werk een aangename studiebron vormen.

Wireless World. Maandblad. Maart-aflevering
1916. THE WIRELESS PRESS, LIMITED, Marconi
House, Strand, *Londen.*

Dit nummer behandelt in hoofdzaak de volgende onderwerpen:

De capaciteit van elektrische tegenwichten bij eenige typen van luchtschepen;

het nut der draadlooze telegrafie bij pool-expedities;
 verschillende constructies van masten voor luchtnetten;
 eene nieuwe toepassing van de gramophone bij de oetening in het
 opnemen van draadlooze seinen;
 oorlogsnieuws op gebied der radio-telegrafie;
 eenige weerstandsberekeningen van leidingsnetten;
 berekening van de golflengten van luchtnetten.

Prins Willem II, door S. I. VAN NOOTEN. Met
 portret, 's Gravenhage 1915, MARTINUS NYHOFF

Een beknopte schets van de staatsinrichting der Republiek. waarin het beginsel der gewestelijke souvereiniteit bij de Unie van Utrecht sterk naar voren was gebracht, dan wel gehouden, gaat aan de levensbeschrijving vooraf. Personen die in het staatkundige leven een leidende rol hebben vervuld, kunnen ook slechts naar billijkheid beoordeeld en geoordeeld worden als de mise en scène zoo volledig mogelijk is. Het werk van Generaal van Nooten kan op een dergelijke volledigheid aanspraak maken en mag een voortreffelijke bijdrage worden genoemd tot de geschiedenis van dien tijd. Het schetst de jeugd, het huwelijk en de jongelingsjaren en het korte stadhouderschap van den jong gestorven prins op hoogst zakelijke, doch tevens op uiterst aangename wijze.

Een goede geschiedkundige bijdrage in een aantrekkelijk kleet.

De Schr wijst er zoo terecht op hoe onder de mannen die met de opleiding van den jongen Prins werden belast noode de naam wordt gemist van een bekwaam staatsman die den jeugdigen Prins had kunnen inwijden in de ontwikkeling, de inrichting en de gebreken van het staatswezen. Toch zou in de eerste plaaats staatsmanswijsheid en staatsmansbeleid worden gevraagd van dezen door de natuur zoo rijk begiftigden jongen vorst vol jeugdige geestdrift en opgewondenheid.

Treffend is te lezen van de zorg, waarmede zijn eminente vader den aanvalligen knaap omringde, en van de mannelijke wijze waarop hij hem ten goede raadde en leidde. Op 15-jarigen leeftijd in het huwelijk getreden met de Engelsche koningsdochter, volgde hij zijn vader bij het leger te velde, waar hij zich weldra tot een beleidvol en onverschrokken aanvoerder ontwikkelde. Dan die opbruisende periode, waarin zoo menig jongen man het evenwicht ontbreekt en waarin hij geen maat weet te houden. Het wufte leven in de Hofstad, het onaantrekkelijke, grillige, kinderlijke in zijn jeugdige gemalin, het gemis bij de overigens rijk begaafde moeder van die fijne beschaving des gemoeds, van die innige godsvrucht, die zoo aantrekkelijk is in het beeld van zoovele andere onzer prinsessen, dit alles deed zijn invloed gelden.

Ook na den dood zijns vaders ontplooit zijne krachtige persoonlijkheid zich nog slechts ten deele. Hij is zich zelf nog niet.

De Schr. schetst hoe deze wel is waar krachtige doch geenszins

geëquilibreerde jonge man als stadhouder voor de moeilijke taak was gesteld het schip van staat op de roerige politieke binnenzee te sturen. Zelf was hij voor voortzetting van den strijd tegen Spanje geneigd, terwijl zijn dichte betrekking tot het Engelsche Koningshuis hem niet onpartijdig kon doen blijven in den strijd tusschen Parlement en Kroon. Zoo druischten zijn inzichten op het gebied der buitenlandsche staatkunde lijnrecht in tegen die van de regeerders van het machtige Amsterdam, de ziel van het Hollandsche gewest. Op inwendig staatkundig terrein geplaatst aan de zijde der buitengewesten en de Algemeene Staten tegen het voor de opperheerschappij strevende Hollandsche gewest, werd de verwijdering tusschen Stadhouder en de machtige provincie nog verscherpt.

Ware den Prins een langer leven beschoren geweest, ware hem de gelegenheid geboden geworden om de fouten die hij gemaakt heeft en die grootendeels uit zijn vurig daden zoekend temperament voortvloeiden, door een later rijpend wijs beleid te doen vergeten, of althans in de schaduw te stellen, dan zou de geschiedenis al dadelijk hebben vertolkt, dat ten slotte de beweegredenen die tot den z.g. overval of aanval op Amsterdam hebben geleid volkomen zuiver zijn geweest. Geen eigenbelang, geen eerzucht heeft des Stadhouders daden bestuurd.

Aan het vorschend nageslacht, waaronder den Schr. een eerste plaats mag toevallen, is de niet altijd gemakkelijke, doch niettemin dankbare taak gelaten om het onrecht te herstellen, dat aan de nagedachtenis van dezen jongen, nog niet gekenden man door den tijdgenoot is begaan.

Het door Generaal van Nooten tot besluit aangehaalde verdedigingswoord des Prinsen, wij herhalen het hier ten volle, omdat het vooral in deze dagen door ieder zal worden gelezen met een innig gevoel van piëteit.

„En zal ik nooit mijn persoon, goed en bloed sparen om den lande „in alle hoedanigheid te dienen en volgen de voetstappen van mijn „voorouders, die door Gods zegen van een klein beginsel deze landen „tot grooten staat hebben helpen brengen... En zal daar nooit in „veranderen, maar er in volharden tot der einde toe”.

T.

Ter aankondiging ontvangen.

De wet, de reglementaire bepalingen en andere voorschriften betrekkelijk de Inkwartieringen en het Onderhoud van het Krijgsvolk, en de transporten en leverantiën, voor de leger- of verdedigingswerken van het Rijk gevorderd. Met aantekeningen en alphabetisch register door F. E. L. A. ABEL, Adviseur-Honoraire van het Departement van Oorlog. Tweede, vermeerderde druk. 's Gravenhage, 1916. DE GEBROEDERS VAN CLEEF.

De oorlog van 1914. Wat het Belgische Leger deed voor de Verdediging van het Land en de Eerbiediging zijner Onzijdigheid. Verslag van het Opperbevel van het Leger. Tijdperk van den 31sten Juli tot den 31sten December 1914. 's Gravenhage, 1916. W. P. VAN STOCKUM EN ZOON.

Wireless world. Maandblad. Maartaflevering 1916. THE WIRELESS PRESS, LIMITED, Marconi Houses, Strand, London.